

**T.C.
NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI**

**TÜRK ŞİİRİNDE “GÜL” KAVRAMININ İŞLENİŞ
TARZLARININ İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Nurhan VARLI**

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. Bekir ÇINAR**

2009 - NİĞDE

ONAY SAYFASI

Yrd. Doç. Dr. Bekir Çınar danışmanlığında **Nurhan Varlı** tarafından hazırlanan **“Türk Şiirinde “Gül” Kavramının İşleniş Tarzlarının İncelenmesi”** adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

...../...../2009

JÜRİ:

Danışman	: Yrd. Doç. Dr. Bekir ÇINAR	
Üye	: Yrd. Doç. Dr. Kamil İŞERİ	
Üye	: Doç. Dr. Mevlüt GÜLTEKİN	

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu’nun.....tarih ve
..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

..../..../2009

Doç. Dr. Selen DOĞAN
Enstitü Müdürü

ÖZET

“Türk Şiirinde Gül Kavramının İşleniş Tarzlarının İncelenmesi” başlıklı çalışmamızda Türk şiirinin farklı dönemlerinden seçilen şairlerin eserleri incelenmiş ve bu şiirlerde kullanılan “gül” kavramının nasıl işlendiği ve hangi benzetmelerde kullanıldığı ele alınmıştır. Çalışmanın amacı bir çiçeğin kültürümüzde ne kadar derin izler bıraktığını belirleyebilmektir. Gerçekten de gül, milli kültürümüzde asırlara meydan okumuş, nesilden nesile aktarılan efsanelerin başkahramanı olmuş ve değeri kendisini aşan bir çiçek hâline gelmiştir. Kavramın işleniş tarzlarının incelenmesinde Türk şiirinin dönemleri esas alınmıştır. Bu dönemler için kaynak eserler belirlenmiş ve kaynak taraması metodu uygulanmıştır. Dönemlere göre gül kavramının kullanımı alt başlıklar hâlinde verilmiştir. İşleniş tarzları için örnek teşkil eden şiirler bu başlıklara uygun olarak tasnif edilmiştir. Çalışmada gül kavramının yüzyıllara rağmen fazla değişikliğe uğramadan şiirlerde işlenen önemli bir kavram olduğu görülmüştür. Bazı işleniş tarzlarından örnekler oldukça fazla iken, bazıları ise bir veya birkaç örnekle sınırlı kalmıştır. Türk şiirinin geçirdiği değişimlere rağmen gül kavramının kullanımı çok fazla değişmemiştir. Bu ise kültürel aktarımın en belirgin göstergesidir. Kavramın incelenmesi ile toplum hayatında önemli bir yer tutan düşünce yapısının da anlaşılması mümkün olmaktadır.

SUMMARY

In this study titled “The study of the concept of “rose” and its usage in Turkish Poetry”, the subjects related with the concept of “gül / rose”, its usage in Turkish Poetry and similes made by Turkish poets from different periods of poetry, are dealt with. The analysis of the methods of the concept usage is based on different periods of Turkish poetry. Reference Works were determined for different periods and reference scan method was applied. The usages of “rose/gül” for different periods were given under the subtitles. Reference poems for different usage forms of the concept “gül” were appropriately classified under the subtitles. In the study it is realized that the “rose/gül”, which has been used in poems with little or no change for ages, is an important concept in Turkish poetry. While there are too many examples for some types of usages, the exsamples are limited for the others. The purpose of this study is to determine the deep effect of a kind of flower on our culture. Indeed, the concept “rose” has been in existence in our culture, it has been the main heroic character in our legends and has had an extraordinary value for centuries. The use of the “rose” hasn’t changed much in spite of the changing nature of Turkish poetry. This is the clearest evidence of cultural transfer. The analysis of the concept facilitates the understanding of the social mind frame.

ÖN SÖZ

Milletlerin yüzyıllar boyunca oluşturdıkları tecrübe ve birikimlerin bir ürünü olan edebiyat, toplumu etkileyen, aynı zamanda toplumdan etkilenen, yaşayan bir yapıdır. Bir toplumun tarihinin, sosyolojik yapısının ve inançlarının neticesi olan edebiyat ürünleri, zamana ve toplumsal değişimlere bağlı olarak gelişip değişmektedir. Bu değişim, eserlerin dilinde kendini gösterdiği kadar, kullanılan kavramlar ve bu kavramlara yüklenen anlamlarda da görülmektedir. Söz konusu kavramların incelenmesi ile toplumsal değişim ve gelişimlerin takibi de mümkündür.

Bu çalışmanın amacı, Türk şiirinde “Gül” kavramının nasıl işlendiğini hangi anlam ve benzetmeleri içerdiğini açıklamaktır. Çalışmanın metodunu, kaynak taraması teşkil etmektedir. “Gül” kavramı incelenirken üç ana başlık tespit edilmiş ve bu üç ana başlığın alt başlıkları belirlenmiştir.

I. Klasik Şiirde Gül Kavramının İşleniş Tarzları

II. Hâlk Şiirinde Gül Kavramının İşleniş Tarzları

III. Günümüz Şiirinde Gül Kavramının İşleniş Tarzları

Belirlenen bu üç ana başlığa göre gül kavramının ifade ettiği anlamlar ve gül ile kurulan benzetmeler ele alınmıştır. Kaynak taraması metodu ile elde edilen verilerde yer alan gül kavramının anlamları belirlenmiş ve benzer kullanımlar başlıklar altında toplanmıştır.

Çalışmaya kaynak teşkil eden eserler: Klasik Türk şiiri için *Şeyhî*¹, *Necatî*² *Ahmet Paşa*³, *Şeyhülislam Yahyâ*⁴, *Fuzûlî*⁵, *Nef'î*⁶, *Nedim*⁷, *Şeyh Gâlib*⁸ divanları; hâlk şiiri için *Karacaoğlan*⁹, *Yunus Emre*¹⁰, *Erzurumlu Emrah*¹¹ ile ilgili

¹ Ali Nihat Tarlan, *Şeyhî Divan'ını Tetkik*, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004.

² Mehmet Çavuşoğlu, *Necatî Bey Divanının Tahlili*, İstanbul, Kitapevi, 2001.

³ Harun Tolasa, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ankara, Akçağ Yayınları, 2001.

⁴ Rekin Ertem, *Şeyhülislâm Yahyâ Divanı*, Ankara, Akçağ Yayınları, 1995.

⁵ Ali Nihat Tarlan, *Fuzûlî Divanı Şerhi*, Ankara, Akçağ Yayınları, 2001.

⁶ Haluk İpekten, *Nef'î Hayatı Sanatı Eserleri*, Ankara, Akçağ Yayınları, 1998.

⁷ Muhsin Macit, *Nedîm Divanı*, Ankara, Akçağ Yayınları, 1997.

⁸ Muhsin Kalkışım, *Şeyh Gâlib Divânı*, Ankara, Akçağ Yayınları, 1994.

⁹ Saim Sakaoğlu, *Karacaoğlan*, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004.

¹⁰ Mustafa Tatcı, *Yûnus Emre Divân ve Risâletü'n-Nushiyye*, İstanbul, Sahhaflar Kitap Sarayı, 2005.

¹¹ Ali Berat Alptekin, *Palandöken'in Zirvesindeki Âşık Erzurumlu Emrah*, Ankara, Akçağ Yay. 2004.

araştırma eserleri ve *mani*¹²-*türkü*¹³ derleme kitapları; günümüz şiiri için ise Necip Fazıl'ın *Çile*, F. Nafiz'in *Han Duvarları*, Orhan Veli'nin şiirlerinin toplandığı *Bütün Şiirleri*, Cahit Sıtkı'nın *Otuz Beş Yaş*, Bedri Rahmi'nin *Dol Karabakır Dol*, Ahmet Haşim'in *Savrulmada Gül*, Sezai Karakoç'un *Taha'nın Kitabı / Gül Muştusu* adlı eserlerinden faydalanılmıştır.

Çalışmada dönemin en belirgin kaynakları incelenmiştir. Kaynaklardan alınan şiir örneklerinin şairi, sayfa numarası ve beyit sırası verilmiştir.

Bu çalışmayı hazırlarken en büyük desteğim olan aileme, anlayışını ve yardımını esirgemeyen eşime, maddi ve manevi desteğinden dolayı saygıdeğer hocam Yrd. Doç. Dr. Bekir ÇINAR'a şükranlarımı sunarım.

Çalışmada mümkün olduğunca gayret göstermeme rağmen gözden kaçan hususlar olacaktır. Olumlu eleştirilerin bizleri her zaman memnun edeceğini belirtmek isterim. Çalışmamın Türk kültürüne ve ilme faydalı olmasını ümit ederim.

Mayıs, 2009

Nurhan VARLI

¹² Şerif Oktürk, *Türk Manileri Antolojisi*, İstanbul, Kastaş Yayınları, 1998.

¹³ Halil Atılgan, *Türkülerin İsyanı*, Ankara, Akçağ Yayınları, 2003.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
SUMMARY	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR LİSTESİ	vii
GİRİŞ	1
Mitolojilerde Gülün Oluşumu	3
Türk Kültüründe Gülün Yeri ve Önemi	5
I- BÖLÜM	9
I- KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE “GÜL” KAVRAMININ İŞLENİŞ TARZLARININ İNCELENMESİ	9
I.1- Gül ve Bülbül	9
I.2- Gül ve Yüz, Yanak	14
I.3- Gül ve Dudak, Ağız	23
I.4- Gül ve Sevgili	29
I.5- Gül ve Ateş	35
I.6- Gül ve Şarap Rengi	35
I.7- Gül Bahçesi ve Hayat	36
I.8- Gül ve Gönül Yarası	37
I.9- Gül ve Hz. Yusuf	38
I.10- Gül ve Sayfa	40
I.11- Gül ve Gönül	40
I.12- Gül ve Göz	41
I.13- Gül ve Dil	42
I.14- Gül ve Göz Yaşı	42
I.15- Gül ve Papağanın Başı	43
I.16- Gonca ve Gelin	43
I.17- Gülün Tahta Çıkması	44
I.18- Gül ve Endâm	44
I.19- Gül ve Sevgilinin Güzelliği	45
I.20- Gül ve Ömür	46
I.21- Gonca ve Şifa Dağıtması	46
I.22- Gül ve Kan Rengi	47
I.23- Gül ve Ter Kokusu	48
I.24- Gül ve Ateş-i Musa	48
I.25- Gül ve Çadır	48
I.26- Gül Gül Dökülmek	49
I.27- Gül Gül Olmak	49
I.28- Gül Goncası Ok Temreni	50

I.29- Gonca ve Yılan	50
I.30- Gonca ve Yaka Yırtmak	50
I.31- Gül ve Diken	51
I.32- Goncanın Gizlenmesi	52
I.33- Ümit Goncası	52
I.34- Gül ve Şehzade	53
I.35- Gonca Gül ve Hz. Meryem	53
I.36- Gülzâr ve Meclis	54
I.37- Gül ve Göbek	54
I.38- Gül ve Kadeh	54
I.39- Gül ve Defter, Kitap	55
I.40- Gül ve Hz. Muhammed	56
I.41- Gül ve Sevgilinin Vücudu	57
I.42- Gül ve Şarap	57
II- TÜRK HÂLK ŞİİRİNDE “GÜL” KAVRAMININ İŞLENİŞ TARZLARININ İNCELENMESİ	59
II.1- Gül ve Sevgili	59
II.2- Gül ve Bülbül	70
II.3- Gül ve Yüz, Yanak	77
II.4- Gül ve Dudak, Ağız	86
II.5- Gül ve Beniz	88
II.6- Gül Kokusu ve Sevgilinin Kokusu	89
II.7- Gül Kokusu ve Sevgilinin Nefesinin Kokusu	91
II.8- Gül ve Dost	92
II.9- Gül ve Genç Kız	93
II.10- Gül ve Ömür	94
II.11- Beddualarda Gül	96
II.12- Gül ve Sevgilinin Rengi	98
II.13- Gül ve Hz. Muhammed	100
II.14- Gül ve Gönül	100
III- YENİ TÜRK ŞİİRİNDE “GÜL” KAVRAMININ İŞLENİŞ TARZLARININ İNCELENMESİ	102
SONUÇ	113
KAYNAKÇA	115

KISALTMALAR LİSTESİ

age	: Adı geçen eser
ans.	: Ansiklopedi
c	: Cilt
g.	: Gazel
hızl.	: Hazırlayan
İA	: İslam Ansiklopedisi TDV
Ktp.	: Kütüphanesi
s.	: Sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türk Diyanet Vakfı
ü	: Üniversite
vb.	: ve benzeri, bu gibi
vs.	: vesaire
yay.	: yayınları

GİRİŞ

Türkler tarafından eski devirlerden beri bilinmekte olup edebiyatta çokça kullanılan motiflerden biri olan gül, “Taç yaprakları yalın ve katmerli olabilen bir çiçektir. Keskin kokulu ve bol katmerli renkleri pek çoktur. Renkleri beyazdan başlayarak pembe ve koyu kırmızıya kadar gider. Islah yoluyla siyah güller dahi üretilmiştir.” (Meydan Larousse, 1981: 217).

Malum olan güzel kokulu ve muhtelif renklerde çiçek (Sanat Ansiklopedisi,1957:664).

“Evvel emirde gül kelimesinin üç manası vardır ki, birincisi bizim de gül dediğimiz çiçek ki Arapçada ‘verd’, ikincisi ateş koru, üçüncüsü kırmızı renktir” (Polat, 2001:139).

Mayıs- Haziran aylarında, pembe, beyazımsı, sarı, kırmızı renkli çiçekler açan, güzel kokulu, çalımsı ve dikenli bir bitki olan gülün Farsçadaki genel anlamı çiçektir. Klasik Edebiyatımızda da aynı manada kullanıldığı görülmektedir (Kartal,2005:172). Tanımı farklı kaynaklara göre küçük değişiklikler arz etse de gülün bütün toplumlar için ifade ettiği anlam hemen hemen aynıdır. Gül çeşitleri şunlardır:

“ Gül-i Muhammedî: Ebrûli, gayet de latîf kokar.

İnkisar Gülü: Koyu penbe.

Kadife Gülü: Kırmızı kadifeli.

Sad-berg: Beyaz sad-berg. Penbe Avrupa güllerinden “Mac Kiney’in yadigârı” diye maruf olan gülün aynıdır. Sad-berg kırmızı, Sad-berg sarı.

Kayısı (gülü): Frenkler bunu “Maréchâl Niel” diye mâl etmişlerdir. Emirahver sarısı, keza bunu da “Étoile de Lyon = Lion Yıldızı” diye mâl etmişlerdir.

Hekimbaşı sarısı: Türk nebatiyûnundan meşhur Salih Efendi merhumundan elde ettiği nevidir.

Menekşe (Gülü): Sarı ve beyaz.

Amerikan (Gülü): Penbe

Anber Gülü: Kırmızı

Kestane Gülü: Penbe, beyaz
Karanlık Gülü: Beyaz, penbe
Karanfil Gülü: Beyaz, pembemsi
Gelincik Gülü: Enva'ı vardır.
Elmasiye: Beyaz, pembemsi
Mezarlık Gülü: Pembe
Sarı Gül: Kanarya sarısı
Kiraz Gülü: Kırmızı (Polat, 2001:142-143).

Gül, Doğudan Batıya bütün kültürlerde önemli bir yere sahip olmuş çok değerli bir çiçektir. Bu nedenle bu güzel çiçeğin ana vatanı hakkında birçok araştırma yapılmıştır. Milletlerin mitolojilerine bakıldığında herkesin bu güzel çiçeği kendine mal etme isteği açıkça görülmektedir. Ancak araştırmalar gülün doğu kaynaklı bir çiçek olduğunu açığa çıkarmıştır. “Bugün Avrupa’da binlerce cinslere ayrılarak muhtelif ırklarda gösterilen güllerin mader-i vatanının Türkiye olduğu irae ediliyor.” (Polat, 2001:113).

Türk şirinde Gül kavramı araştırmasının daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle gülün kültürümüzdeki yeri konusunun çok iyi bilinmesi gerekmektedir. Bu nedenle öncelikle diğer kültürlerde ve ardından Türk Kültüründe gülün önemi üzerinde durulacaktır.

Mitolojilerde Gülün Oluşumu

Gül, bugün olduğu gibi dün de, tüm insanlığın sevdiği ve rağbet ettiği bir çiçektir. Musevîlik, Hristiyanlık devirlerinden evvelki pek eski zamanlarda dahi gül müstesna yerini korumuştur. Finualar namıyla bilinen Laponlar, Ostyaklar, Samoyetler'in mezarların gül şekillerini içeren sikkeler çıkmıştır. Eski Hint'in Zendavesta isimli kitabında, gülden dindarâne bir şekilde bahsedilmiş; Hint'te, Suriye'de, Mısır'da bu çiçeğin ilham kaynağı olduğu eserler bulunmuştur. İran, Eski Yunan, Roma, Endülüs; Arap Edebiyatlarında, şiirlerinde hep gül terennüm edilmiştir. Gül Eski Yunan'ın eserlerindeki en şa'saalı manzumelerine, Arapların ruh okşayan şiirlerine, hatta Sadi'nin Gülistan'ına kadar nüfuz etmiştir. Hz. Peygamberin gülü överek onu "cennet çiçeklerinin beyi" olarak tavsifine dair rivayet, özellikle şark edebiyatında Müslümanları gülün senâ-hânı yapmıştır (İslamoğlu, 2005: 263).

Kendileri için bu denli önemli olan bir çiçeğin önemini daha da arttırmak ve onu efsaneleştirmek için olsa gerek mitolojilerde gül ile ilgili birçok oluşum anlatılmaktadır. Yunan mitolojisinde gülün oluşumu şu şekilde aktarılmıştır:

Venüs yani Yunan mitolojisinin Afrodit'i Kıbrıs sahilinde dalgaların içinden çıkar, karaya ayak basar. Onun küçük yumuşak narin ayakları ile basıp geçtiği yerlerde bütün güller açar. Çünkü onu kıyılara götüren dalga, gülün tohumunu da beraberinde götürmüş, gül onun teneffüs edeceği havayı güzel kokusuyla ta'tir etmek için hemen doğmuş hepsi serian kemâle gelip açmış (Polat, 2001:126).

Afrodit ile birlikte doğduğuna inanılan gülün rengini nereden aldığına dair mitolojik bilgiler de çok farklılık göstermektedir. Bunlardan en yaygın olanında yine güle rengini verenin de Afrodit'in kanı olduğu inancı ağır basmaktadır:

Adonis daima ormanlarda kendisini takip eden vahşi hayvanlara tesadüf etmemesi için dua ederdi. Fakat bir gün yaban domuzu tarafından telef edildi. Sevimli Adonis'in imdadına yetişmek isteyen Venüs geçtiği yerlerde pervasızca hareket ediyor, güzel vücudunu tırmalayan dikenlerden ürkmüyor, sakınmıyordu. İşte bu esnada birkaç damla kan çalılıklar arasında açmış olan beyaz güller üzerine sıçradı, hemen o güller kırmızılaştı (Polat, 2001:127.)

Gülün rengi ile ilgili inanışlarda, onun rengini kandan almasına dayanan düşünce batıda olduğu gibi doğu milletlerinde de ağır basmaktadır. Zira bizde de gülün rengini

b lb l n kanından aldığı inancı yaygındır. Yunan mitolojisinde yaygın olan bir efsaneye göre ise Afrodite'in Adonis'e olan aşkını kıskanan bazı tanrılar onun üzerine bir yaban domuzunu salmışlar. Kasığından yaralanan Adonis, yarası kanaya kanaya can vermiş. Toprağı sulayan kanından Manisa Lalesi denen kır   ekleri çıkmış. Öte yandan sevgilisinin yardımına koşan Afrodite'in ayağına diken batmış ve akan bir damla kan, bu tanrıcanın   eğı olan beyaz g l  kırmızıya boyamıştır (Ayvazoglu, 2007: 93).

Eski Yunanlılar mitolojik olarak bu derece önem attettikleri g l  hayatlarında da değerli ve manidar bir unsur olarak görmüşlerdir. S k tun bir timsali sayılan g l ile ilgili “ g l altındayız” yani “ bizden sır çıkmaz” gibi tabirler de kullanılmıştır. Aynı zamanda g l, onlar için bu dünyada hayatın gelip geçici ve çabuk s nen bir Şey olduğunu simgelemektedir. Bu nedenle din  törenlerde kafatasının yanında güller bulundurulurdu. G l, ruhan  ayinlerde ve bütün ziyafetlerde bulundurulurdu. Bütün Yunanistan'da bilhassa Atina'da Venüs' n heykelleri g llerden yapılan çelenklerle süslenirdi. Eski Atina'da evlilik bayramlarında, bek rların saflık ve masumiyetini belirtmek için onlara g llerden ta lar yapılırdı. Romalılar bek reti başında bir g l tacı bulunan bir geçen suretinde tasvir ederlerdi. Hz Meryem'e ait tasvirlerin üzerine geçirilmiş    dizili altın tespihlerin imamesi makamına altından yapılmış güller takılırdı (Polat, 2001:128-129).

G ller, İbraniler içinde değerli bir   ekti. Büyük hahamlar ruhan  törenlerde, dini dualarında alınlarına g l takarlardı. Museviler aynı zamanda Mısır'dan   kmalarının yedinci haftasına attettikleri bayramlarına, g l mevsimine gelmesi dolayısıyla, “g l bayramı” demektedirler.

G l, eskiden beri Batı toplumlarında da Doğu toplumlarında da çok sevilmiş ve değer görmüş bir   ektir. Hindistan, Moğol ve İran tarihlerinde g l ile ilgili birçok gelenek kaydedilmektedir. Moğollar g l ruhu keşfetmenin bir yolunu bulmuş, İranlılar nevrusta yüze g l atmayı gelenek hâline getirmiş, Mısır'da din  ve resm  merasimlerde g l suyu serpmek yaygınlaşmıştır.

Türk Kültüründe Gülün Yeri ve Önemi

Bir bitki olarak, gülün ana vatanının Türkiye’dir (Polat, 2001:113). Bu nedenle Türk kültüründe gülün önemi çok fazladır. Edebiyattan, mutfağa, isimlerden, süsleme sanatına kadar gülün girmediği bir alan yok gibidir. Gül, Osmanlılardan başlayarak günümüze kadar Türklerin hayatında önemli bir yer tutar. Erkek ve özellikle kadın kıyafetinde ve ziynet eşyasında yaygın bir motif olarak kullanılmıştır. Türk mutfağına özel gül reçeli ve gül şurubundan başka parfümeri sanayinde de gül suyu ve gül esansı eskiden beri bilinmektedir. Türkçe eserlere ad verme geleneğine bağlı olarak gül kelimesiyle başlayan birçok mesnevi, tarih, tezkire ve terâcim-i ahvâl kitabı bulunmaktadır. Kız çocuklarına gül ve içinde bu kelimenin yer aldığı çeşitli adlar verilmesi de günümüze kadar gelen yaygın bir gelenektir (İslam Ansiklopedisi, 1996/C.13: 222). İslam coğrafyasının ve kültürünün en önemli üç lisanı olan Arapça, Farsça ve Türkçedeki şahıs isimlerine baktığımızda, yalın olarak gül kelimesiyle veya gülle yapılan terkiplerle yapılan şahıs isimlendirmesinin en çok Türkçemizde olduğu görülür. Gülün isminin, renginin, kokusunun ve zerâfetinin isimlerimizde bu kadar ma’kes bulmasının sebeplerinden biri de ecdâdımızın Hz. Peygambere olan sevgisinden kaynaklanmaktadır. Dilimizde sıkça kullanılan isimlere örnekler şu şekilde sıralanabilir: Gülbeden, Gülbeniz, Gülberg, Gülbeyaz, Gülfâm, Gülçehre, Gülfem, Gülgün, Gülizar, Gülpembe, Gültreng, Gülrû, Gülrüh, Gülyüz, Pembegül, Sarıgül v.s.

Burada da bahsedildiği gibi Türk milletinin yaşayışında bu derece önemli bir yer tutan gülün bu itibarının en büyük sebebi onun her yönü ile Hz. Muhammed’e benzetilişinden kaynaklanıyor olabilir. Yunus Emre’nin “ Çiçek eydür ey derviş gül Muhammed teridir.” mısraında ifade ettiği gibi gülün, kokusunu Resûl-i Ekrem’in terinden aldığına inanılır. Hâlk arasında, “Gül koklamak sevaptır” sözü de daha çok bu çiçeğin Hz. Peygamber’in sembolü olmasından kaynaklanmaktadır. Gül koklandığında, gül yağı veya gül suyu ikram edildiğinde salâtü selâm getirilmesi, bu inanışın Müslümanlar arasında köklü bir geleneğe sahip olduğunu gösterir. Mevlid törenlerinde gül suyu serpmek, bunun için yapılmış sanat eseri niteliği taşıyan gülâbdanların ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Tasavvufî sembolizmde gül ilâhî güzelliği ifade ettiği gibi Allah’ın mahbûbu Hz. Muhammed’i de temsil eder (İslam Ansiklopedisi, 1996/C.13: 220).

İslam dininde bu kadar önemli olan gül tarikatlarında da çeşitli sebeplerle önemli görülmüştür. Hz. Ali, rivayete göre son nefesini vermeden önce Selman'dan bir deste gül istemiş ve hemen getirilen gülleri kokladıktan sonra ruhunu teslim etmiştir. Bu bakımdan gül destesi, nefeslerde, Bektaşilere has bir tabir olarak sık sık kullanılır. Gülün Kadiriyye'ye alamet olarak seçilmesi bir anekdotla şöyle anlatılır: Seyyid Abdülkadir-i Geylânî, Hızır'dan aldığı işaret üzerine Bağdat'a gider. Bağdatlı şeyhler kendisine ağzına kadar suyla dolu bir tas gönderirler. Bu, şehrin meşayihle dolu olduğu, dolayısıyla yeni bir şeyhe yer bulunmadığı anlamına gelmektedir. Abdülkadir-i Geylânî, vakit zemheri olduğu hâlde tasa bir gül bırakarak "Varın selam eyleyin, bir gül ile su taşmaz" der (Ayvazoğlu, 2007: 96).

Tarikatlara ait hikâyelerde kış ortasında gül çıkarma kerameti sıkça kullanılmaktadır. Beşir Ayvazoğlu'nun naklettiği bir hikâyede bu keramet şu şekilde anlatılmıştır:

Mevlânâ bir gün başını Şems'in dizine koyup koyu bir can sohbetine dalmıştır. Eşi Kira Hatun ne konuştuklarını merak ederek kulağını kapının deliğine dayar. Tam o sırada evin duvarının birden bire açıldığını ve altı heybetli adamın içeri girip selam verdikten sonra yeri öptüklerini görür. Adamlar Mevlânâ'nın önüne bir demek gül bırakır ve hiç konuşmadan geldikleri gibi çıkıp giderler. Kira Hatun hayretler içinde kalmıştır. Mevlânâ bir süre sonra, koruması için bu gülleri ona verir. Fakat Kira Hatun merakını yenemeyerek güllerden birkaç yaprağı hizmetçisi ile attarlara gönderir. Nereden geldiğini ve adlarının ne olduğunu öğrenmek istemektedir. Attarlar "Bu kış günü bu garip gül nereden gelmiş?" diyerek şaşa kalırlar. Aralarında bulunan Şerefeddin adlı Hintli bir tacir, bu gülün Hindistan gülü olduğunu, özellikle Serendip civarında yetiştiğini söyler. Hizmetçi gül yapraklarını alıp eve döner ve duyduklarını Kira Hatun'a anlatır. O sırada içeri giren Mevlânâ, eşine şunları söyler: "O gül demetini başkasına gösterme. Çünkü Hindistan'ın kutupları ve kutsal İrem bağının bahçıvanları onu cam dimağını ve gözünü kuvvetlendirsın diye göndermişler(Ayvazoğlu, 2007: 97).

En mükemmel çiçek formu ve peygamberin sembolü olarak gül, Türk hâlkının gönlüne öylesine yer etmiştir ki, hiç umulmadık yerlerde karşımıza çıkar. Gülün hâlk hekimliğindeki yeri de önemlidir: "Gül, Arapçada verd dirler. Evvelki derece bâriddir ikinci derecesi yâbisdir. Suyu balgamı def" eyler. Harareten olan baş ağrısına sürseler ve sürünseler bedenin râyihasını gökçek eyler. Macunu ciğere ve mideye kuvvet

verir. Ve hararetten olan hafakana ziyade nafi'dir ve safrayı ve balgamı ishâl eyler. Eğer kuru gülü döküp ağız ağrısına sürseler def'eyler ve çiçek ve kızamık çıkaranların çıkan yerlerine döküp ekseler nafi'dir." (Ayvazoğlu, 2007:219).

Türk milletinin masallarından tutun da mutfağına kadar geniş bir yer edinmiş olan gülün rüyada görülmesi bile önemli sayılmış ve bu konuda rüya tabircileri çeşitli yorumlarda bulunmuşlardır. Bu yorumlardan birkaçını örnek olarak sıralayabiliriz. "**İbn-i Sîrîn**: gül, ağacında görülürse çocuğa; ağacından koparılmış olarak görülürse kedere ve ağlamaya delâlet eder. **Kirmanî**: rüyada kırmızı gül görmek, sözü geçen ve bahtiyar olan büyük bir kişi olmaya; sarı gül ağacı görmek, ihtiyacı giderecek tüccar bir kadın olmaya; ak gül ağacı görmek ise, devlet ve üstünlüğe delâlet eder. **Cabîr-i Magribî**: rüyasında gül gören, vefasız olan bir kimseden iyilik görür. Gülün mevsiminde görülmesi iyiye işarettir. **İsmâ'il-i Eş'as**: Rüyada gül görmek, bilinmeyen kişiden gelen veya bilinmeyen kişiye giden mektuptur. **Ca'fer-i Sâdık**: rüyada gül görmenin altı yönü vardır. 1. İyi çocuk. 2. Dost. 3. Himmetsiz kişi. 4. İyi köle. 5. Bilinmeyen mektup. 6. Kadın görürse evleneceğine; eğer ağacından ayrı görürse eleme yani kedere delâlet eder." (Kartal, 2005: 189).

Gül, Türk kültüründeki en heybetli dönemini şüphesiz ki Osmanlılar döneminde yaşamıştır. Bir ara tahtını laleye kaptıracak olsa da genel anlamda pek fazla rakibi bulunmamaktadır. Gülün bu hâkimiyeti yalnızca bahçelerde ya da edebiyat sohbetlerinde sınırlı kalmamaktadır. Türk süsleme sanatlarının da vazgeçilmez motiflerinden biri güldür. Tavan göbekleriyle taş oymacılığında, çini, seramik, duvar resimleri ve kumaşlarda, kitap cilt ve tezhiplerinde, mezar taşlarında stilize edilmiş güller önemli bir yer tutar. Kapılarda tokmağın geçmesi için ortasında bir delik bulunan, yuvarlak pul şeklindeki süslü madenî veya tahta levhaya "ağızlık gülü" denmektedir. Yazma Kur'ân-ı Kerîm'lerde sayfaların kenarına ve gerekli yerlere tezhipte yapılan gül şeklindeki motiflerden aşır-ı şerifleri gösterenlere "aşır gülü", cüz başlarını gösterenlere "cüz gülü", genellikle her cüzün ¼' ünü belirtmek için konanlara "hizip gülü", secde âyetlerini işaret edenlere de "secde gülü" denir (İslam Ansiklopedisi, 1996 C. 13:222).

Osmanlılardan başlayarak günümüze kadar Türklerin hayatında önemli bir yer tutan gül mutfağına da girmeyi başarmış eşsiz lezzeti ve kokusuyla gül reçeli ve gül şurubu davetlerin vazgeçilmez ikramlarından olmuştur. Kültürümüzde bu kadar önemli bir yer tutan gülün şiiirimize girmemesi, benzetme unsuru olarak

kullanılmaması düşünülemez. Sevgilinin bir yansıması olarak düşünülen bu çiçek asırlarca şairler tarafından işlenmiş, onlara ilham kaynağı olmuş ve eşsiz eserler meydana getirilmesini sağlamıştır. Gülün edebiyatımızda edindiği yer ve roller hakkında ayrıntılı bilgiler diğer bölümlerde ele alınacaktır.

I- BÖLÜM

I- KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE “GÜL” KAVRAMININ İŞLENİŞ TARZLARININ İNCELENMESİ

I.1- Gül ve Bülbül

Hayatımızın her alanında gül ve bülbül birbirlerini hatırlatan iki unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum özellikle Klasik Türk Edebiyatında kendisini göstermektedir. Bülbül şakıyılarıyla ağlayıp inleyen, durmadan sevgilisinin güzelliklerini anlatan ve ona aşk sözleri arz eden bir aşığın timsalidir. Bazen aşığın kendisi bazen canı bazen de gönlü olur (Pala, 2000:75).

Gül ile bülbülün bu denli birbirinden ayrılmaz olmasının nedenleri nesilden nesile aktarıla gelen hikâyelere dayanmaktadır. Bu hikâyelerden biri şu şekilde aktarılmaktadır:

Diğer kuşlarla beraber bülbül de kanatlarıyla Hz. Süleyman’a şemsiye vazifesini görmektedir. Bahar gelince, erkek Bülbül yerinde duramaz olur; Gül Bahçesi’ne gitmek ister. Dişi bülbül Süleyman’dan izin almaları gerektiğini söylese de, erkek Bülbül izin verilmemesinden korkarak başını alır gider; dişisi de çar naçar onu takip eder. İki bülbül gül bahçesinde eğlenmeye başlar. Bu sırada Süleyman tahtına oturunca yüzüne bir yerden güneş sızdığını görür ve bülbüllerin orada olmadıklarını anlar. Derhâl kuşların sultanı Simurg’u çağırır ve bülbüllerin kendisinden destur almaksızın nereye gittiklerini sorar. Simurg, çavuşu Kuzgun’a hemen Bülbülü yakalayıp getirmesini söyler. Kuzgun gül bahçesine varır; gülü temaşa eden Bülbüle Süleyman’ın emrini söyler. Ancak Bülbülün gözü gülü görünce Süleyman’ı unutmuştur; o sebepten der ki, “ Süleyman da kimdir? “. Kuzgun bu cevabı derhâl Süleyman’a bildirir. Hz. Süleyman Bülbülün coşkuluğuna gülerek mukabelede bulunur ve onu affeder; “bırakın eğlensin” der. Fakat başta Kuzgun olmak üzere diğer kuşlar Bülbüle verilen bu hürriyeti kıskanırlar. Kıskançlık ateşiyle Süleyman’ın katında Bülbül aleyhinde ileri geri konuşur, çok kötü şeyler söylerler. Süleyman tekrar hiddetlenir. Bu sefer Şâhine Bülbülü yakalayıp getirmesini emreder. Şahini görünce Bülbülün aklı başına gelir, boyun eğer ve Şahinin pençesinde Süleyman’ın huzuruna çıkar. Huzurda büyük bir mahkeme kurulur. Bütün kuşlar şahit olarak dinlenir. Bunların hepsi Bülbülün aleyhinde bulunurlar. Büyük bir hatip olan bülbül

savunmasını yapar; diğer kuşların şahitliklerini çürütür. Yalnız Kırlangıç ile Leylek Bülbülün hakkında iyi sözler söylerler. Bülbül de onları metheder, onların hakikati söylediklerini ifade eder. Süleyman Bülbülü haklı bulur. Onu azat eder. Kuzgunu da cezalandırır (Kemikli, 2005: 297)

Divan Edebiyatı şairleri bu kadar meşhur bir mazmunu şiirlerinde sıkça kullanarak anlam derinliğine ulaşmayı bilmişlerdir. Divan şairlerinin tamamında bu örnekleri görmek mümkündür.

Bülbülün ötüşünü şair bir feryat gibi düşünmekte ve bunun sebebini, gülün gururlanarak bülbüle yüz çevirmesine bağlamaktadır:

***Gül** gurur-ı hüsnile almış ele bî-dâdını
Dinlenüz **bülbüllerin** şimden gerü feryâdını. (Şeyhülislam Yahyâ 241/432-1)*

Bülbülün güle aşkı bir nevi karşılıksız ve imkânsız aşktır. Çünkü gül ile bülbül farklı mizaçlardandır. Bülbül hava mizaçlı iken gül rengi bakımından ateşi çağırıştırır. Bu durumu Şeyhülislam Yahyâ şu şekilde tasvir etmektedir.

*Biri biriyle nice etsinler imtizâc
Bülbül hevâyî **güller** ise âteşi mizâc. (Şeyhülislam Yahyâ 43/38-1)*

*Sanma kim **bülbül** açar uçmağa bâl ü perini
Gül yakıp anı savurmuş göke hâkisterini. (Fuzûlî 669)*

Gülün yakıcılığı yukarıdaki beyitte de kendisini göstermektedir. Şair bülbülün uçamayacağını çünkü gülün onu yakıp küllerini de göğe savurduğunu belirtmektedir. Bu yanlış, bir mecnun olan bülbülün aşk ateşi ile yanlışından başka bir şey değildir. Bülbül bu kadar acı çekerken gül ona karşı oldukça vefasızdır. Hatta bülbülün feryadı gülün tebessümüne dahi sebep teşkil etmektedir.

*Nâle kıldugına Ahmed goncasının güldüğü
Bu ki **bülbüller** figân itdükce **gül** handân olur. (Ahmet Paşa 475)*

Özellikle gül bahçesi şenlendiği zaman gülün kahkahası daha gür çıkmakta, bülbülün o güzel sesini dahi bastırmaktadır.

*Şöyle gülşen pür-tarab kim gûşlar fark eylemez
Kahkahâ-yı hande-i **gülden** nevâ-yı **bülbüli**. (Nedim 360 / 165-2)*

Bülbül bir âşığın yansımasıdır. Bu nedenle şairler kendilerini bülbülle bir tutarak vefasız sevgililerini güle benzetmişlerdir. Ancak bülbülün tek özelliği aşkı değildir, o eşi benzeri bulunmayan bir hatip, mükemmel bir söz ustası ve aynı zamanda da güzel sesin timsalidir. Bu yönü ile de bülbül benzetmesi şair için biçilmiş bir kaftandır. Şeyhülislam Yahyâ, Padişaha *itafen* yazdığı methiyesinden alınan bu beytinde, ondan övgü beklediğini dile getirmektedir. Bu övgünün ise bülbül teşbihi ile yapılması en büyük arzudur.

*Umarım şâh-ı cihanım da diye Yahyâ'ya
Gülşen-i mehdime bir bülbül-i gûyâsın sen. (Şeyhülislam Yahyâ
172/296-5)*

Şairlerin, fahriye bölümlerinde kendilerini bülbüle benzeterek övünmeleri sık rastlanılan bir durumdur. Nef'î de bir beytinde kendisini Acem nağmeleri söyleyen, Rum bahçesinin güzel sesli bir bülbülü olarak kabul etmektedir.

*Ol **bülbül-i ho-zemzeme-i gülşen-i Rûmum**
Kim nağmelerin şu'be-i nevrûz-ı Acemdir. (Nef'î 247/59-8)*

Fuzûlî ise kendi söyleyiş güzelliğini bülbüllerle kıyaslamış ancak hiçbirini kendisine eşdeğer görmemiştir.

*Hansı **gülşen bülbülün** derler Fuzûlî sen gibi
Hansı bülbül nâlesi feryad ü efgânunca var. (Fuzûlî 275)*

Gül ile bülbül arasındaki ilişki yalnız bununla sınırlı kalmaz. Aynı zamanda gül, bülbülün kanını emerek, o dillere destan rengine kavuşabilmiştir. Efsanelere göre gül

eskiden bu kadar kırmızı ve böyle çok yapraklı bir çiçek değildir. Belki “gül-i nesrin“ denilen “yaban gülü” pembeliğinde ve sadeliğinde idi. Dalları yeşildi. Ama bülbül onu bu hâliyle de çok seviyordu. Onun dalına konmak, onun yumuk goncalarının açılması için türküler söylemek âdetiydi. Gül, bu vefalı ve coşkun âşıkına, bütün kadınlar gibi, sâde, dikenlerini gösteriyor ve ancak güneş doğduktan, bülbül kendi koruluğunun alaca karanlığına döndükten sonra açılıyordu. Bir gün, ayrılığa dayanamayarak, açılmış bir gülün dalına konan bülbüle bir diken batırdı. Bülbülün bağı kanadı. Kan toprağa döküldü. Oradan gül budağının damarlarına süzüldü. Gül dallarını kendi rengine boyadı ve güller bülbül kanı kadar kırmızı açılar (Banarlı, 1982: 62).

Bu efsaneden de hareketle gül bir vefasızlık timsali kabul edilir, çoğu zaman. Şair sitemkâr bir şekilde bağbana şöyle seslenir: “Bırak vefa kokusu gülden uzak olsun. Bin bülbül de uğrunda ölse o umursamaz, yeter ki kendi sağ olsun.”

*Koşul ey bağ-bân bûy-ı vefâ **gülden** ırak olsun.*

*Hezârân **bülbül** ölürse kayurmaz kendü sağ olsun. (Necatî Bey 287)*

Bülbül karşılık beklemeden seven bir âşığın yansımasıdır. Sevgisi o kadar büyük ve sınır tanımazdır ki gül için canını vermek onun için hiç de zor değildir. Nef’î bu durumu anlatırken, gülün üzerinde görünenin bir çiğ tanesi değil bülbül olduğunu, onunda can mücevherini güle feda ettiğini ifade etmektedir.

*Çemen üzre görünen jale değil **bülbül** ol*

*Eyledi cân güherin ol **gül-i** gülzâra fedâ. (Nef’î 284 / 7/2-2)*

Gül ile bülbül aşkında, her zaman cefa çeken elbette bülbül değildir. Bülbülün ısrarcı tavrı, bitmek bilmez yakarışları bazen gülü sıkmakta hatta açılmamasına dahi neden olmaktadır. Ancak divan şairlerinin bu durum karşısında bülbülü savunan, onun hatalarını hoş gören bir tavrı vardır. Gülün aşkı ile mecnun olmuş bülbülün yakarışlarının, gülü naz uykusundan etmesi ve bu sebeple gülün açılmaması karşısında Şeyhülislam Yahyâ bülbülün tarafını tutarak “Ona incinilmez çünkü bu onun âdetidir.” demektedir.

*Mâni oldu hâb-ı nâza diyü **göl** açılmamış*

*İncinilmez **bölböl**-i şeydâya mu'tadı budur. (Şeyhülislam Yahyâ 80/112-2)*

Bölbölün göle yakarışlarını duyan, ona yardım etmeye çalışanlar da yok değildir. Özellikle sabah hafif hafif esen meltem rüzgârları bölbölün şakıyışlarını daha da beğenilecek bir hâle sokarak duyurmaktadır göle.

*Bir gazel okudu mecmû'a-i **gölden bölböl***

Lehçe-i şûhunu gâyetde pesend etti sabâ. (Nef'î 281/2-4)

Aynı zamanda rüzgâr bölböle öğütler de vermekte hatta gölün kulağını bükerek onu uyarmaktadır. Bu hâli ile rüzgâra şairlerimiz tarafından âşıklara yardımcı olan bir özellik de yüklenmiş olur.

Kesdi bihûde figân eylemeden gölşende

*Gûşmâl-i **göl** ile **bölböle** pend etti sabâ. (Nef'î 282/3-4)*

Rüzgârın bu etkisi zaman zaman değişebilmekte, bu sayede bölböle, gölün farklı yüzlerini de göstermektedir. Şeyhülislam Yahyâ bir beytinde bu konuyu ele alarak rüzgârın gölü bazen bir kılıç gibi bazen ise bir keman gibi yaptığını ifade etmektedir.

***Bölböle** 'aşk-ı gölün âkıbetin gösterdi*

Gâh tir etti sabâ şâh-ı gölü gah kemân. (Şeyhülislam Yahyâ 171/294-3)

Göl bölböl mazmununun şüphesiz ki en sık kullanımı gölün mâşuka, bölbölün ise âşığa benzetilmesidir. Özellikle Divan Edebiyatı şairleri bu benzetmeyi sıkça kullanmış, “Bölbölün gölü sevmesi ne kadar alışılmış bir durumsa benim de seni sevmem o kadar normal ve akla uygundur.” şeklinde açıklamalar yaparak sevdiklerinin muhtemel olumsuz tepkilerini bu şekilde engellemeye çalışmışlardır. Fuzûlî bu açıklamaya uygun bir beytinde “Gönlüm yüzünü canım boyunu görmek isterse ne olur ki; bölbölün gölü, pervanenin ışığı sevmesi âlemde bir gelenektir.” diyerek pervane ve ışık ikilisini de anlamı güçlendirmek için kullanmaktadır.

Nola gönüm ârizun isterse cânım kâmetün

*Resmdür âlemde **bülbül gül** sever pervâne şem’. (Fuzûlî 355)*

Ahmet Paşa da sevdiğinden baharını onsuz geçirmemesini isterken, gül ve bülbüle atıfta bulunmakta ve “bülbülsüz bir gülen gül olmaz” demektedir.

Bahâr-ı hüsnün Ahmedsüz geçirme

*Ki **bülbülsüz gül-i** handan yaraşmaz. (Ahmet Paşa 301)*

Bülbül ile âşık arasındaki benzetme, çoğu zaman gönül ve bülbül münasebeti ile yapılır. Âşığın gönlü bir bülbül gibi aşk ile feryat etmekte ve onun gibi bir gül budağına konmak istemektedir.

Dil mâil oldu sâ’idin tâze dâğına

***Bülbül** gibi diler ki kona **gül** budağına. (Şeyhülislam Yahyâ 207/366-1)*

Bir diğer beyitte ise şair göğüs kafesindekinin gönlü değil bir bülbül olduğunu iddia etmektedir.

*Dil değildir kafes-i cismime **bülbül** kodular*

*Dağlar anlamamız yer yer ana **gül** kodular. (Şeyhülislam Yahyâ 73/99-1)*

I.2- Gül ve Yüz, Yanak

Klasik Türk edebiyatında, bilindiği gibi şairler türlü vesilelerle sevdiklerinin tasvirine yer vermiş ve bunun için de çevrelerinde gördükleri güzellikleri işe koşmuşlardır. Bu konuda en göze çarpan örneklerden bir tanesi de gülün sevgilinin yanağına teşbih edilmesidir.

Gül ile sevgilinin yüzü arasındaki teşbihte asıl benzetilen durumunda olan güldür, fakat bazen sevgilinin yüzü ve yanağı karşısında benzeyen durumuna da düşer. Ayrıca, gerek teşbih ve gerekse istiare hâlinde bulunsun orta yerde bir kalıplaşma söz

konusu olduğu için bu teşbih ve istiare hâline “teşbih-i kinayet veya mecaz-ı örfî” denebilir (Tolasa, 2001:472).

Sevgilinin yüzünün güle benzetilmesi bazı durumlarda açıkça verilmiş bazı beyitlerde ise sevgiliye “gül yüzlü” şeklinde hitap edilmiştir. Şeyh Gâlip bir beytinde sevgilinin gül yüzü ile ay ve güneşi karşılaştırmıştır.

*Mâh u mihri **gül-rûy**-ı sefîd yâ neylesin.*

Hâk-i pâyına eder ihdâ felekler rûz u şeb. (Şeyh Gâlip 51/3)

Divan şairlerinin hayalinde sevgilinin gül yüzü o denli etkileyici tasavvur edilmiştir ki onu bir kez görmek dahi âşığı mecnun yapmaya yetmektedir.

*Dâğ-ı dilde ideliden **gül yüzün** şevki makâm*

Oldı ben Mecnûna ey Leyli-sıfât dağ üsti bağ. (Necatî Bey 211)

Özellikle Divan edebiyatı şairleri arasında yaygın olarak kullanılan bir husus da şairin sâkiye seslenerek onunla konuşmasıdır. Bu beyitte de şair sâkiye seslenmekte ve ondan gül yüzlü olarak bahsetmektedir.

Şimden gerü kerem et bizden lutfunu kesme

*Öldük meded ey sâki-i **gül-çehre** keselden. (Şeyhülislam Yahyâ 164/279-3)*

Sevgilinin güzelliğini anlatmak için dudakları, yanakları hatta kulakları dahi güle benzetilmekte böylece çiçeklerin şahı olarak bilinen gül sevgili ile bir güzellik yarışına başlamaktadır. Bu durum şiirlere de yansımış şair, sevgilinin dudağında goncayı, yanağında gülleri görmüştür.

Gülzâra rağbet eyleseler n'ola benzedi

*Gonca dehân-ı dilbere **güller yanağına**. (Şeyhülislam Yahyâ 207/366-4)*

Sevgilinin yüzü gül olunca âşğın gönlü de gül ile ilgili teşbihlere konu olmaktadır. “Nasıl ki güle şebnem düşerse benim gönlüm de o gül yüzlüye düştü.” diyerek şair sevgilisinin yüzünü güle kendi gönlünü de güle düşen çiğ tanesine benzetmektedir.

Gördüm ki düşer güllere gülzârda şebnem

*Ben gönlümü ol ârız-ı **gül-fâme** düşürdüm. (Şeyhülislam Yahyâ 144/240-3)*

Gül ve gülün üzerindeki çiğ tanesi tabiatıta görülebilecek en güzel manzaralardandır. Şairler bu nedenle özellikle sevgilinin yüzünü tasvir ederken bu güzelliği sıklıkla kullanmışlardır. Böyle bir beyitte şair sevgilisinin yüzünü güle, onun üzerindeki ter damlalarını da güle düşmüş şebneme yahut inciye benzetmektedir. Beyti ilginç kılan bu benzetmenin yanı sıra kullanılan tecahül-i arif sanatıdır.

*İkd-ı şebnemdür **gül-i** ter üzre yâ hod her taraf*

*Katre katre terden ol **ruhsar** üze sular mıdur. (Fuzûlî 277)*

Şair aslında bir gül yüzlüye âşık olmanın akıllıca olmadığını kabul ederek kendine de kızmaktadır. Çünkü ona göre bir gül yüzlüye âşık olmak kendini ateşe vermek, ateşlerde yanmaktır. Şüphesiz buradaki ateş mecaz anlamda kullanılmış ve aslında aşkın acısı kast edilmiştir.

*Delü dersem nola uşşâkına **gül-çihre**lerin*

Özünü göz göre odlara salur mı âkil. (Fuzûlî 431)

Yanak türlü hâlleriyle güle benzetilmiştir. Bunlardan bir tanesi de rengidir. Gül tabiatıta birçok renkte görülebilmektedir. Ancak özellikle Klasik Türk şiirinde gül denince akla gelen renk kırmızıdır. Sevgilinin yanağı kırmızılık bakımından güle benzetilir, sevgili utandığında yahut terlediğinde yanakları “gül gül olur” yani kızarır.

Veh ne sâhirsene ki oddan su ahardun sudan od

*Terledüp **ruhsârını gül gül** kılанда tâb-ı mül. (Fuzûlî 439)*

Divan şairleri arasında özellikle Fuzûlî gül ve yanak teşbihini sıklıkla kullanmıştır. Bu kullanımlarda yapılan diğer benzetmeler de göze çarpmaktadır. Sevgilinin yanağı güle benzetilirken onun, âşığın gözyaşlarını görünce açıldığı, güldüğü dile getirilmektedir. Burada bir kinaye göze çarpmaktadır.

*Açılur gönlüm gehi kim giry-e-i telhum görüp
Açar ol **gül-ruh** tebessüm birle lâ'l-i nûş-hand. (Fuzûlî 181)*

Şair çoğu zaman sevdiği gül yüzlünün yolunda ciğerini kanla doldurmuştur. Ancak burada da gülün bülbüle karşı umursamaz tavrı ortaya çıkar. Gül yüzlü de âşığının bu durumunu umursamamakla birlikte bir de onu katillikle suçlamaktadır.

*Reh-i ışkında ol **gül-ruh** ciger kan etdügüm bilmiş.
Çeker her dem mana tiğ-i siyâset san ki kan etdüm. (Fuzûlî 489)*

Sevgilinin yüzü o kadar güzeldir ki şairler çoğu zaman onu güle benzetmenin haksızlık olacağı düşüncesindedirler. Bu nedenle gülün adını anar ancak onu küçümser ve “senin yüzün dururken gül de ne oluyor” demektedirler.

*Serv ü **gül** nezzaresin neyler sana hayrân olan
Ârızunla kadd-i hoş-reftârun eyler ârzû. (Fuzûlî 562)*

Bu açıklamaya uygun beyit örnekleri çoktur. Onlardan biri de şu şekildedir:

*Serv ü **gül** nezzaresin neyler sana hayrân olan
Kim kadûn sevr ü **ruhun** gül-berg-i ra'nâ dur senün (Fuzûlî 386)*

Şairlerin, sevgilinin yüzünü güle teşbih etmeleri alışılmış bir durumdur. Bazı durumlarda ise sevgilinin yüzü bir gül bahçesi gibi düşünülerek yüzde görülen diğer unsurlar da gül bahçesinde görülebilecek varlıklarla tasvir edilir. Fuzûlî'nin bu beytinde sevgilinin yüzü gül bahçesine, yüzüne dökülen saçları ise gül bahçesinde kanat çırpan bir kargaya teşbih olunmuştur.

Sabâdan gül yüzünde sünbül-i pür-piç ü tâb oynar

Sanasan per açup gülşende bir müşgin gurâb oynar. (Fuzûlî 219)

Divan şairleri, mevzuunu ele alıp, bütün bir şiiri bu konuya tahsis eden şiirler söylemeyi adet edinmemişlerdi. Çünkü onlarca şiir, tek bir güzelliği değil, bütün güzellikleri bir araya toplayan bol sesli bir terennüm, bol renkli, bol ışıklı bir sanat kompozisyonuydu. Gül, böyle bir sanat örgüsünde, şiire canlı bir renk, ateşli bir mânâ veren güzel bir sanat unsuruydu. Güller, güzellikler, fidanlar, aslında bunların hepsinden güzel olduğuna inanılan “sevgili” ye benzedikleri için ehemmiyetliydi. Bunun en güzel örneğini Fuzûlî vermektedir:

Kangı gülşen gülbünü serv-i hırâmânınca var

Kangı gülbün üzre gonca, lâ-l-i handânınca var,

Kangı gülzârda bir gül açılır hüsnün gibi,

Kangı berk-i gül leb-i lâ’l-i dür-eşânınca var (Banarlı, 1982:64))

“Senin selvi salınışlı vücudun gibi bir gül fidanı, hangi gül bahçesinde vardır? Hangi gül ağacı üzerinde, gülen dudakların kadar güzel bir gonca bulunabilir? Hangi gül bahçesinde güzelliğin gibi bir gül açılabilir? Hangi gül yaprağı inciden dişlerini gösteren dudakların kadar güzeldir?”(Banarlı, 1982:64). Şairin bu şiiri gül kavramının divan edebiyatın kullanım şekillerinin büyük bir kısmını ihtiva etmesi bakımından dikkate değerdir.

Fuzûlî’nin bu konuda ilgi çekici birçok beyti bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi şu şekildedir:

Bâğa gir bülbüle arz-ı gül-i ruhsâr eyle

Yık gülün ırzını bülbül gözüne hâr et

“Bahçeye gir, bülbüle güle benzeyen yanağını göster. Gülün şeref ve haysiyetini mahvet. Onu bülbülün gözüne diken et” diyen şair aynı zamanda gül ve diken tezatını da bir arada kullanmıştır. Bahçedeki gül kesret âlemindeki güldür. Bahçe madde ve kesret âlemdir. Hakiki sevgili gülün çok üstünde güzel olan yanağını gösterince asıl gül her türlü sihrini, güzelliğini kaybeder. Artık o âşığın gözüne diken gibi batar.

Divan Edebiyatında şairlerin özellikle hatiplik konusunda bülbülleri kendilerine rakip gördüklerini ve fahriyelerde bu unsuru sıklıkla kullandıklarını ele almıştık, aynı durum sevginin derecesinde de kendisini göstermektedir. Genellikle şairler kendi sevgilerinin bülbülleri bile kıskandıracak kadar güçlü olduğunu savunmaktadırlar:

G l yüzün Şevki ile görüb Ahmed n n liŐlerin

Rahm idüb feryâd ider murg-ı hoş- v lar bize (Ahmet Paşa 174)

Bu beyitte geçen “ murg-ı hoş- v ” tabirinden kastedilen Şey, bülbüldür. ÂŞık kendisini b lb le benzetirken daha çok üstünlük endiŐesi ile hareket eder. Burada da yine sevgilinin yüzü g l olmakta ve  Şık bu güzellik karşısında heyecana gelip ya mehdiye okumakta ya da iŐtiyakla inlemektedir. Şairin kendisini b lb le benzeterek sevgilisini g l bahçesinde bir g l yüzlü olarak tasvir etmesi Şeklindeki kullanım örneklerine sıklıkla rastlanabilmektedir. Bunlardan birinde Şair g l bahçesini güzeller mek nı olarak tanımlamakta, g l yüzlü sevgilisini burada dinlenmeye davet etmektedir. Aynı beyitte Şair kendi gönlünün varlığını işaret ederek b lb le de çağrıda bulunur.

Mak m-ı h bdur Gülşen o gül-ruhsâr dinlensin

Nev ya baŐlasın dil bülbül-i g lz r dinlensin.(Şeyhülislam Yahyâ 162/276-1).

G l n maŐuka, b lb l n âşıka teşbih olunduğu beyitlerin örnekleri oldukça fazladır. Bunlardan bir diğerinde ise Şair açıkça “Hiçbir g l senin yüzün gibi, hiçbir bülbül benim gönlüm gibi olamaz demektedir.”

R yun gibi g l m  bulunur güller içinde

Y  bu dil-i Őeyd  gibi bülbüller içinde(Şeyhülislam Yahyâ 210/372-1).

Denilebilir ki divan Şairleri güzelden önce güzelliğe  Őıktırlar. Bu nedenledir ki sevgilinin güzelliği onlar için bir hayat kaynağıdır. Sevgilinin bulunmadığı hiçbir yer, velev ki cennet olsa insana gerektiği kadar zevk vermez. Ancak hele bir de sevgilisi g l yüzlü ise o insan için bu dünyada cennet hayatı garantilenmiŐtir âdeta.

*Her kimün kim hem-demi **göl yüz**lü bir cânân olur.*

Hânesi cennet gibi dâim baharistan olur (Ahmet Paşa 153).

Göl yanak münasebetine bazı beyitlerde yanak ile ilgisi olan diğler unsurlar da katılır. Saç, asitin'e yani elbise yenine teşbih edilir ve göle elbise giydirilmesinin gereksizliğı söylenerek onun yanak üzerine düşürölmemesi istenir.

*Saçların misk-i Hutendür **ruh**ların gölzâr-ı Çin*

*Tagıdub zülfünü toldur müşgile **göl**-zâr için (Ahmet Paşa 219).*

Bu beyitte ise saçın yanak üzerindeki görünüşü için tasavvur edilen şeyler, belig teşbih ve cinas yollarıyla verilmeye çalışılır. Ben' in, yanağın kenarında oluşuyla yine bir tasavvur ortaya çıkar; yanağın aynı zamanda suya da teşbih edildiğı bu beyitte ben, göl toplamak için sudan geçemeyen bir Hindu-beçe'dir. Hatt, yani sakal dolayısıyla kurulan göl hayallerinde ise ayva tüyleri, sanki göl destesine sarılmış ot; veya yanak üzerine miskle yazılmış bir yazı ya da gölün ayrılmaz bir unsuru olan dikendir.

Sevgilinin göle benzeyen yüzü her zaman gülden daha üstün olarak düşünölmüştür. Öyle ki göl dahi o yüzleri kıskanır. Sevgiliyi görünce perişanlık içerisinde âh etmeye başlar.

Sen girecek gölşene göl zâr olur.

*Ey **yanağı zinet-i göl**-zâr hey. (Ahmet Paşa 219)*

Gölün bu kıskançlığını ifade eden bir başka beyitte durum biraz daha farklıdır. Şair bu beyitte gölün kıskandığını açıkça dile getirmez. Ancak "senin yüzünün güzelliğini anlattıkça göl meraka kapıldı ve kim olduğunu sordu" diyerek bu düşünceyi çağırıştırır. Bu beyitte aynı zamanda sevgilinin saç da sümbüllere benzetilmiştir.

*Bağda zülf ü **ruh**un andıkça bu kimdir deyü*

*Sünbül ü **göl** biri birinden suâl eyler beni. (Nedim 351 / 147-4)*

Bir diğ er beyitte ise şair çok güzel bir h sn  talil yaparak g llerin kızarmasını, sevgilinin cennet g l ne benzeyen yüzünü görerek utanması sebebine bağlamaktadır.

*Görüp **ruhun g l-i cennet** gibi let fetde*

Kızardı kaldı  emen gülleri hac letde (şeyhülislam Yahyâ 208/368-1)

Daha önce de belirttiğimiz gibi sevgilinin yüzü g le benzetilirken aslında sevgilinin g lden daha güzel olduğu vurgulanmaktadır. Öyle ki g l sevgilinin yüzünü görerek onu taklit etmeye çalışır ve bu nedenle açılır:

***G l yüzüne**  yk ndi meğer kim  emen içre*

  k itdi sabâ c bbesin ol encümen içre.(Ahmet Paşa 215)

G l-yüz münasebeti sevgilinin yüzünün diğer varlıklara teşbihinde de bir araç olarak kullanılabilir. Aşağıda verilen beyitte sevgilinin yüzü aslında bahara benzetilmiş, ancak yine sevgiliye g l yüzlü şeklinde hitap edilmiştir. Bu durum aslında bir tabiat olayının yansımasıdır. Çünkü g lbaharın müjdecisidir. Böylelikle şair aynı beyitte iki teşbihi bir arada kullanmıştır.

***G l ruhların** oldu g n yüzünde*

Bir ayda iki bahar ey dost.(Ahmet Paşa 210)

Divan şairlerinin şiirlerindeki en önemli özelliklerden birisi de birden cümlelerin birden fazla anlama gelecek şekilde kullanılmasıdır. Bu açıklamaya uygun bir beyitte şair, “goncanın uzun bir süre yüzünü göstermediğini, açıldığı zaman ancak kırmızı olduğunu gördüğünü belirtmektedir.” Bu beyitten çıkan ilk anlam goncanın açılması ile ilgilidir ve gerçek anlamı teşkil etmektedir. şairin kinayeli olarak kastettiği ikinci anlam ise sevgilinin uzun süre yüzünü göstermemesi, en sonunda yüzünü gösterdiğinde yanaklarının kırmızı olduğunun görüldüğüdür.

*Göstermedi **ruhun ol gonca** bir zam n*

Sonra açıldı vechini bildik ki  l imiş.(şeyhülislam Yahyâ 103/159-3)

Gül yüzlülerin bu dünyada bulunmaları şair için bir ilham kaynağı olmasının yanı sıra çekilen cefaların da en büyük sebebi budur. Gül yüzlülerin aşkı şairin bağrını kan etmiş, çaresiz kalmasına neden olmuştur.

Hûn eyledi bağrım feleğin cevri ü cefâsı

Bihûde edâsı

*Tâ eyleyli sen gibi **gül-ruhları** peydâ*

Bi-çâre Nedimâ (Nedim 365/ 1-7)

Sevgilinin yüzü kırmızıdır. Ancak bir de şarap işin içine girerse bu kırmızılığın artması kaçınılmazdır. Şair, bu gerçeği bildiği için, şarabın sıcaklığından, sevdiğinin yüzünün kızarmasını beklemektedir. Bu kızarma gül rengi ile müsemmadır ve doğal olarak bu durumda sevgilinin yanağı ancak “gül gül” şeklinde tarif edilebilir:

Kızarsa gül gül olsa tâb-ı meyden rûyu hûbânın

***Ruy-ı cânânı** hem **gül** hem **gülistân** olduğun görsem (Nef’î 319/80-4)*

*Benzerdi nihâl-i kaddine zülf ü **ruhunla***

*Açılsa eğer sünbül ü **gül** nâr ven üzre (Nef’î 334/111-3)*

Bahar aylarında gülün, göz alıcı güzelliği çok kısa ömürlüdür. Çünkü baharın ardından gelen sonbahardır ve bu mevsimde güller solar. Gül mevsiminde güle rağbet çoktur ve bu nedenledir ki gül gururludur. Şair bu duruma işaret ederek gülü uyarmakta bu kadar mağrur olmamasını istemektedir.

*Solar **ruhun gülü** zinhâr olma gül mağrûr*

Gelen hazândur efendi baharın ardınca (Şeyhülislam Yahyâ 205/361-3)

Âşık sevdiğinin güzelliğini o kadar yüceltmıştır ki onu benzetecek bir varlık bulamaz. Bunun için yapılan teşbihlere de bahane bularak onları beğenmemektedir. Sevgilinin gül renkli yüzünü çiçeklere benzetmek yanıltır şaire göre. Çünkü çiçeklerin rengi geçicidir ancak sevgilinin yüz rengi kalıcıdır.

*Nice teşbih olunsun erguvâna **rûy-ı gül-gûnun***

Anun hüsnü sebük-rev rengi ammâ dâ'imâ bunun. (Nedim 307 / 64-1)

I.3- Gül ve Dudak, Ağız

Sevgilinin dudağı, en önemli güzellik unsurlarındandır. Âşık onun rengine, şekline, güzelliğine, gülüşüne hayrandır. Sevgilinin dudağında beliren ufak bir tebessüm âşığa hayat verir, o dudağın üzüntü ile büzülmesi ise istenmeyen, üzücü bir durumdur. Âşık için bu kadar değerli olan dudak, şiirlerin de önemli konularından birini teşkil etmektedir. Bütün güzellik öğelerinde olduğu gibi, dudak için de en önemli teşbih unsuru güldür. Dudak güle, renk ve şekil bakımından benzetilmektedir.

Sevgilinin dudağı hem ince hem de kırmızıdır. Bunlar gül ile ortak özellikleridir. Ancak gülde olmadığı hâlde sevgilinin dudağında bulunan özellikler de vardır. Dudak aynı zamanda tatlıdır. Şair, gül ile sevgilinin dudağını kıyasladığı beytinde gülde bulunmadığı hâlde dudakta bulunan özellikleri sıralamaktadır.

*Var **gül** berginde hem el hak nezâket birle reng*

*Lik cân-perver **leb-i lâ'lün** kimi şirin değül. (Fuzûlî 433)*

Güle benzeyen sevgiliye âşık olan şair kendisini bülbül gibi düşünmektedir. Böyle bir durumda tabii ki bülbüle has özellikler şaire geçecektir. Şair bülbül olunca, onun goncası sevgilinin dudağı, beyaz gülü ise sevgilinin yanağı olacaktır.

Bülbül-i gam-zedeem bağ u bahârum sensen

***Dehen** ü kadd ü ruhun **gonca** vü serv ü semenüm. (Fuzûlî 458)*

Goncanın açılması ile güzellerin gülmesi, birbirine denk tutulmuştur hep. Gülmek eyleminin açılan bir gonca ile illiyet bağı olduğu kesindir. “Yüzünde güller açan” bir kişiden bahsederken, onun gonca telâkki olunan ağzının açıldığından; yani gülme eyleminden bahsederiz. Çünkü insan da gülünce ağız goncası açılır (Pala 2004:11).

Gönlüm açılur zülf-i perişânını görgeç

*Nutkum dutulur **gonca-i handânını** görgeç. (Fuzûlî 156)*

Bu kadar benzerliklere rağmen hiçbir zaman gül ya da gonca sevgilinin yerini tutmamaktadır. Çünkü şair, kırmızı yanakların ve gülen dudakların hevesindedir. Burada gizli bir şekilde şair, sevgilisinin yanaklarını ve dudaklarını güle teşbih etmektedir.

*Gonca kılmaz şâd ü **gül** açmaz dutulmuş gönlümü.*

*Ârzû-mend-i ruh-i âl ü **leb-i handânunam.** (Fuzûlî 504)*

Divan edebiyatı şairleri sevgililerini tasvir ederken, hayal gücünün sınırlarını zorlamışlardır. Onun yüzü o kadar parlaktır ki bu parlaklık güneşin dahi dikkatini çekmiş ve onu sevgilinin yüzüne âşık etmiştir. Lâ'ı renkli dudağı ile sevgili taze gül yapraklarını kendisine hayran bırakmıştır. Beytin ikinci dizesinde belirtilen âşıkların gökten inmesi ve yerden bitmesi de doğrudan güneş ve gül ile alakalı kavramlardır.

*Olur ruhsâruna gün **lâ'lüne gül-berg-i ter** âşık*

Sana eksük değül gökten iner yerden biter âşık. (Fuzûlî 369)

Yüzün güneşe, dudakların goncaya benzetildiği bir başka beytinde şair, teşbihi biraz daha kuvvetlendirmiş, güneşe ve goncalara hayat verenin sevgilinin dudağı ve yüzü olduğu imasında bulunmuştur. Zira sevgilinin, yüzünü kapatması ile güneş kararmakta, dudağın konuşmaya başlaması ile ölmüş olan goncalar dirilmektedir:

Karardur âfitâbı sâye çeksen perde ruhsâra

*Dirildür **gonca** hâlkın dürc-i **lâ'lün** gelse güftâra. (Fuzûlî 584)*

Gonca dudaklı ve gül yüzlülerin çok olması da şairin lehine bir durumdur. Onlara aldanan şairin gönlü sürekli ızdırap çekmekte, kendini bu güzellere âşık olmaktan alamayan şair ömrünü boş bir heves uğruna heba ettiğinden yakınarak, bu durumdan gönlünü sorumlu tutmaktadır:

Ey gönül ömrümü verdün yele âşıklık ile

*Bahma her **gonca-leb** ü gül-ruha ah etme dahi. (Fuzûlî 717)*

Sevgilinin gonca dudakları çoğu zaman âşık için ulaşılmazdır. Kendisi için bu kadar ulaşılmaz bir durumun başkaları için mümkün olması şairin kıskançlık duygularını harekete geçirmekte, hatta bu kıskançlık onun bağırını kan edecek kadar acı verici olmaktadır:

*Döne döne lâ'l-i mey-gûnun öper ey gonca-leb
Kulmasun mı reşk-i câm-ı bâde hûnin-dil meni. (Fuzûlî 678)*

Sevgilinin gülün dudakları o kadar kendisine hayran bırakmaktadır ki şair onun hevesi ile kendinden geçer. Dudak, küçüklüğü ve kapalı oluşu ile goncaya benzer. Goncanın açılması ile dudağın gülmesi birdir. Sevdigi uğruna acı çeken şaire açılan bir goncayı andıran dudaklar da çok ızdırap çektirmektedir. Öyle ki bu dert ile şair, kan ağlar:

*Ah eylediğim serv-i hırâmanun içündür
Kan ağladığım gonca-i handânun içindür. (Fuzûlî 221)*

Tabiatta etkileşimler olması kaçınılmazdır. İnsana ilham veren birçok varlığın tabiatta bulunması ve bunun insan ürünlerine yansması alışılmış bir durumdur. Çünkü Allah'ın yarattığı bu güzelliklerden daha güzel bir örnek bulunamaz. Bizzat insanın kendisinde bulunan güzellikleri de bunlara eklemek gerekir. Ancak şair, bahsettiğimiz durumdan daha farklı bir sonuç çıkarmıştır. Ona göre bahçıvan, sevgilinin dudaklarını hayal ederek ona benzeyen gülün goncalar yetiştirmiştir:

*Bâg-bân-ı çemen-i dehre hayâl-i dehenün
Sebeb-i terbiyet-i gonca-i handân olmuş. (Fuzûlî 328)*

Güzelliği ile herkesi kıskandıran dudaklar aslında kendisine benzeyen goncayı da kıskandırmaktadır. O kadar ki goncada sevgilinin dudağına benzeme çabası vardır içten içe.

*Gonca ne agz ile lebüne benzerem diye
Kim söylemege ol sözi evvel dehân gerek. (Ahmet Paşa 248)*

Ahmet Paşa'nın şiir anlayışında goncalar sevgiliyi kıskanır durumdadırlar. Onun dudağı o kadar kırmızıdır ki gonca o kırmızılığı yakalayabilmek için ağzında bir akik tutar. Böylece akikin kırmızılığı ile dudakların kırmızılığına yetişmeye çalışır:

Yâkût-ı dür-fişânuna öykünmege müdâm.

Gonca dehânı içre 'akik-i yemen tutar.(Ahmet Paşa 248)

Âşığı başka diyarlara götüren, sevgilinin güzelliğini başka şeylerle kıyaslamak da şaire, doğru gelmez. Zira tabiatta gül de vardır gonca da ancak sevgiliye eş değer bir gül yahut gonca dudaklı bulmak mümkün değildir:

Gülşende şehâ gül de olur gonca da ammâ

*Bir sencileyin şûh gül ü **gonca-fem** olmaz.(Şeyhülislam Yahyâ 284)*

Güzelliğine kıyas bulunamayan gonca dudaklı sevgilinin güzelliği bütün cihanı süslemeye yetecek kadar çoktur.

Âlemin hüsnünü âdem nice inkâr etsin

*Hüsnün ey **gonca-dehen** âleme pirâye yeter. (Şeyhülislam Yahyâ 85/122-3)*

Bu kadar güzel bu derece değerli olan ağız ve dudakların sırrının açılması düşüncesi şairi rahatsız etmektedir ki sevgilisinden, o ağzın sırrını açarak dillere düşmemesini istemektedir. Beyitte geçen gonca- i lâ'l tabiri ile de dudağın kırmızılığı daha çok vurgulanmıştır:

Düşme cânân dillere sırr-ı dehânın faş edüp

***Gonca-i lâ'lin** açılmasın gül-handeye.(Nedim 338/125-2)*

Lale Devri' nin eğlence kültürü ile yetişmiş bir şair olan Nedim'in tasvirleri ve şiirlerinde kullandığı tabirlerin de bu anlayışa uygun olduğu dikkati çekmektedir. Böyle bir beyitte dudakları tasvir eden şair dudakları öyle bir gül yaprağına benzetir ki tadı şekeri, kokusu şarabı hatırlatmaktadır:

*Ne **berk-i güldür** o **leb** çiğnesem şeker sanırım*

*Ne **goncedir** o **dehen** koklasam şarâb kokar. (Nedim 281/16-2)*

Birçok beyitte ana unsur olarak kullanılan gül- dudak benzetmesi bazı beyitlerde yalnızca hitap için kullanılmıştır. Şair gonca dudaklı olarak seslendiği sevgilisinden türlü isteklerde bulunmaktadır. Bu şiirlerde esas, gül dudak benzetmesinden uzaktır. Gül- dudak benzetmesinin hitap olarak kullanıldığı şiir örnekleri şunlardır:

Seni meger ki gül-efsûn-ı nâz terletmiş

*Ki sib-i gabgabin **ey gonce-leb** gül-âb kokar. (Nedim 281-6)*

*Bülbüllerin ister seni **ey gonce-dehen** gel*

Gül gitdiğini anmıyalım gülşene sen gel

Pâ-mâl-i şitâ olmadan iklim-i çemen gel

Ver hükmünü ey serv-i revan köhne bahârın. (Nedim 254/II)

*Bir câm çek **ey gonce-dehen** def'-i humâr et*

Çeşminde hayâlin gibi gel geşt ü güzâr et

Nakşın gibi âyine-i sinemde karâr et

Serd oldu havâ çıkma koyundan kuzucağım. (Nedim 252/IV)

Dudak tazelik ve güzellik bakımından goncayı hatırlatır. Bu durumu en iyi şekilde idrak etmiş olan şair bu durumu bir teşbihle dile getirmekten ziyade, sevgilinin ağzından çıkan sözlerin bir gül suyu olduğu imasında bulunmuştur:

*Nedir **lebinde** bu terlik bu tatlılık gûyâ*

*Şeker tebessüm edersin **gül-âb** söylersin. (Nedim 205/10-2)*

Uzun boylu, gonca dudaklı sevgilinin bir tebessümü bile âşık için çok önemlidir. Ancak onu görmek de pek mümkün olmamaktadır. Bu nedenle şair diğer gülleri örnek göstererek gül dudaklısından da bir kere gülmesini istemiştir. “Her yeni yetişmiş gül dalı eline kırmızı şarap kadehi almış. Ey servi boylu gonca ağızlı sen de açıl, sen de gül.”(İpekten, 1998:175).

Her nev-reside şâh-ı gül aldı eline câm-ı mül

*Lutf et açıl sen dahi gül ey serv-i kadd-i **gonca-fem**. (Nef'î 95/15-10)*

Bu kadar hasretini çektiği o gonca dudakların hayalini kuran âşık bir gün onların ağzına düşeceğinden emindir. Burada ağza düşmek tabiri kinayeli kullanılmıştır. Dudağın ağza düşmesi, şairin ondan söz etmesi ya da onu öpmesi gibi anlamlara gelmektedir. Bu kinayeli kullanımın ardından, şair, kıymetli bir süs taşı olduğunu söylediği dudakların bir gün mücevher kutusuna gireceğini belirterek aslında ilk dizede kastettiği anlamı da vurgulamaktadır:

*Âşıkın ağzına bir gün düşer ey **gonce lebin***

La'ldir elbet o âgûş-ı nigindâna gelir. (Nedim 63-7)

Bahar rüzgârı tabiata hayat verir ve bütün çiçeklerin açılmasını sağlar, ancak dikkat çekici bir husus vardır ki gonca açılmamıştır. Şairin “darlık” kelimesi ile kastettiği hem üzüntü hem de goncanın sıkışık bir vaziyette bulunmasıdır. Goncanın bu hâlini sevgilinin dudağına benzeten şair onun hiç konuşmamasından yakınmaktadır:

Açdı lûtf ile cihân güllerini bâd-ı bahâr

*Aceb ol **gonca-dehânun** neyi ki darlığı. (Necatî Bey 113)*

*Gülşenden **aks-i şebnem-i la'lini** ahz edip*

*Leb-teşne kıldı **gonca-i sir-âbı** selsebil. (Şeyh Gâlip 85/21-4)*

Dudağa bu kadar benzetilmesine rağmen goncanın o dudaklar hakkında konuşması bile kabul edilemez bir durumdur. Bu nedenle sevgilinin lâ'l dudakları hakkında konuşan goncaları sabah rüzgârı dahi azarlamaktadır:

*Şol **goncalar** ki lâ'lün anub ağzın açalar*

Bâd-ı sabâ irişi gelüb ağzına çalar. (Necatî Bey 186)

*Ya cûy-ı şirde aks eylemiş **leb-i şirin***

*Veyâ bu levha-i siminde nakş-ı **gonca-i âl**. (Şeyh Gâlip 99/29-5)*

I.4- Gül ve Sevgili

Şiirimizde yüzyıllara meydan okuyan bir benzetmedir sevgilinin güle benzetilmesi. Sevgili, hassaslığı, değerli oluşu, güzelliği ile gül gibidir. Nasıl ki kültürümüzde gül, diğer çiçeklerden daha değerli, daha aranan bir çiçekse sevgili de diğer bütün güzellerden daha değerlidir.

Şiirimizde gül ile sevgili arasında benzetme kurulurken çoğu zaman şair yaptığı bu benzetmenin yönünü vurgulamaz. Bu ise gül-sevgili kavramlarını birbirine yerine kullanmanın kültürümüzde oldukça sık rastlanan bir durum olduğunu göstermektedir. Güle benzeyen sevgilinin aşkı ile başı dertte olan şair, onu bir kerecik görmek için bile, bülbül gibi figân etmeye razıdır:

Ol gül-i handânı görmek mümkün olsaydı mana

Sen tey ey bülbül gülistâna güzâr etmez midüm. (Fuzûlî 467)

Güle bu denli meşhur güzelliği veren şüphesiz ki sudur. Su gülün hayat kaynağı efsaneleşen güzelliğinin sırrıdır. Bunun bilincinde olan şair güllerin bu denli sevgiliye benzemesinin sırrını da keşfetmiştir. Ona göre, gül bahçesine giren sevgilinin aksi suya vurmakta, su da bunu örnek alarak güllere şekil vermektedir. Burada gül benzetilen değil benzeyen unsur durumundadır:

Aldı gül-zâr içre su aks-i izâr-ı âlünü

*Çekdi **güller** süretin manzûr edüp timsâlünü. (Fuzûlî 655)*

Tabiatın dahi örnek aldığı bir güzelliğe sahip olan gül sevgili, şairi kendisine aşık etmekten bir türlü usanmaz. Bu durum şairini beytinde şöyle dile getirilmektedir:

Âşık oldum yine bir tâze gül-i ra'nâya

Ki salur âl ile her dem meni yüz gavgâya. (Fuzûlî 522)

Bu aşk ki şairi yiyip bitirmekte, adeta yakmaktadır. Aşkı ile âh eden şairin bu âhları o derece şiddetlidir ki evini dahi yakmış, delik deşik etmiştir. Bu hâli ile aşığın evi bir kafesi andırmaktadır. Güle benzeyen sevgilinin âşığına da bülbül gibi kafese hapsolmak yaraşır.

*Berk-i âhumdan evüm her güş bulmuş rahneler
Gel gör ey **gül** kim giriftâr-ı kafedür andelib. (Fuzûlî 100)*

Gül bütün güzelliğine rağmen dikenler içinde yer tutmuş bir bitkidir. Aslında olumsuz gibi görünen diken gülü tehlikelerden korumakta ona hayran olunacak güzelliğini katmaktadır. Bu nedenledir ki şair kendisini dikene benzeterek sevgilisinden terk edilmemek isteğinde bulunmaktadır. Çünkü diken gülün olmazsa olmazıdır ve ondan ayrılan bir gül de solmaya mahkûmdur:

*Sohbetümden âr edüp ey **gül** meni terk etme kim
Gül olur efsürde terk-i sohbeti hâr eylegec. (Fuzûlî 153)*

Gülün olmazsa olmazı olan dikenden bahsettik. Ancak sabah rüzgârı da gül için gerekli bir unsurdur. Çünkü ancak onun sayesinde gül açılabilir. Şair bu nedenle rüzgâra seslenerek gül, dediği sevgilisinin esirlerini öldüreceğini söylemektedir. Rüzgârdan, o sevgiliye kendisini de unutturmamasını tembihlemektedir:

*Sabâ esirleri kasdın eylemiş ol **gül**
Bizi hem anda eger düşse fursatun yâd et. (Fuzûlî 125)*

Eskilerde gül ile ilgili bir gelenek de serve gül aşılamaştır. Serve aşılınmış güle “peyvend” denirdi. Gül, serviden aldığı gıda ile tufeyli olarak yetişir ve serviyi sarardı.(Tarlan,2005: 231) bu geleneğe atıfta bulunan şair, üzerine gül aşılınmış serve hitap etmektedir:

*Ey **gül** ne aceb silsile-i müşg-i terün var.
V’ey serv ne hoş cân alıcı işvelerün var. (Fuzûlî 231)*

Sevgilinin güzelliği ve boyu karşısında şaşkınlığını gizleyemeyen şair, “ vah ne boydur, ne kıyamet, bu ne taze gülfıdanıdır. Bakanlar için bu ne belâdır ne güzel uzaklara dalıp gidiştir” diyerek dikkatleri çekmektedir:

Veh ne kâmet bu ne şâh-ı gül-i terdür.

Ne belâdur nazar ehline ne hoş medd-i nazardur. (Fuzûlî 227)

Bahar rüzgârının goncaları açması aşk ile olur. Ve açarken de goncalara bu sırrı söylemiş olur. Goncaların ağzı kapalıdır. Sır söylemeye benzer, içindekileri gizler. “Bahar rüzgârı her goncaya âşıklığının sırrını açmış. El ağzını tutmak olmaz, ey gül korkarım bu sırrı sana da derler” diyen şair, korkarım kelimesini iki anlama gelecek şekilde kullanmıştır. Birinci anlamda “ne güzel olur sana deseler”, ikinci anlamda ise “aman demesinler” gibi bir yaklaşım görülmektedir (Tarlan, 2005:216).

Demiş her goncaya âşıklığım râzır sabâ derler.

*İl ağzın dutmak olmaz korharam **ey gül** sana derler. (Fuzûlî 216)*

Âşık, sevgilisini övmekte bir bülbül gibidir. Nasıl bülbülün övgüleri üzerine goncalar açılır ve gül olursa, ya da onun ah u zarına cevap vermeyen gül, sonunda, sanki bu ahlâların yerini bulmasıyla dökülür ve güzelliğini kaybederse, âşık ile maşuk arasında da aynı hadise cereyan eder (Tolasa, 2001: 301).

Ahmed yüzine karşı figân itme sakın kim

***Gül** hirmenini yile virür bülbülün âhı. (Ahmet Paşa 302)*

Âşıkların yerini tutan bülbül, bir gül için birden fazla olabilir. Ancak âşığın sevgilisinden başka gönlünün düştüğü kimse yoktur:

*Bülbülün çoktur senün **ey gül** veli bu Ahmedün*

Senden özge lâle-ruhsâr u semen sımâsı yok. (Ahmet Paşa 216)

Kendisini bülbüle benzeten âşık sevgilisi gibi bir nazlı gülfidanının olmadığı iddiasındadır. Ancak kendisi gibi bir yakın arkadaş olabilecek bülbülün de bulunmadığını sevgilisine hatırlatmaktadır.

*Bir sencileyin **nahl-ı gül-i nâz** ele girmez*

Bir bencileyin bülbül-i demsâz ele girmez. (Şeyhülislam Yahyâ

100/153-1)

Şairlerin gül ile ilgili kurdukları teşbihlerde bazen hâlk arasında yaygın olan geleneklere de değinilmektedir. Bir şiirde, şair sevgilisinin bir gül goncası olduğunu belirterek onun gelmesi ile mecliste mutlaka bir yer bulacağını ifade ediyor. Bunu yaparken “baş üzre yerin” diyerek dilimizde sıkça kullanılan bir tabire yer vermektedir. Şiirin ilginç olan kısmı bu tabirden de ilhamını alarak sevgilinin sarığının köşesinde yeri olduğunu belirttiği kısımdır. Çünkü sevgili bir güldür ve sarığa gül takmak da bir gelenektir.

Sen kim gelesin meclise bir yer mi bulunmaz

Baş üzre yerin var

Gül goncesinin gûşe-i destâr senindir.

Gel ey gül-i rânâ. (Nedim 366 / 2)

Sevgili gül gibi gülmekte, eğlenmektedir. Âşığa düşen ise bu bu gülen gülü izleyerek mest olmaktan başka ne olabilir ki?

*Sen gülersin **gül** gibi ben bülbül-i nâlânınam*

Mest-i medhûş-ı temâşâ-yı gül-i handanınam. (Nedim 320 / 90-1)

Yeter kaldın yeter ey tıfl-ı nâzım hânede tenhâ

Yeter karışmasınlar sana gayrı dâye vü lâlâ

Biraz gel bâğa bülbül dinle seyret açıl cânâ

*Ki sen dahi henüz açılmamış **bir gonce-i tersin**. (Nedim 256 / III)*

Âşık, artık sevgilisini gül ile o kadar bağdaştırmıştır ki ona “gülüm” diye hitap etmek bir alışkanlık hâlini almıştır:

Gülüm şöyle gülüm böyle demektir yâre mu'tadım

*Seni **ey gül** sever cânım ki cânânâ hitâbımsın. (Nedim 74 / 6)*

O gül ki yanında olanları da şâd edip gül gibi açılmalarına gülmelerine sebep olmaktadır:

*Bu gülşende şu kimse şâd olup **gül** gibi açılsın
Ki sen gül-çehre-veş bir gonca-i ter var yanında. (Şeyhülislam Yahyâ
194/340-3)*

Varlığı ile herkesi bu kadar mutlu eden gül sevgili, aşkının ateşi ile de âşığı yakmaktadır. Ancak bir gül ateşine yanan âşık kül olup kaybolmaz tabii ki. Onun her bir avuç külü bir bülbül olur.

*Aşkın oduna **ey gül** yanarsa cân-ı şeyda
Her bir avuç külünden bir bülbül ola peydâ. (Şeyhülislam Yahyâ 26/3-
1)*

Gül ile ilgili hâller düşünüldüğünde, en etkileyici olanlarından biri de üzerine şebnem düşmüş bir güldür. Bu şairleri de çok etkilemiş, türlü benzetmeler yapmalarına neden olmuştur. Bir gül üzerindeki şebnem, bazen gülerken dudaklar arasından görünen bir dişe, bazen kulak üzerindeki bir küpeye benzetilmektedir. Esasen şebnem bütün çiçekler için de istenen bir durumdur, çünkü o çiçeğin açması için yardımcı olmaktadır. Şair bu nedenlerle sevgilisini mutlu etmek için şebnem yerine gözyaşı saçmayı göze almaktadır:

*Ben gözüm üzre yaşım şebnem gibi etmek nisâr
Tek hemân güler gibi sen şâd ol **ey gonca gül**. (Şeyhülislam Yahyâ
131/214-3)*

Gülün gonca hâli, en güzel hâlidir belki de ancak gonca çok sıkı bir şekilde sarılmış durumdadır. Onun içine girebilmek hatta, içini görebilmek çok zordur. Şair bu duruma atıfta bulunarak goncaya benzettiği sevgilinin gönlüne girmenin ancak gözyaşı dökmekle mümkün olacağını belirtmektedir. Bir goncanın da içine ancak su damlaları sızabilmektedir.

*Katre katre göz yaşın dök dide-i pür-nem gibi
Gönlüne gir **ey goncanın** şebnem gibi. (Şeyhülislam Yahyâ 234/419-1)*

Diken sevgiliye ulaşmada âşığın en büyük düşmanı olarak düşünülmüştür. Bu nedenle şair dikenin elinden sevgilisinin eteğini alınca tıpkı sabah rüzgârı gibi âh etmeye başlar.

*Sabâ gibi nice âh itdüm **ey gül***

Alınca dâmenüni hâr elinden. (Necatî Bey 112)

Âşık güle benzettiği sevgilisine daha yakın olabilmek onunla birlikte bulunabilmek için kendisini tamamen yakıp kül etmeye razıdır. Çünkü gülü onun toprak olmasını istemektedir.

Yakayın hecr adına külli tenüm kül ideyin

*Ol nihâl-i **gûl-i ra'nâ** beni çün hâk ister. (Necatî Bey 112)*

Gül ile sevgili arasında kurulan benzerlikte şair bazı durumlarda sevgilisinin bu hâinden yakınmaktadır. Çünkü o bir güldür ve gülün yeri gülistandır. Ancak şair sevgilisinin o rahat yerine rağmen pek de rahat değildir. Onun aşkı ile gözlerinden akan yaşta boğulmak üzeredir. Kendisinin bu durumu ise her zaman su içinde bulunan nilüfer çiçeğini akla getirmektedir.

*Sen gülüp açılmada gülşende **verd-i ter** gibi*

Ben gözüm yaşına gark olmak da nilüfer gibi. (Şeyhülislam Yahyâ

228/406-1)

Bir diğer beyitte ise şair, gül sevgilisini görmek uğruna göze alabileceği şeyleri sıralamaktadır. Yeter ki o gül yüzlüyü görsün şair, gördüğü yerin önemi yoktur.

*Hüsnünü seyreyleyim de gördüğüm yer ol **gülü***

Gülsitân olmazsa hammam olsa da mâni değil. (Nedim 313)

I.5- Gül ve Ateş

Gül gerek güzelliği gerekse rengi bakımından şairlerin teşbihlerine mazhar olmuş bir çiçektir. Şimdiye kadar saydığımız benzetme unsurlarında öne çıkan gülün şekil bakımından güzelliği idi. Ancak gül ve ateşin birbirine teşbih edilmesinde gülün farklı bir özelliği yani rengi ön planda tutulmaktadır. Günümüzde gülün birçok rengine rastlanabiliyorsa da esasında gül rengi kırmızıdır.

Gülün bu göz alıcı kırmızılığı, gül bahçesini de bir ateş yumağı hâline getirmektedir. Hatta Fuzûlî bu beytinde güzellerin bulunduğu gül bahçesinin suyunun ateşle verildiği izlenimini ortaya koymaktadır:

Terlemiş ruhsâr ile hûblar açarlar gönlümü

*Gör ne **gülşendür** ki **âteş**den verirler âb ana. (Fuzûlî 55)*

Ateş ile gül arasındaki renge dayalı benzerliğin kullanıldığı beyitlerden bir diğeri de Şeyhülislam Yahyâ'ya aittir. Şairin beytinde ön planda olan gönüldeki ateş ve o ateşin âşığın gözüne gül gibi görünmesidir:

*Güle baksan yüzüme dildeki **âteş gül** olur*

Hışm edersen tutuşur cümle vücûdum kül olur. (Şeyhülislam Yahyâ 89/131-1)

Klasik edebiyatımızda rengi, şekli, kokusu dikenleri ve kısa ömürlü oluşu dolayısıyla bir yığın teşbihe konu olan kırmızı gül sık sık ateşe yahut ateş güle benzetilir. Nemrut'un İbrahim peygamberi mancınıkla içine attığı ateşin de Tanrı'nın emriyle gül bahçesine dönüştüğünü unutmamak gerekir (Ayvazoğlu 2006;106).

*İbrahim'e Nemrûd odın 'ışkdur **gülistân** eyleyen*

'İşkdan çün irdi bir nazan gül-zâr oldu nâr olmadı. (Ahmet Paşa 324)

I.6- Gül ve Şarap Rengi

Gülün rengi bakımından kullanıldığı benzetmelerden bir diğeri de şarap ile olanıdır. Gül kırmızıdır ve bu hâli ile tasavvufta dahi önemli bir mazmun oluşturan şarabı

çağrıştırmaktadır.” Sarhoşluk benim üzerimden namaz mecburiyetini kaldırdı. Çünkü Hak bana gül renkli şarap kadehi neş’esi verdi.” diyen Fuzûlî şeri’ata tamamen aykırı gibi görünse de aslında kendisini Allah’ın aşk ile doldurduğunu ima etmektedir.

Kıldı benden ref’ teklif-i namâz-ı mestlik

Saldı Hak bir neş’e-i câm-ı mey-i gül-gun mana. (Fuzûlî 56)

Yukarıdaki beyite benzer bir kullanımla şair gül renkli şaraba akla ziyandır diyen zâhide karşı çıkmaktadır. Görüldüğü üzere burada da şair şarabı mecaz anlamda kullanmaktadır:

Mey-i gül-gûnu dedün akla ziyândur zahid

Bu mudur akl ki terk-i mey-i gül-gûn etdün. (Fuzûlî 380)

Klasik edebiyatımızda şarap yahut içki meclisleri gündeme geldiğinde içki sunan sâkiye seslenme sıkça rastlanılan bir durumdur. Lale Devri’nin şairi Nedim ise bunu çok kullanan şairlerden biridir. Örnek aldığımız beyitte şair sâkiye seslenerek elindeki gül renkli kadehi vurgulamaktadır:

Sâkiyâ hûşum alan zemzeme-i ceng midir

Yoksa destindeki peymâne-i gül-reng midir. (Nedim 287 / 28-1)

I.7- Gül Bahçesi ve Hayat

Divan edebiyatımızda “gül “ kavramı bir çok durumda tamlama hâlinde bulunmaktadır. Burada yapılan benzetmeler açık istiare yolu ile verilmekte ve yeni bir terkip oluşturulmaktadır. Bunlardan bir tanesi de “hayatın gül bahçesi “ tamlamasıdır. Aslında burada şair bir benzetme yaparak, hayatı türlü güzelliklerle donatılmış bir gül bahçesi gibi tasavvur etmiştir:

Hadengi sâyesinde hoş geçir evkatını ey dil

Ki gülzâr-ı hayâtun zineti serv-i sevandur bu. (Fuzûlî 569)

I.8- Gül ve Gönül Yarası

Gülün şairlere en çok ilham veren hâllerinden biri de goncadır. Gonca, yeni bir başlangıcı, tazeliği, masumluluğu kısacası insana huzur veren duyguları yansıtmalarının yanı sıra rengi ve kat kat oluşu bakımından kan ve yaraya da benzetilmektedir.

Fuzûlî bu beytinde gönlünde açılan kanlı yarayı bir goncaya benzetirken yaranın içindeki okun da goncaya düşmüş bir çiğ tanesi kadar alışılmış olması gerektiğini vurgulamaktadır. Şüphesiz bu benzetme goncanın rengi ve şekli ile alâkalıdır. Ancak benzetme sonrasında gönül yarası da âşıka bir gonca kadar mutluluk vermektedir:

Çâk gönlüm yarasında yaraşur peykânun

Akd-i şebnem hoş olur gonca-i handân içre. (Fuzûlî 580)

Aşkın okları her zaman âşığı hedef alır ve bu nedenle âşğın bağı delik deşik olmuştur. Ancak âşık bu yaralardan pek de şikâyetçi değildir. Ona göre bu yaralar gül bahçesinin gülleridir.

Hâr bakman her gönül çâk olsa tığ-i ışkden

Kim cünûn gülzârının bunlar gül-i handânıdır. (Fuzûlî 250)

Sevgilisine gül-i ra'na diye hitap eden şair yine onun yan bakışının oklarını istemektedir. Çünkü bu oklar göğsünü yaprakları parça parça olan bir güle çevirmiş yaralamıştır. Güle benzeyen bu sinenin dikensiz olması düşünülemez.

Şair kendi göğsündeki yaraları güle benzetirken sevgilisini de ikiyüzlü bir güle benzetmektedir. Sevgilinin bazen kendisine sevgi gösterip, bazen cevir ve cefa ederek yüz vermemesini, daima ikiyüzlü hareket etmesini belirtmek için böyle bir kullanım seçilmiştir (Tarlan, 2005: 282).

Sine-i çâkümden eksük etme tir-i gamzeni

Ey gül-i ra'nâ bilürsen kim gül olmaz hârsız. (Fuzûlî 281)

Benzer bir beyitte sevgilinin okları âşğın bağını delmiştir. Bunun sonucunda ise kan akacak yani her yaradan bir gül bitecektir:

Nesim-i nev-bahârî gibi geçdi nâvek-i dilber

Açıldı sînemin bâğında yer yer kırmızı güller. (Şeyhülislam Yahyâ

47/46-1)

I.9- Gül ve Hz. Yusuf

Yusuf peygamber Divan Şiirinde yer alan önemli mitolojik unsurlardandır. Onun hayatı ve kıssası Kur'an'da anlatılan en tafsilatlı kıssadır. Şiirimizde gül kavramı ile Yusuf peygamber arasındaki benzerliklere değinmeden önce Yusuf peygamberin kıssası hakkında Dursun Ali Tökel' in anlattıklarına yer verilecektir:

Yusuf, Yakup peygamberin on iki oğlundan biri ve en küçüğüdür. Yakup en fazla Yusuf'u sevmekte ve onunla ilgilenmektedir. Yusuf bir gece rüyasında gezegenlerin ve güneşin kendisine secde ettiğini görür. Rüyasını babasına anlattığında babası bu rüyanın fevkalâde önemli olduğunu, bunu kardeşlerine anlatmaması gerektiğini söyler. Yusuf'un kardeşleri ise Yusuf'u çok kıskanmakta ve ondan kurtulmanın yollarını aramaktadırlar. Nihayet bir gün onu da sığır gütmeye götürürler ve orada Yusuf'u bir kuyuya atarlar, gömleğini de kana bulayarak, babalarına gelip Yusuf'u bir kurdun yediğini söylerler. Yakup fevkalade üzülür ve bu yalana inanmaz, fakat sabrı tercih eder. Yoldan geçen bir kervan Yusuf'u kuyudan çıkarır. Kardeşleri Yusuf'un kendi köleleri olduğunu söyleyerek yok pahasına, çok ucuz bir fiyatla Yusuf'u kervancılara satarlar. Kervancıbaşı da Yusuf'u Mısır'a götürür ve orada Mısır azizine çok yüksek bir fiyatla satar.

Yusuf'un eşsiz güzelliği Aziz'in karısını adeta büyüler ve ona delicesine vurulur. Bir gün Yusuf'tan kâm almak ister. Fakat Yusuf buna yanaşmaz, Aziz'in karısının elinden kaçarken gömleği arkadan yırtılır. Tam dışarı çıktıklarında Aziz'le karşılaşır. Karısı Yusuf'un kendisine saldırdığını söyleyerek ona bir iftira atar. Fakat saldıran Yusuf'un gömleğinin arkadan yırtılmasından anlaşılır. Mısır Aziz'i karısından tevbe etmesini ister. Fakat kadının aşkı gün geçtikçe artar. Bu aşk birtakım dedikodulara da sebep olur. Mısır'ın ileri gelen kişilerinin hanımları, Aziz'in karısının bu aşkını yadırgar ve onun bir köleye aşık olmasını ayıplarlar. Bunun üzerine azizin karısı bir davet vererek kadınları evine çağırır ve onlara çeşitli meyveler ikram ederek yemelerini ister, kadınlar ellerinde bıçaklarla meyvelerini soyarlarken birden

Yusuf çıkagelir. Yusuf'un güzelliği karşısında dilleri tutulan ve derin bir hayranlığa düşen kadınlar, hayretlerinden dalmış bir hâlde ellerini keserler ve Aziz'in karısına hak verirler. Yusuf Aziz'in karısının bütün ısrarlarına rağmen onunla beraber olmayı kabul etmeyince âkıbet zindana atılır. Yusuf yıllarca zindanda kalır ve orada yaptığı rüya yorumlarıyla dikkati çeker. Birgün hiç kimsenin tabir edemediği, Mısır hükümdarının rüyasını yorumlar ve zindandan çıkarak maliye bakanlığına getirilir. Bu görevi boyunca adaletle hükmeder (Tökel, 2000: 307).

Kıssanın devamında Yusuf'un kardeşleri de babası ile birlikte Mısır'a yerleşir ve hayatlarını devam ettirirler. Bu kıssanın değişik motifleri, edebiyatımızda kullanılmaktadır. Bu çalışmada Yusuf'un güle benzetilmesi üzerinde durulacaktır.

Gül- Yusuf münasebeti, bir taraftan onun gonca hâlinin zindana teşbihiyle, Yusuf-zindan hadisesine, diğer taraftan kapalı olması ve güzelliği ile Hz. Yusuf'un güzelliği ve hayatı arasında bulunan benzerliğe dayanır. Bu arada dünya da Zeliha' ya benzetilir (Tolasa, 2001: 475).

Yûsuf-i gül şevki uş Mısr-ı çemende eyledi

Pîr-i dünyâyı Zeliha-veş cevân-ı nâzenîn (Ahmed Paşa 475)

Bir başka beyitte ise Ahmet Paşa gül ile Yusuf arasında, gülün önceden gonca hâlinde bulunması ve goncanın bir nevi zindana benzemesi, goncanın açılması ile Yusuf'un gömleğinin yırtılması bakımlarından münasebet kurulur.

Gonca zindânına girse gül Yûsufi kim

Çâk olur dest-i hevân ile anun pîreheni (Ahmet Paşa 42)

Divan edebiyatında genellikle Yusuf peygamber, n gömleğinin yırtılması olayına atıfla benzetmeler yapılmakta “Yûsuf-ı gül pîrehen” tamlaması kullanılmaktadır. Bu benzetmede gömleğin yırtılmasının yanı sıra, kanlı gömleğin rengi de esas alınır.

Pîrâheni hıfz eyler eser yelden o mâhı

Ditrer turur ol Yûsuf-ı gül pîrehen üzre. (Şeyhülislam Yahyâ 178/308-

Sensiz ey Yûsuf-ı gül- pîrehenim câme-i feth

Zahm urur cismime pîrâhen-i mesmûm gibi. (Nedim 353/151-3)

I.10- Gül ve Sayfa

Gülün toplu hâlde olması, yapraklarının bir arada birleştirilmiş şekilde bulunması sebebiyle şiirlerde kitap, defter, sayfa gibi kavramlara benzetildiği görülmektedir. Bu benzetmelerden birinde şair “ Bülbülün pergele benzeyen gagası, inciler saçıyor. Galiba gül sayfası üzerine yuvarlak yüzünün dairesini çiziyor demektir.” Şairin, bu mısradaki kastı bülbülün gül üzerine inci kadar güzel sözler yazmasıdır.

*Meger devr-i ruhun tarhın çeker **gül safhası** üzre*

Kim olmuş gevher efşan bülbülün pengâr-ı minkarı. (Fuzûlî 700)

Bir başka beyitte ise şair gül ile kitap kavramını bir arada kullanmıştır.

Bir faslını yazam diyu bâb-ı cemâlünün

*Rengin var akları ile düzetti **kitap gül**. (Ahmet Paşa 474)*

I.11- Gül ve Gönül

Gönül, aşkın aşkıyla ilgili her türlü gelişmenin algılandığı yerdir. İnsanın yaşaması için gönle ihtiyaç vardır. Bu sebeple ki divan şairleri gönül kavramına büyük önem vermişlerdir. Gönül, mutlu olmalı gül gibi açılmalıdır. Bu ise ancak sevgilinin aşığa ümit vermesi ile mümkün olacaktır:

***Gönül** açılmaga meyl etse **gonca-veş** Yahyâ*

Zamân-ı şevk ü neşât-ı hezân yaklaşısa. (Şeyhülislam Yahyâ 202/356-5)

Vuslata erme şairi o kadar mutlu eder ki gönlü bir gül gibi açılır. Sevgiliyi gördüğü her gün tekrar eder bu olay. Oysa gülleri açan nevrüz yılda bir kere gelmektedir. Maşuk aşığına yüzünü göstererek her günü nevrüz hâline getirmiştir.

*Her gün açar **gönlümü** zevk-i visâlün yenleden*

*Gerçi **güller** açmağa her yılda bir nev-rûz olur. (Fuzûlî 198)*

Bu her zaman geçerli bir surum değildir elbette bir kavuşması ile aşığın gönlünü güle çeviren sevgilinin yokluğu tam tersi bir etki yapacaktır:

Göz yaşında hâlet-i şebnem olaydı kâşki

Gonca-i dil gül gibi hürrem olaydı kâşki. (Şeyhülislam Yahyâ 235/420-1)

Aşığın yüz yapraklı güle benzeyen gönlü açılmıştır, ancak sevgilinin kılıcı andıran bakışları o gönlü yüz parçaya çevirmiştir adeta:

*Gül-i sad-berge döndürdü **dil-i** Yahyâyı şemşirin*

*Açıldı **gonca- âsâ** gerçi ammâ yine sad-pâre.* (Şeyhülislam Yahyâ 190/331-5)

Şairin gonca gönlünün açılması için, kimi durumlarda bağdaki güller ve bülbüller de yeterlidir:

Gonca diller açılıp hâtır niçin şâd olmaya

Bâgda güller mi yok gülşende bülbüller mi yok. (Şeyhülislam Yahyâ 115/182-2)

I.12- Gül ve Göz

Göz insan vücudunun en önemli organlarından bir tanesidir. Çünkü insan bütün dünya nimetlerinden öncelikle gözü ile istifade eder. Aynı zamanda göz insanın kalbinin aynasıdır. Edebiyatımızda göz kavramı türlü benzetmelere de konu olmuştur. Bunlardan bir tanesi de gözün güle benzetilmesidir. Göz rengi bakımından gülü andırır. Buradaki renk şüphesiz ki kırmızılıktır. Şair kendi gözünden gül renkli göz olarak bahseder ki buradaki kırmızılığa sebep olan şairin aşk derdi ile ağlamasıdır:

*Süvâr ol ey peri gerdişler et **gül-gûn-ı çeşmimle***

Ki ben ebrû-yı zın âmâde ettim ana kâşımdan. (Nedim 328 / 106-3)

Şiirimizde gözün en çok benzetildiği çiçek türü nergistir. Nergis çiçeği uykulu, mahmur bir göze benzetilir ve bu şekilde kalıplaşarak kullanılır. Bu kullanıma atıfta bulunan şair, gül renkli gözü gören nergisin takınacağı tavrı belirleme yoluna gitmektedir:

*Çeşm-i gül-gûnun senin mümkün midir nergis görüp
Hûn-ı dilden çün gül-i bâdâm rengin olmaya. (Nedim 348 / 142-2)*

Şair sevgilisinin farklı noktalara bakan gözlerini gördükçe, içki meclisinde dönen kadehi hatırlamaktadır. Kadehin dönmesi bir meclis geleneğidir. İçki kadehi mecliste bulunanların elinden eline geçer. Böylece şair gül renkli diyerek bir benzetme yaptığı gözün hareketlerini bir de kadehe benzeterek aynı anda iki teşbihi birden yapmıştır:

*Görem ne vakt ki gerdişde çeşm-i gül-gûnun
Düşer hayâlîme meclisde devr eder sâgar. (Nedim 55 / 24)*

I.13- Gül ve Dil

Gül sevgilinin timsalidir. Onun her yaprağında âşıkların çektikleri aşk ıstırapı vardır. Sevgiliyi görünce bu gam çeken biçareleri düşünmek tabidir(Tarlan 2005:118). Şair beytinde her gül yaprağının gam açıklayan bir dile benzetmiştir:

*Bir zebandur şerh-i gam takririne her berg-i gül
Eylemez bihûde gül gördükde efgân andelib. (Fuzûlî 118)*

I.14- Gül ve Göz Yaşı

Şiirimizde gül kırmızı olarak ele alınmıştır. Farklı renkleri olmakla beraber şairler bunlara pek itibar etmemişlerdir. Gülün kırmızılığı da bu açıdan birçok benzetmeye vesile olmuştur. Bunlardan bir tanesi de gözyaşındır. Gülün kırmızılı normaldir. Ancak gözyaşının kırmızılığını bir sebebe bağlamak gerekir. Bu sebep ise aşk derdi ile çok acı çakan şairin kanlı gözyaşı akıtmasıdır.

Şair akıttığı bu gözyaşından da yakınmamakta onunla sevgilinin kırmızı güle benzeyen yanağının sadakasını ödediğini belirtmektedir:

Göz karası eşk-i gül-günümde hâlün sadkası

Eşk-i gül-günüm gül-i ruhsâr-ı alûn sadkası. (Fuzûlî 707)

Benzer bir kullanımda şair elindeki kadehin gül renkli gözyaşı ile dolmasını istemektedir:

Dolsa destimde n'ola eşkim ile peymâne

Girse gülgûn-ı sirişkim yeridir meydâne. (Nef'î 331/105-1)

I.15- Gül ve Papağanın Başı

Klasik Türk Edebiyatında şimdiye kadar saydığımız kullanım şekilleri ile gül kavramı alışılmış benzetmelere maruz kalmakta idi. Ancak bu başlık gül kavramı açısından oldukça farklı bir benzetmeyi içermektedir. Burada yine gül ile şekil bakımından bir benzerlik bulunmaktadır. Bir gül guncasının tasvirine dayanan beyitte su üzerine doğru eğilmiş bir gül guncası, kendisine bakmak için ayna üzerine eğilmiş bir papağanın başına benzetilmektedir:

Gül guncası meyi eylemiş âb üstine sankim

Âyineye bakmaga eğilmiş ser-i bebgâ. (Ahmet Paşa 476)

I.16- Gonca ve Gelin

Her çiçekte olduğu gibi gonca da saflığı, masumiyeti hatırlatan bir çiçektir. O henüz dünyaya yeni gelmiş, gün yüzü görmemiştir. Kapalıdır, kendisini saklamaktadır. Bu saydığımız özellikler ise şairini hayalinde gonca ile gelin arasında bir benzerlik kurulmasına neden olmuştur.

Çün çemen şâhı cihâz itdi arûs-ı goncaya

Dutdı dibâdan tûtup geyürdi vâlâ pirehen. (Ahmet Paşa 476)

I.17- Gülün Tahta Çıkması

Çiçeklerin en gösterişlisi en göz alıcısı olan gül, çiçeklerin şahıdır aynı zamanda. O şahın açması tahtına oturması sayılacaktı muhakkak. Böylece şair bir bahar tasvirini, bir padişahın tahta çıkması kadar gösterişli bir şekilde ifade etmektedir. Gülün taht-ı zeberced'e benzemesi, yeşil kılıfı dolayısıyladır. Tâc oluşu da yine şekli bir benzerliğe dayanır. Bu beyitte her iki teşbihe de yer verilmiştir:

Gül taht-ı zebercedde geyüb tâc-ı murassâ

Başına nisâr itdi hava lülü'-i lâlâ. (Ahmet Paşa 474)

Gül tahta çıkınca tabii ki diğer bahçe hâlkı kendisine hürmette bulunup, ayaklarına kapanacaktır. Gülün zümrüt tahtı da yine şeklî bir benzerliğe dayanmaktadır.

Gül çıkar devletle 'izzetle zümürriid tahtına

Eyler erkân-ı çemen pâ-y-ı serire rûy-mah. (Şeyhülislam Yahyâ

140/232-2)

I.18- Gül ve Endâm

Sevgilinin yüz, baş kısmında bulunan güzellik unsurları kadar boyu, endamı da şiirlerin önemli konularından biridir. Sevgiliyi âşığa dayanılmaz kılan ve tıpkı yürüyen bir serviye benzetilen endam ve boy, aynı zamanda bir güzellik unsuru olarak gül ile de kıyaslanmaktadır. Burada boy daha ziyade endam anlamı ile ele alınmıştır:

Seni bir gülle urmag istemezdim

Gül endâmına zahm uram dimezdüm. (Ahmet Paşa 273)

Şair, bazen sevgilinin güzellik unsurlarını gül ile kıyaslarken, gülden daha üstün bir güzelliği olduğunu belirtecek açıklamalar yapmaktadır. Bu açıklamaya uygun bir beyitte şair “gül bahçesinin gülfıdanları senin salınan servi boyuna nasıl benzeyebilir, hangi gül goncası dudağının yerini alabilir.” demektedir.

Hansı gülşen gülbünü serv-i hıramânunca var

Hansı gülbün üzre gonca lâ'l-ı handanunca var. (Fuzûlî 224)

Bir bayram sabahı gördüğü sevgilisinin gül endamlı olduğunu belirten şair, üzerine giydiği elbisenin de gül renkli olmasına dikkat çekmektedir:

Sabâhu'l-id gördüm şâh-ı hûrşid-i gül-endâmı

Geyinmiş düşuna bir câme-i gül-gûn-ı bayrâmi. (Şeyh Gâlip 78/18-1)

Şair sevgilisini boyunu herhangi bir gülfidanına da benzetmek istememektedir. Bu nedenle gülfidanının özellikleri de uzun ve düzgün olarak belirlenmiştir. Böyle bir gülfidanı bulmak eğer mümkün ise bu gönül süsleyen sevgiliye benzer:

Kadd çekip gün-be-gün olmakda bülend ü mevzun

Nahl-ı gül var ise ol serv-i dil-ârâya çeker. (Şeyhülislam Yahyâ 61/75-2)

Âşık çoğu zaman sevdiğinin özelliklerini başkasından duymuş gibi davranarak aslında böyle olup olmadığını da araştırmak istemektedir. Cellâda benzeyen gamzeleri canın belası, boyu ise gülfidanına benzeyen sevgiliye bu durum başkasından öğrenilmiş gibi aksettirilmektedir:

Âfet-i can dediler gamze-i cellâdın için

Nahl-ı gül söylediler kâmet-i şimşâdın için. (Nedim 321 / 92-1)

I.19- Gül ve Sevgilinin Güzelliği

Gülün, sevgilinin güzelliği ile ilgili unsurlara teşbih edildiğini belirterek bunları açıklamıştık. Ancak bazı beyitlerde gülün güzelliği bir başka unsura gerek duyulmaksızın doğrudan sevgilinin güzelliğine benzetilmektedir. Gülün güzellik bakımından sevgili ile kıyaslandığı beyitlerde genellikle sevgili gülden daha üstün kabul edilmektedir.

Şair, bu benzetmeyi yaparken, soru sorma yöntemini tercih etmiştir. Sevgilisine “Hangi gül bahçesinde senin güzelliğinde bir gül açar? Hangi gül yaprağı senin inci saçan dudağına benzer?” sorusunu yöneltirken, onun bütün güllerden daha üstün bir güzellikte olduğunu vurgulamak amacındadır:

*Hansı gülzâr içre bir **gül** açılur **hüsnün** gibi
Hansı gül bergi leb-i lâl-i dür-efşanunca var. (Fuzûlî 224)*

Başka bir beyitte ise şair sevgilinin güzelliğinin etkisiyle gözyaşı akıtmaya başlamıştır. Bu durum ise gözün inci saçması şeklinde yansıtılmaktadır:

***Gül-i ter** üzre düşen şebneme düştü nazarum
Gözümü şevk-i cemâlünle dür-efşân etdüm. (Fuzûlî 487)*

Fuzûlî bir beytinde bu kullanım tarzını daha da açığa çıkarmış ve sevgilinin yüzünün güzelliğini gülün güzelliğine benzetmiştir:

*Hat-ı ruhsârün eder lûtfda reyhân ile bahs
Hüsn-i sûretde **cemâlün gül-i handân** ile bahs. (Fuzûlî 142)*

I.20- Gül ve Ömür

Her çiçeğin bir ömrü vardır, her insanın olduğu gibi. Ancak çiçekler bunun farkında değildirler. Bu nedenle hiç solmayacak gibi açarlar. Ne yazık ki özellikle gülün ömrü çok kısadır ve hemen solar. İnsanlar bundan ders almamış gibi kendi ömürlerinin de bir gün sona ereceğini unutup kendilerini dünya işlerine kaptırmaktadırlar. Beyitte gonca gelip geçiciliği bakımından ömre benzetilmektedir:

*Fenâ-yi **ömrden** gûyâ degüller **gonca** tek vakıf
Olar kım özlerin dünya için dil teng dutmuşlar. (Fuzûlî 240)*

I.21- Gonca ve Şifa Dağıtması

Gül ve goncanın çok alışılmamış bir kullanımı da şifa dağıtan ya da aktar şeklindeki benzetmeleridir. Gül, kokusu itibarı ile aktarı andırırken, yine bu koku ve gül

suyunun değeri Fuzuli'nin bir beytine goncanın şifa dağıtan şeklinde yansımaya neden olmuştur. Gül bahçesinde her derde bir devanın bulanabileceğini belirten şair, bu açıklamasını daha da gerçekçi kılmak için örnek vermekte ve sanki her goncanın bir şifa suyu var demektedir:

Bulunur her derde istersen gülstanda devâ

*Hokkasında **goncanun** sen kim **şifâ cüllâbı** var. (Fuzûlî 149)*

I.22- Gül ve Kan Rengi

Gül renk bakımından farklı benzetmelere konu olmuştur. Bunlardan bir tanesi de kan rengidir. Esasen efsanelere göre de güle rengini veren kandır. Bin bir hile ile bülbülü kandıran gül ona dikenlerini batırarak kanını emmiş ve böylece rengine kavuşmuştur. Bu olayı da hatırlatan şairler şiirlerinden gül rengi ve kan arasında bir benzerlik kurmuşlardır.

Bu benzetme yapılırken açıkça gül renginin goncaya benzediği söylenmemiş, bunun yerine goncaların içinin kan olduğu vurgulanmıştır. Gerçekten de henüz açılmamış olmasına rağmen goncaların iç kısımları kırmızıdır. Sevgilisini gül bahçesine davet eden şair bu daveti Gülşen hâlkı adına yapmaktadır. Hatta Gülşen o kadar özlemiştir ki sevgiliyi, goncanın içi hasretten kan olmuştur:

Umar teşrifini gülşen efendim sad hacâletle

*Derûnu **gonce-i şükûfenin hûn** oldu hasretle*

Kerem kıl lûtfu ihsan et buyur izz ü sa'âdetle

Açıldı lâleler seyr-i çırâğan vaktidir şimdi. (Nedim 267 / 111)

Yine, goncanın rengi ile ilgili bir beyitte bu kan renginin sebebinin aşk derdi olduğu vurgulanmaktadır:

Aşk elinden gül perişân lâle de dâg-ı derûn

***Goncanın** dünyâyı dahi görmemişken bagrı **hûn**. (Şeyhülislam Yahyâ*

156/263-1)

I.23- Gül ve Ter Kokusu

Nedim'in meşhur bir beytinde, Hâlk edebiyatında da sıkça kullanılan bir benzetme yapılmıştır. Şair sevgilisinin ter kokusunu gül kokusuna benzetmektedir. Böylece güzel olduğu dillere destan olan bir koku aslında kötü duygular uyandıran bir unsura teşbih edilmiştir:

Bûy-ı gül taktir olunmuş nâzın işlenmiş ucu

Biri hoy birisi dest-mâl olmuş sana. (Nedim 273 / 2-2)

I.24- Gül ve Ateş-i Musa

Edebiyatımızda, Hz. Musa Allah ile konuşması yani kelim sıfatı, Allah'ın ona ilk defa bir nur şeklinde görünmesi, istediği zaman ejderha hâline gelen asası ve yine diğer bir mucizesi olan nurlu eli, Fir'avn'ı suda helak etmesi gibi tarafları ile ele alınır. Şair bu beytinden kelimullah olması sebebiyle onu bülbüle ve kendisine görünen ateşi yani ateş-i Musa'yı da güle benzetmiştir (Tolasa, 2001:42).

Gonca çü nikâb açdı ve keşk eyledi dîdâr

*Bülbül çü kelîm oldı ve **gül ateş-i Mûsâ**. (Ahmet Paşa 42)*

I.25- Gül ve Çadır

Gül ya da goncanın şekli itibarı ile benzetildiği unsurlardan bir tanesi de çadırıdır. Örneği fazla olmamakla birlikte bu kullanımda şair goncayı koni biçiminde bir çadıra benzetmektedir. Şair “Bahar günlerinde bağ, bahçe, zevk ve safa için ne güzel bir yerdir. Zevk ve safa etmek isteyen, gonca gibi orada bir çadır kursun.” demektedir:

Ayş için bir turfa menzildür bahâr eyyâmı bağ

*Anda dutsun **gonca-veş** her kim ki ayş ister **otağ**ı. (Fuzûlî 360)*

I.26- Gül Gül Dökülmek

Gülün bir fiile zarf olarak kullanıldığı durumlar da görülmektedir. “gül gül dökülmek” de bunlardan bir tanesidir. İki beyitte örneğine rastladığımız bu tabir kanın ve gözyaşının gül gül dökülmesi olarak kullanılmıştır. Buradaki gül gül dökülmek, renk bakımından düşünülmektedir. Şair, birinci beyitte kanın gül gül dökülmesini istemektedir:

*Vaslundan ayru nola kanun **tökelse gül gül***

Men gül-bün-i belâyem bu fasldur bahârum. (Fuzûlî 470)

Bu beyitte ise şair lale renkli, yani kanlı gözyaşına seslenerek tazeliğinin hiç eksilmeden gül gül dökülmesini istiyor. Böylece şairin makamı bir gül bahçesine dönecektir. Burada da gülün rengi ile ilgili bir durum söz konusudur:

Eksülmesün terâvetün ey eşk-i lâle gûn

***Gül gül domup** makâmumuzu gülşen eyledün. (Fuzûlî 396)*

I.27- Gül Gül Olmak

Gülün bir fiille birlikte kullanıldığı başka bir tabirde ise gül gül olmak söz konusudur. Burada da bir önceki benzetme de olduğu gibi gülün rengi esas alınarak kızarmak, rengin kırmızılaşması anlamları saklıdır. Kullanım tarzının aşağıdaki örneğinde şair kırmızı ağzın gül gül olmasını vurgulamaktadır:

*Bûseden **gül gül olup** ârız-ı âli dönmüş*

Gögerüp sîb-i zenahdan gül-i şeftâlûye. (Nedim 349/143-2)

Şeyh Gâlip’ in bir beytinde de kavram aynı kullanım tarzı ile dikkati çekmektedir:

*Bahâr-ı ma’deletden **gül gül olmuş** zîr u bâlâsı*

Beyâz-ı beyzası san Beyza-i tâvus-ı Cennetdir. (Şeyh Gâlip 100/30-2)

Sevgili bütün eziyetlerine rağmen oldukça utangaçtır. Öyle ki âşık onu öpmeye yeltendiğinde dahi yanakları kızarır gül gül olur:

Mâilim ol gül-i ra'nâya ki öpmek dilesem

*Almadan bûsesin iki yanağı **gül gül olur**. (Şeyhülislam Yahyâ 89/131-*

4)

I.28- Gül Goncası Ok Temreni

Gülün, şekli dolayısıyla benzetildiği ancak örneklerine çok sık rastlayamadığımız bir benzetme de ok temreni ile olandır. Temren, ok kargı gibi şeylerin ucunda bulunan demir kısımdır ve şekil olarak gül goncasını andırmaktadır. Bunu bilen şair, bir söz ustalığı yaparak güle benzeyen sevgilisinin gonca gibi temrenini cana bastığını böylece ayrılığa tahammül edebilmek için demirden bir gönül vücuda getirdiğini belirtmektedir:

*Câna basdum **gonca-veş peykânunı** ey tâze gül*

Dözmek için hecrüne düzdüm demürden bir gönül. (Fuzûlî 439)

I.29- Gonca ve Yılan

Sevgili, âşık için o kadar vazgeçilmezdir ki onsuz hayat adeta bir sıkıntı yumağı hâlini alır. Türlü güzelliklerle dolu tabiatın tadı dahi sevgilinin varlığında gizlidir. Bu nedenledir ki şair gül bahçesinde dahi bir güzellik göremez. Güzelliği ile herkesi etkileyen güller, goncalar bile ağzında zehir taşıyan bir yılan gibi görünmektedir:

*Sensiz bana gülzârda her **gülbin-i gonca***

*Bir **mâr** görünür deheninde ola zehri. (Şeyhülislam Yahyâ 232/414-2)*

I.30- Gonca ve Yaka Yırtmak

Gülün yalnızca şekli, kokusu, rengi değil aynı zamanda açılması da bir benzetme unsuru olarak kullanılagelmiştir. Goncanın açılması, yakasını yırtması olarak tabir

edilmiştir. Bir bahar tasvirinde gülün açılması perdeden dışarı çıkıp, yakasını açması olarak nitelendirilmiştir.

Ne câme var ne pîrehe serve sarılmış yâsemen

Gül taşra düşmüş perdeden **açmış girîbânın** yine. (Nef'î 331/103-3)

Gülün gonca hâli sıkışık içine kapanık bir hâldedir. Bu nedenle dar gönüllü sıkılğan olarak tasavvur edilebilir. Şair bu olaydan yola çıkarak “her ne kadar gonca gibi dar gönüllü olsam da sabrım azdır dayanamaz gül gibi yakamı yırtarım.” demektedir:

Sabr eyleyemem gonca gibi teng-dil olsam

Gül gibi hemân çâk-i girîbân ederin ben. (Şeyhülislam Yahyâ 152/256-2)

I.31- Gül ve Diken

Diken, gülün belki de tek olumsuz tarafı, güle hayran olanların da en büyük rakibidir. Ancak bu durumdan çıkarılacak çok güzel dersler de vardı elbette. Her güzel, kusuruyla beraber yaratılmıştır. Bu sonucu çıkararak ders almayı bilmiş olacak ki milletimiz, diline bu anlamda birçok atasözü ve deyim yerleştirmiştir. “Gülü seven dikenine katlanmalıdır” mesela, “gül dikensiz, kul kusursuz olmaz” şüphesiz.

Diken aynı zamanda bir güzelliğe erişebilmek için çekilen zahmeti simgeler. Aslında insanın dünyada var oluşu da güzellik için çekilen bir zahmet değil midir? Bunu vurgulamak isteyen şair, diken zahmetine katlanmayanların gülün o güzel kokusunu alamayacaklarını ifade etmektedir. Gül diken münasebeti farklı başlıklar altında, farklı bakış açılarıyla yer almaktadır:

Sen âleminde ol ko ne derse desin rakîb

Gülden alır mı bûy kaçan zahm-ı **hârdan**. (Şeyhülislam Yahyâ 151/254-4)

I.32- Goncanın Gizlenmesi

Gülün gonca hâli yukarıda da belirttiğimiz gibi sıkı sarılmış bir hâldedir. Diğer çiçeklerde olduğu gibi gül tomurcuğunun çıkıntıları yoktur. Bu nedenle şair goncanın henüz eteğinin ucunu dahi göstermediğini, saklandığını imâ etmektedir:

Gösterir sümbül-i ter zülf-i perîşânî ucun

***Goncanın** kimse dahi görmedi **dâmânî ucun.** (Şeyhülislam Yahyâ*

152/255-1)

I.33- Ümit Goncası

Dilimize yerleşen bir tabirde güzel şeylerin başlangıcı tomurcuklanma, çiçek açma şeklinde tarif edilir. Buna yakın bir benzetme ile şiir dilinde de ümidin goncası tabiri kullanılmaktadır. Şair şehzadenin doğumunu anlattığı bir beytinde onu ümit goncası olarak göstermektedir:

*Bi- hamdillâh açıldı **gonca-i ümidi** dünyânın*

Vücûda geldi bir şehzâdesi şâh-ı cihân-bânın. (Şeyhülislam Yahyâ

6/3-1)

Benzer bir kullanımda bu defa emel goncası tabirini kullanmıştır:

*Açıldı **gonca-i âmâlimiz** bi-hamdi'llâh*

Hudâya şükr-i firâvan ola hezâr hezâr. (Şeyhülislam Yahyâ 76)

Ümitsiz kalan insanın, bu şekilde geçirdiği günler sonucu bir ümit ışığı belirmesi öyle muhteşem bir olaydır ki bu durumun, binlerce ümit goncasının açılması şeklindeki tabiri gayet uygun görülmektedir:

Bi-hamdi'llah yine feyz-i nesîm-i şevk ü şâdiden

*Hezâran **gonce-i ümmîd** handân oldu bir günde. (Nedim 162 / 1)*

I.34- Gül ve Şehzade

Bilindiği üzere divan şairleri bazı şiirlerini devrin padişahı ya da şehzadesine sunmuşlardır. Bu durum aslında yöneticilerin edebiyata verdikleri önem bakımından değer taşımaktadır. Bu gibi şiirlerde padişahın, şehzadenin övülmesi de gelenekleşmiş bir durumdur. Övgüsünü etkileyici kılmak isteyen şair şehzade için "saltanat bağının tek gülü" benzetmesini uygun görmektedir:

Şeh-zâde-i yegâne gül-i bâğ-ı saltanat

Şeh devletinde çekdi dür-i bahtı der-kenâr. (Necatî Bey 70)

Bir diğer beyitte ise şehzade henüz küçük ve açılmamış olduğu için goncaya benzetilmiştir:

Nihâl-i kâmet-i şeh 'gül' dürür şehzâdesi gonca

Hudâ bâd-ı elem den saklasın nahl-ı hırâmânın. (Şeyhülislam Yahyâ

6/3-6)

I.35- Gonca Gül ve Hz. Meryem

Hız. Meryem, yalnızca bir peygamber annesi olarak değil, hayatı ile de dikkatleri üzerine çekmiş bir karakterdir. O evlenmemiş olduğu hâlde bir bebek dünyaya getirerek zamanında çok tepki ile karşılaşmıştır. Ancak Kur'an' da da belirtildiği üzere Hız. İsa babasız ve ilahî bir nefha ile anne karnına düşmüş bir bebektir. Bu ilahî üflemenin Cebrail vasıtası ile olduğu da bilinmektedir. Şair bu beytinde, Hız. Meryem' i gül goncasına benzeterek yine goncanın açılmamış ve temiz hâlini ön plana çıkarmış ve Hız. Meryem'in saf ve temiz olduğunu belirtmiştir:

Gül-gonca Meryemdir meğ er kim nefh-i rûh etmiş eser.

Bülbüller açmış bâl û per çün Cebre 'il-i zinde-dem. (Şeyh Gâlip

80/19-7)

I.36- Gülzâr ve Meclis

Âşıkların, şairlerin meclis sohbetleri ve bu meclisin güzelliği şiirlere sıkça yansıyan bir unsurdur. Bu güzel meclis ortamı ise şairde öyle farklı duygular uyandırmaktadır ki burayı bir gül bahçesine benzetmektedir. Gül bahçesi meclis olunca tabi ki orada sözü, alışılmışın dışında, bülbül değil mecliste bulunanlar alacaktır:

*Yahyâ ne hoşdur **bezmimiz gülzâra** geldik sanki biz.*

Bülbüller söylemeziz efgân bizimdir bu gece (Şeyhülislam Yahyâ

211/374-5)

I.37- Gül ve Göbek

Gül ile ilgili benzetmeler arasında çok fazla rastlanmayan bir kullanım da gülün göbeğe benzetilmesidir. Şair bu benzetmeyi yaparken akla, gülün şekli kadar konusu da gelmektedir. Çünkü gül kadar güzel kokan misk, ceylanın göbeğine yakın bulunan bir keseden elde edilmektedir:

*Tutar göbek borusu **gonceyi** açıldıkça*

*Şikâf-ı pîreheninden o **gül gibi nâfun**. (Nedim 308)*

I.38- Gül ve Kadeh

Gülün şekil ve renk bakımından benzetildiği unsurlardan bir tanesi de kadehtir. İçki meclislerinin vazgeçilmezi olan kadeh, bahçelerin vazgeçilmezi gül ile mukayese edilmektedir. Bu benzetmeye dayanan bir beyitte şair kadeh sunanın elinde duran kadehi taze bir fidan üzerinde açılmış güle benzetmektedir:

*Tâze şâh üzre açılmış **gülü** seyr etdin ise*

*Bir de gel **câmı** hele dest-i kadehkârda gör. (Nedim 197 / 75-2)*

Bir diğer beyitte ise gülün açılması, gülün kadehini doldurması tabiri ile verilmektedir:

Gül sâgarın pür etdi gelin pür-hurûş olun

Yahi erişdi vakt-i tarab bâde-nûş olun. (Nedim 121)

Gül bir kadeh ile teşbih olununca güle ait diğer unsurlar da kadehe atfedilmektedir. Gül bir kadehi andırır. Üzerindeki şebnemler ise o kadehi süsleten değerli taşlar gibidir adeta:

Misâl-i meclis-i şâh etdi Yahyâ sahn-ı gülzârı

Murassa' câma döndürdü gül-i ra'nâyı şebnemler. (Şeyhülislam Yahyâ 82/117-5)

İçki meclislerinin kadeh kadar önemli bir unsuru da sâkidir. İçki servisi yapmakla görevli olan Sâkinin eline kadeh alması şairde yeni bir tasavvur oluşturur, onu elinde gül tuttuğu hayaline kapılır:

Kadeh aldı sâki ele gül gibi

Ser-âgâz şevk ile bülbül gibi. (Şeyhülislam Yahyâ 20/10)

O meyden gülün sâgarı tolu mül

Konulmuş ana bir avuç berg-i gül. (Şeyhülislam Yahyâ 17/9)

I.39- Gül ve Defter, Kitap

Gülün, defter kitap ya da sayfaya benzetilmesi de yine şeklî bir benzetmedir. Gülün yaprak yaprak oluşu ve bu yaprakların bir noktada bağlı bulunması bir kitabı andırmaktadır. Bu benzetmeye atıfta bulunan şair, rüzgârın gül defterini karıştırdığını belirterek bunu benzersiz bir gazel bulmak amacıyla yaptığını söylemektedir. Esasen gül-bülbül ilişkisinde belirttiğimiz gibi bülbülün okuduğu şiirleri gül sayfasına yazdığı düşünülür. Bu beyitte de benzer bir yaklaşım söz konusudur.

Gül defterini bâd karıştırdı bu kim

Vasf-ı ruhunda bir gazel-i bî-misal arar. (Şeyhülislam Yahyâ 81/115-2)

Bu anlamda bir beyitte de bülbülün bu gül mecmuasından bir gazel okuduğu benzetmesi yer almaktadır.

*Bir gazel okudu **mecmû'a-i gülden** bülbül*

Lehçe-i şûhunu gâyetde pesend etdi sabâ. (Şeyhülislam Yahyâ 281)

I.40- Gül ve Hz. Muhammed

Esasen diğer çiçeklerden pek de farkı bulunmayan gülü inancımızda şiirimizde bu kadar önemli kılan benzetmelerden en mühimi onun Hz. Muhammed' e benzetilmesidir. Hz. Muhammed ile gül arasındaki ilişki çok canlıdır. Âdeta gül ile peygamber özdeşleşmiştir. Gül, kokusu, şekli ve rengiyle sahip olduğu bütün Hz. Peygamberle olan ilişkisine borçludur. Gül Muhammed teri olarak görüldüğü için güzel kokmaktadır ve çiçeklerin şahıdır. (Güngör, 2005: 37)

Bu önemi göz önüne alan şairler çok sayıda gül redifli kasideler yazmışlardır. Bunlardan bir tanesinde Necatî Bey, şiire “ Gül, dalın minaresinden yılda bir kere Ahmet-i Muhtar'ın nuru gibi yüz gösterir” diye başlar (Ayvazoğlu,2007: 93).

Yılda bir kerre menâr-ı şâhdan didâr gül.

*Gösterür nite ki nûr-ı **Ahmed-i Muhtâr gül.** (Necatî Bey 49)*

Ünlü Su Kasidesi' nde Fuzûlî gül ile peygamberimiz arasından benzetme kurarken, yaptığı benzetmeyi de çok etkileyici kılabilmiştir. Bahçıvan gül bahçesini suya versin, tek tek gülleri sulayacağım diye zahmete katlanmasın. Bahçıvan ne yaparsa yapsın, senin yüzün gibi yüzünün gülü gibi bir gül açılacak değil o bahçede diyen şair bu beytiyle Hz. Muhammed'in son peygamber olduğunu da hatırlatmaktadır bizlere (Pala,2004: 24).

Suya versin bâğbân gülzârı zahmet çekmesin

*Bir **gül** açılmaz **yüzün-teg** verse bin gülzâre su. (Fuzûlî 24)*

Benzetmenin örnekleri oldukça fazladır. Tamamen bu benzetmeye dayanan kasidelerin sayısı da azımsanmayacak kadar çoktur. Fuzûlî'nin “gül” redifli bir

kasidesinde geçen aşağıdaki beyitte, “ Gül, Allah’ın Resulü’nün gül bahçesine benzeyen yüzünün çiğ tanesi olduğundan, saçtığı güzel koku ile sürekli buna işaret eder” denilmektedir. Hz. Muhammed’in güzel kokuyu sevdiği malûmdur. Teri daima güzel koktuğundan, gülün onun terinden yaratıldığı şeklindeki şairane bir ifade, yaygın ve yerleşik bir kanaat hâlini almıştır. Kendisine büyük bir sevgi besleyen Müslümanlar, onun yaratılmış insanların en güzeli olduğuna inanırlar. Beyitte peygamberin yüzü güller açılmış bir bahçeye, teri ise o bahçenin çiğdemine benzetilmiş ve gülün güzel kokusunu bu terden aldığı ileri sürülmüştür:

Şebnem- i gülzâr- i ruhsar-i Resûlullahdur

Neşr-i itriyle kılur her dem anı iş ’âr gül (Fuzûlî)

I.41- Gül ve Sevgilinin Vücudu

Sevgilinin vücudu yumuşak, duru ve pürüzsüzdür. Bu özellikler yine şairin aklına gül benzetmesi ile gelir. Böylece sevgilinin teni sanki bir gül ya da cam gibi tasavvur edilmeye başlanır:

Cism-i pâkin dediler hem ter imiş hem berrak

*Tepeden tırnağa dek **gül** gibi billûr gibi. (Nedim 352 / 150-3)*

Bir diğer beyitte şair vücudun yumuşaklık özelliğini güle benzettiğini açıklamakta ancak iddialı bir tavırla, vücudun yumuşaklık bakımından gülü geride bıraktığını belirtmektedir:

*Vücûdu ham gümüşden beyâz, **gülden** nerm*

Boyu henüz yetişmiş nihâlden hem-vâr. (Nedim 31 / 6)

I.42- Gül ve Şarap

Gül âşığın aklını başından alan, ona dünyayı dar eden bir sevgilinin sembolüdür. Aynı zamanda gül, baharın gelişinin habercisidir. Bu ise iştret meclislerinin tam zamanı olduğunu gösterir. Meclislerin vazgeçilmezi ise şaraptır. Şair gül mevsiminin

başlaması ile şarabın da gül gibi perdeden çıktığını belirttiği beytinde “ duhter-i rez” tabirini kullanmaktadır ki bu farsça bir tamlamadır. Üzümün kızı anlamına gelir, yani şaraptır. Aslında şarap bir kızdır, hem de insanın aklını başından alan bir kız. Bu yolla şair bir kıza benzettiği şarabın meclise çıkmasını gülün açılması ile kıyaslamaktadır:

***Gül** gibi k'ide **duhter-i rez** perde-figenlik*

Lâzım gelir erbâb-ı dile tevbe-şikenlik. (Nef'î 314/70-1)

Şiirlerinde gül şarap benzetmesini sıkça yapan Nef'î şarap kadehini gül gibi parlatmak istemektedir:

***Gül gibi câm-ı mey-i encümen** efrûz edelim*

İttifâk ile gelin bir yere nevrûz edelim. (Nef'î 320/81-1)

Bülbül olsun okusun tâze gazeller nef'î

***Gül gibi câm-ı meyi** encümen-efrûz edelim. (Nef'î 320/81-5)*

II- TÜRK HÂLK ŞİİRİNDE “GÜL” KAVRAMININ İŞLENİŞ TARZLARININ İNCELENMESİ

II.1- Gül ve Sevgili

Klasik Türk Edebiyatı’ nda gül ile ilgili benzetme ve kullanım şekilleri oldukça çeşitli ve ince ayrıntılıdır. Ancak aynı durum Hâlk Edebiyatımızda görülmemektedir. Gül, Hâlk Edebiyatı şairleri tarafından da sıklıkla kullanılan bir mazmundur ancak burada kullanımı oldukça sadedir.

Hâlk edebiyatımızda “gül” kavramının kullanımında en önemli yeri gül ile sevgili arasında kurulan benzerlik tutmaktadır. Bu kullanımda genelde şair sevgilisine “gül” diyerek seslenmekte, diğer genç kızları yabancı gül kendi sevdiğini ise rengi bile diğerlerinden farklı, özel bir gül olarak düşünmektedir.

*Bulunmaz âlemde menendi dengi
Görünse orduyla eylesem cengi
Bir **güle** âşığım başkadır rengi
Yabancı gülleri yolamam gayrı.(Türkü s. 244)*

Hâlk şairleri arasında Erzurumlu Emrah gerek kullandığı dil gerekse “gül” kavramını işleyişi bakımından diğer şairlerden ayrılmaktadır. Bu dörtlükte şair, sevgilisini bir taze güle benzetmiş ancak onun hasreti ile gönlünün yaralandığını belirterek ayrılığın verdiği acıyı vurgulamıştır.

*Firak-ı hasretin ey **gonca-i ter**
Bu hasta gönlümü eyledi mecruh
Figân- ı ahundan felekler titrer
Çün sana olmadı hâl-i dil mecruh.(Erzurumlu Emrah s.119)*

Yukarıdaki dörtlükte incelediğimiz kullanım şekli Erzurumlu Emrah’ın şiirlerinde hâkim görülmektedir. Örnek aldığımız dörtlüklerdeki ana duygu, güle benzeyen sevgilinin aşkından çekilen sıkıntı ve ayrılık acısının dayanılmazlığıdır. Bu dörtlükler şunlardır:

*Hak razı olur mu böyle zulümden
Hey Emrah bu hasret acı ölümden
Nihayet ayırdın **gonca gülümden**
Âh ile bülbül-i zâr ettin beni. .(Erzurumlu Emrah s.129)*

*Bi-çare düşeli ey **gül-i handan**
Aşkınla zâr oldum gülistane ben
Geceler subha dek kılmadan figan
Hezâran düşerdim âşiyâne ben. .(Erzurumlu Emrah s.142)*

Bir başka dörtlükte ise kavuşmak için can attığı sevgilisini taze bir goncaya benzeten şair yine sevda derdinden yakınmaktadır:

*Pek taze sevmişim bir **gonca virdi**
Vasina ermeye canım everdi
Bu gün bir hekime sordum bu derdi
Dedi ki sevdadan git o şah bilir.(Erzurumlu Emrah s.159)*

Aşk derdinden muzdarip olan şair aynı zamanda gonca gül misali bir sevgilisi olan âşıkların da gözlerinin kansız olamayacağını düşünmektedir. Bu kan, hiç şüphesiz ki aşk derdi ile ağlamaktan kaynaklanan gözlerin kanlanması durumudur.

*Bu bağ-ı âlemi geçer mi böyle
Bir körpe **goncesiz** taze fidansız
Hele ben görmedim gördüğün söyle.
Var mıdır bir âşık didesi kansız. (Erzurumlu Emrah s.178)*

Hâlk Edebiyatımızda, Klasik edebiyattaki gül kavramının kullanımına benzer kullanımlar da göze çarpmaktadır. Bunlardan bir tanesi de sevgiliye “gül-i ra’na” şeklinde hitap edilmesidir. Gül çeşitleri bölümünde açıkladığımız gibi gül-i ra’na bir tarafı kırmızı, bir tarafı sarı renklerde olan güldür. Ancak bu gül çeşidi mecaz anlam yüklenerek “ikiyüzlü” gibi bir anlam da ifade etmektedir.

*Bilmem ki ne hâl oldu sana ey **göl-i ra'nâ***

Bin nâz u nezâketlisün âşıkda cânâ. (Erzurumlu Emrah s.186)

Kıl tecrübe meyl iyle her yüzleri aya

*Bir **gonce** olur Bâg-ı İrem'den sana sâye. (Erzurumlu Emrah s.191)*

Erzurumlu Emrah gibi Karacaoğlan da “ gül “ kavramını yoğun olarak sevgilisine hitap ederken kullanmış, onu övmek için yazdığı şiirlerde, gül ile kıyaslayarak sevgilisinin gülden daha üstün olduğunu belirten açıklamalar yapmıştır.

Kaşları göz ile eyliyor cengi

Söyleşir yavrular kaç yiğit dengi

Çiçekte meyvada yoktur menendi

*Lâleden kırmızı **gülden** ziyâde. (Karacaoğlan s.403)*

“Gonca” diyerek seslendiği sevgilisinin aşkı şairde o kadar ağır basmaktadır ki değil ondan başkasına gönül vermek, canını dahi sevdiğinin almasını arzulamaktadır.

Karac'oğlan eydür yakıp yandırma

*Şol **goncadan** gayrıy'elin sundurma*

Ölür oldum ezrail'i gönderme

Sevdiğime canım aldır ya kerim. (Karacaoğlan s.500 / 217-4)

Bir başka dörtlükte ise şair bütün genç kızları güle benzetirken, sevgilisinin onların hepsinden daha güzel olduğunu vurgulamaktadır.

Döndüm dolaştım ben gurbet elleri

Dünyaya çıkmağa yol bulamadım

Bahçalarda gördüm bir çok gülleri

***Sevdiğime** benzer **gül** bulamadım. (Karacaoğlan s.484)*

Divan edebiyatında olduğu gibi Hâlk edebiyatımızda da şairlerin aşk acısı çekmeleri nedeniyle kendilerini bülbüle benzettikleri görülmektedir. Böylece kısa ve etkileyici

bir şekilde aşklarının büyüklüğünü tasvir etmiş olmaktadırlar. Açıklamaya uygun bir şiirde şair kendisini aciz bir bülbül yerine koyarken, ne yaparsa yapsın sevgilisinin kendisini duymadığından yakınmakta ve bunu yaparken sevgilisine “gülüm” diye hitap etmektedir.

*Bağırın çağırın âçiz bülbülüm
Ne kadar bağırsam duymuyor **gülüm**
Karac’oğlan der ki imdatçım ölüm
Mezardan gayrı bir yol bulamadım. (Karacaoğlan s.484)*

Bir başka kıtada ise şair sevdiğine dokunulmaması, ona zarar verilmemesi talebindedir. Bunu yaparken de bir istiare kullanarak sevgilisinden “ gonca gülüm” ifadesi ile bahsetmektedir.

*Yenile bir sevdâ geldi serime
Koymazlar ki gidem kendi yoluma
El uzatman benim **gonca gülüme**
Allı turnam harman dalı döndü mü? (Karacaoğlan s.641 / 481-1)*

Karacaoğlan’ın şiirlerinde göze çarpan hususlardan biri de sevgilisini anlatmak için kullandığı tasvirlerin güzelliğidir. Bu tasvirleri yaparken kullandığı benzetmeler arasında “ gül “ kavramı da önemli bir yer tutmaktadır. Kimi zaman bir “tomurcuk gül” kimi zaman “Cennet gülü” olarak tasvir edilen sevgiliye kavuşması hâlinde şair onu bir tomurcuk gül gibi koklayacağını, hiç incitmeyeceğini vaat etmektedir.

*Ala göz üstüne hilâl kaşları
Sırma gibi yanar yârin saçları
Kirazdır dudağı ince dişleri
Selvi sunam gibi **gül fidan** olmaz. (Karacaoğlan s.647 / 493-3)*

***Gül yârim** oturmuş zerbâb üstüne
Hiç bakmıyor yârenine dostuna
Yaz gelende çayır çimen üstüne
Yâr bâde doldurur elleri sarhoş. (Karacaoğlan s.636 / 470-2)*

*Geydireyim yeşil ile al ile
Besleyeyim kaymak ile bal ile
Anan bana versin şunca mal ile
Kokulayım bir **domurcuk gül** gibi. (Karacaoğlan s.435)*

*Boyunu uzatmış selviye dönmüş
Cennet-i Âlâ'nın gülü bu gelin
Söyledikçe şeker akar dilinden
Korkarım ki sana göz değer gelin. (Karacaoğlan s.549 / 308-1)*

Şair sevgilisini güle benzetmenin de yetersiz olduğu kanaatine varmış olacak ki gülün en güzel olduğu zamanı seçerek iltifatını kuvvetlendirme yoluna gitmiştir. Bu zaman ise malumdur ki seher vaktidir.

*Başı al valalı güçücek gelin
Seherde açılan **güle** dönmüşsün
Başuna takmışsın altun çelengi
Turnadan alınan tele dönmüşsün. (Karacaoğlan s. 575)*

*Geçen gün karşıda durdum el gibi
Bahçada açılmış **gonca gül** gibi
Bencileyin sen de derdli kul gibi
Nazlı sunam Han Ashı' ya benzersin. (Karacaoğlan s.560)*

*Bendesi oldum kul gibi
Gözyaşı akar sel gibi
Açılmış **gonca gül** gibi
Sevdiğim Firenk güzeli. (Karacaoğlan s.447)*

Sevgisine sınır çizemeyen şair, tasvir etmekte zorlandığı sevdiğine çok kırılmış olacak ki bu kez de “has bahçede bir gül, cennette bir huri de olsan artık sana bakmam” diyerek kararını bildirmektedir.

*Yüce dağın karı olsan
Has bahçenin **gülü** olsan
Cennet'teki hörü olsan
Alman yârin şimden kelli (Karacaoğlan s.448)*

*Kırıkhan'dan yüklediler göçünü
Mor sümbülle donattılar saçını
Ala gözlüm ayrı çekmiş göçünü
Bizim elden bir **domurcuk gül** gitti. (Karacaoğlan s.464)*

*Birini benzettim **bahça gülüne**
Birini benzettim selvi dalına
Dividin kalemin almış eline
Hünkâra arzuhâl yazar ikisi. (Karacaoğlan s.464)*

*Neyleyim şu dünyanın ziynetin
Âkıbeti ölüm olduktan geri
İstemem bahçada bülbüller ötsün
Benim **gonca gülüm** solduktan geri. (Karacaoğlan s.461)*

*Gökyüzünde meleklerin pirisin
Yer yüzünde arıların balısın
Yeni açmış, **has bahçenin gülüsün**
Kömür gözlüm kıymatını bilene. (Karacaoğlan s.394)*

Karacaoğlan sevgilisini gül ile kıyasladığı şiirlerinden bir tanesinde aslında bir şeyi de itiraf etmektedir. Bilindiği gibi, gül çabuk solan, kısa ömürlü bir bitkidir. Şimdiye kadar iltifat olarak kullandığı “ gül” kavramını, şair bu kez bir gerçeği vurgulayarak kullanmıştır: “Sen bir gül idin ancak çağın geçti. Şimdiden sonra solmaya başlayacaksın.”

*Coştı Karac'oğlan coştı
Aşk deryası boydan aştı*

*Bir **göl** idin çağın geçti
Sol imdi dilber sol imdi. (Karacaoğlan s.441)*

Göl ile sevgili arasında kurulan benzerlik ilişkisinin şiirimizde en sık kullanılan benzetmelerden bir tanesi olduğunu belirtmiştik. Bu durum, türkülerimizde de geçerlidir. Göl kavramının sevgiliye benzetildiği türkü örnekleri şunlardır:

*Ben seni seveli her giz gülmedim
Akıdup çeşmimin yaşın silmedim
Çok gülistan gezdim amma görmedim
Sencileyin **gonca güller** içinde. (Türkü s.111)*

*Açma zülüflerin yellere karşı
Senin zülfün benim telim değil mi
Bülbül figân eder güllere karşı
O yâr benim **gülüm** gülüm değil mi. (Türkü s.113)*

*Neyleyim dünyanın ziynet olduğunu
Ahırında ölüm olduktan geri
İsterse bahçende bülbüller ötsün
Benim **gonca gülüm** solduktan geri. (Türkü s.121)*

*Emrah'ım da okur yazar
Hak kelâmın kimler bozar
Ayna almış perçem düzer
Benzer **güllere** güllere. (Türkü s.40)*

*Ben seni seveli her giz gülmedim
Akıdup çeşmimin yaşın silmedim
Çok gülistan gezdim amma görmedim
Sencileyin **gonca güller** içinde. (Türkü 111)*

Gül- sevgili benzetmesinin örneklerinin en fazla olduğu tür manilerdir. Bu örneklerden seçilenler şu şekilde sıralanabilir:

*İçim yanmıştı içtim
İçip kendimden geçtim
Aşk bahçesi içinde
Ben bir **sarı gül** seçtim. (Mani s.339)*

*Karanfilsin kararın yok
Gonca gülsün tımarın yok
Ben seni pek çok sevdim
Senin bundan haberin yok. (Mani s.385)*

*Kalbini yaraladı
Elimi paraladı
Bir **gül** seveyim dedim
Dikenı yaraladı. (Mani s.387)*

*Su çağıl çağıl çağlar
Süse bürünür dağlar
Yârim bir taze **güldür**
Diken dokunsa ağlar (Mani s.61)*

*Dolmadı daha çile
Meftun oldum bir **güle**
Gülün koparam dedim
Dikenı battı ele. (Mani s.61)*

*Ata binen ağadır
Atın yüzü dağadır
Kömür gözlü **gül yârim**
Bu maniler sanadır. (Mani s.75)*

Ağladı durdu gönlüm
Böylece geçti ömrüm
Gonca güle konmadım
Dikene kondu gönlüm.(Mani s.145)

Ağıt yaktım bir **güle**
Ucu değdi sümbüle
Sümbül vefasız çıktı
Haber verdi bülbüle.(Mani s.153)

A benim **gül** çiçeğim
Senden nasıl geçeyim
Mevtime sebep oldun
Zamansız öleceğim. (Mani s.173)

Beni attın hicrana
Değer miydi hüsrana
Uşak oldum kapında
Acı ey **gül-i rânâ**.(Mani s.197)

Bir **gül** gibi açarsın
Mis kokular saçarsın
Biz aşkından ölüirken
Sen nereye kaçarsın. (Mani s.203)

Bir ay doğdu peşinden
Pasının ortasından
Öyle bir yâr sevdim ki
Katmer **gülün** hasından.(Mani s. 212)

Bu gün hava sümbüli
Öter yârın bülbülü
Ben bugün bir yâr sevdim
İstanbul'un bir **gülü** (Mani s. 217)

Çalmak bana âr gelir
Günlerden Pazar gelir
Güle fazla bakamam
Hatırıma yâr gelir. (Mani s. 238)

Dağların sümbülü var
Bağların bülbülü var
Yazda kışta açılır
Yârin solmaz **gülü** var. (Mani 261)

Elimi paraladı
Yüzümü karaladı
Bir **gül** seveyim dedim
Dikeni yaraladı. (Mani 277)

Ey benim **konca gülüm**
Kaşların büklüm büklüm
Bir baktım göz ucuyla
Takılıp kaldı gönlüm. (Mani 281)

Entarim al değil mi
Bedenin dar değil mi
Gülümü eller almış
Bu sana âr değil mi. (Mani 286)

Gülüm kurutmam seni
Suda çürütmem seni
Senelerce görmesem
Gene unutmam seni. (Mani 301)

Menekşeden sümbülden
Dalda atan bülbülden
Bahçelere uğramam
Zira ki yandım **gül**den. (Mani 406)

*Sen **göl dalında gonca**
Ben dağ yolunda yonca
Sen açılır gülersin
Ben sararıp solunca. (Mani 433)*

*Sensin biricik **gölüm**
Dalda atan bülbülüm
Kalmadı hasretini
Çekmeye tahammülüm. (Mani 433)*

*Portakal dilim dilim
Darılmış benim **gölüm**
Ben gölüme ne dedim
Tutulsun ağzım, dilim . (Mani 423)*

***Yedi veren bir gölsün**
Katmer olmuş sümbülsün
Senden uzağa düşen
Mümkün müdür ki gölsün. (Mani 492)*

*Sarı kavun dilimi
Ben yitirdim **gölümü**
Ben gölümsüz duramam
Gönderin bülbülümü. (Mani 448)*

*Sevmişim bir **nazlı gül**
Göz elâ, saçlar sümbül
Bu şiddetli sevgiye
Nasıl etsem tahammül. (Mani 450)*

*Yaya kalmaz atlanır
Hendeklerden atlanır
Gölümü seven âşık
Dikenine katlanır. (Mani 509)*

II.2- Gül ve Bülbül

Dilimizde ve bunun ürünü olan edebiyatımızda birbirini çağrıştıran kavramlar bulunmaktadır. Mecnun dediğimizde fazla söze gerek kalmadan Leyla' yı ve ona duyduğu aşkı hatırlarız. Ferhat ve Şirin, Kerem ile Aslı, Vamık ile Azra bunlardan yalnızca birkaçıdır. Eğer aşkı ve aşkın gücünü anlatacaksak mutlaka bu şahıslara bir göndermede bulunur, onlarla ilgili örnekler veririz. Bu örnekler arasında en ilgi çekicisi gül ile bülbüldür. Tamamen efsanevi hikâyelere dayanan bu büyük aşk milletimizin hafızasına kazınmış ve en az Leyla ile Mecnun kadar etkileyici bir aşk hikâyesi hâlini almıştır. Bu sebeptendir ki etkileyciliği sağlamak isteyen şair her iki aşkın kahramanlarını aynı dürtlükte anmaktadır.

Bülbülün yuvasına

Gül gider rüyasına

Bülbül güle âşıktır

Mecnun da Leylâ'sına. (Mani 85)

Bu aşk hikâyesinde bülbül ile gülün üstlendiği roller, diğerlerinden biraz daha farklıdır. Diğer aşk hikâyelerinde, vuslatı engelleyen hep bir üçüncü kişi olmuş iken bülbülün aşkını engelleyen, yine gülün kendisidir. Gül, aşkın her çeşidinde sevgiliyi temsil eder. Bülbül ise onun aşkıyla yanıp tutuşan âşıktır (Ayvazoğlu 2007: 97). Ancak gül vefasız bir sevgilidir. Bülbülün bütün nâlişlerine rağmen o kendini düşünür.

Bu durum hâlk edebiyatı şairlerimize şu şekilde yansımıştır:

Bülbül havalanmış yüksekte uçar

Has bahçe içinde ***gülüm*** var deyî

Seni seven yiğit serinden geçer

Güzeller içinde yârim var deyî. (Karacaoğlu 468)

Gülün bülbül olur yâri onun için kılur zârı

Gülistândur anun yiri makâm olmaz ona bağlar. (Yunus Emre 121 /

*Balı yağı n'ider **bülbül** dir ona karşı gülsün*

*Âşık yükini şöyle bil ki çekmedi **gül** yüce taglar. (Yunus Emre 121 / 55-*

4)

Klasik Türk edebiyatında, gül ile bülbül mazmununu açıklarken, şairlerin adeta taraf olduklarını, bazen bülbülün tarafında olup güle karşı geldiklerini, bazı durumlarda ise gülden yana tavır sergilediklerini ifade etmiştik. Aynı durumu, Hâlk edebiyatımızda da görmek mümkündür. Bu türküde şair, bülbülden artık güle eziyet etmemesini istemektedir.

Türlü donlar giymiş gülden naziktir

***Bülbül** cevreyleme **güle** yazıktır.*

Çok hasretlik çektim bağrım eziktir.

Güle güle gelir canlar paresi. (Türkü 177)

Şairlerin, kendilerini bülbüle daha yakın hissettikleri, bir gerçektir. Çoğu zaman, kendisinden bir bülbül olarak bahseden şair burada bülbülün hatiplik özelliğini kendisine atfettiği gibi, bülbül gibi vefalı ancak acı çeken bir âşık olduğundan da dem vurmaktadır.

Ben ol dükkândâr kılıyam cevherler ile toliyam

*Dost bâgının **bülbülü**yem budakdan **gül** düzer oldum. (Yunus Emre*

224/222-5)

Gül ile bülbül aşkında türlü düşmanlar bulunmakta ve araya girerek onları ayırmaktadır. Bunlardan bir tanesi de çalılardır.

Çayıra serdim hâli

Kırıldı gönül dalı

***Gül bülbülden** ayrıldı*

Araya girdi çalı. (Mani 245)

Gül kokusu güzelliği ve etkileyiciliği ile dillere destan olmuştur. O kokuyu alan herkeste neşe belirtileri görülmektedir. Ancak bülbül için durum farklıdır. O gülün kokusunu duyunca figan ederek sevgilisini anmakta, bir nevi aşk yaraları depreşmektedir.

*Geldi divane bülbül
Oldu pervane bülbül
Gül kokusun duyunca
Başlar efgana **bülbül**. (Mani 308)*

*Sözün bitmez bazı nâdan elinden
Erkân ağlar usul ağlar yol ağlar
Bülbülün feryâdı **gonca** gülünden
Bülbül ağlar Gülşen ağlar gül ağlar. (Türkü 425)*

***Gül** dikensiz bitmez imiş
Bülbül gülsüz ötmez imiş
İşe güce yetmez imiş
Eli yârdan ayrılanın. (Karacaoğlan 535 / 282-4)*

Gül bütün güzelliği ve ihtişamına rağmen dikenli bir bitkidir. Her güzelde bir kusur bulunur sözü ile müsemma gülün de en büyük kusurudur bu. Bu dikenler şüphesiz en çok bülbülün canını yakar. Aslında efsaneler göre gül dikenleri ile bülbülün kanını emmek ve onun rengini almak isteğindedir. Bütün geceler boyunca bülbülün bağı kanamakta, gülün dikenleri bülbülün bağırını yarmakta, böylece bülbülün kanı akmakta, güle renk vermektedir (Pala 2004: 45).

*Sultan olur rahm eyleme kuluna
Tabip oldur derde derman bulana
Benlik edip konma **gülün** dalına
Hârı var perçeni kanadır **bülbül**. (Türkü 66)*

Şairlerin kendilerini bülbül yerine koydukları bilinmektedir. Bu durumda ise sevdikleri g l gibidir. Yani bir o kadar nazlı ve insafsız. Şairin sevgilisinden isteği de bu yöndedir. “Sen benim nazlı g l ms n gel artık bana  ile  ektirme.”

***Bülbül**  şık mış **g le**
G l naz eder b lb le
Gel bana nazlı gülüm
Çektirme artık  ile. (Mani 60)*

* rdek isen g le gel
Bülbül isen **g le** gel
Adı güzel sevdiğim
Bir gün no 'olur g le gel. (Mani 420)*

Şairlerin kendilerini bülbül ile bir tuttukları  rnekler:

*Emrah **bülbül** gibi sevme **gülleri**
Gözünden akıtma kanlı selleri
G z gelince eser hazan yelleri
Geçer g listandan zamanın bülbül. (Emrah 135)*

*Ne h ldey m ne bilem duzakdayum ne g lem
Bir garib e **b lb lem**  tmeye **g le** geldüm. (Karacaoğlan 207 / 196-7)*

*Davut Sul r 'yim ilim Erzincan
Yıktı kametimi dert ile hicran
Bülbülüm g l için olurum nal n
Ölmeden öldürdü gözlerin beni. (T rk  73)*

G l n açılması ve b lb l n gülleri ziyarete başlaması aynı zamanda baharın gelişinin de en güzel göstergeleri kabul edilmektedir.

*Baharın geldiği neden bellidir
Gül dikende biter **bülbül** daldadır
Eyyub'un teninden iki kurt kalmış
Biri ipek sarar biri baldadır. (Karacaoğlu 597 / 395-1)*

Bülbül ve gül ilişkisine dayanan örnekler çok sayıdadır. Bunlardan bazıları:

*Kalk dilber gidelim bağ arasına
Şakısın **bülbüller** gül incinmesin
Eser bad-ı saba zülfün dağıtır
Gerdana dökülmüş tel incinmesin. (Karacaoğlu 558 / 326-1)*

*Yûnus miskin gözler yolu divşür özüñ behey deli
Bu gülistânun **bülbülü** kimse **gülin** dirmeyendür. (Yunus Emre 146 /
99-8)*

*Yunus er nazarında taze **güller** açılmış
Sen gerçek **bülbülisen** nazarda ötmek gerek. (Yunus Emre 171 / 141-6)*

*Bir yanda bülbül ağlar
Bir yanda ırmak çalkar
Gül bülbüle yanarken
Bülbül gül için çağlar. (Mani 213)*

Gülün güzelliği kadar vefasızlığı da dillere destan olmuş bir özelliğidir. Bülbül gece gündüz ağlar, inler ama gül ona yüz vermez. Bu durumu dile getiren şair gülde vefanın zerresinin bile bulunmadığını vurgulamaktadır.

*Gülde buyu vefa olsaydı ey yâr
Bülbüller seherde eylemezdi zâr.
Bir âşk-ı zârın bir ağyârı var
Olur mu gülşende gül dikensiz yâr. (Emrah 152)*

*Baş eğdi **bülbül** güle*
Gül bakmadı bülbüle
Pek üstüne varma ki
Yâr olsun sana köle. (Mani 61)

Ancak bülbül için gülün varlığı da yokluğu da bir üzüntü sebebidir. Gülsüz bir bülbül düşünülemez. Oysa gül yılda yalnızca bir ay açar ve sonra solar gider. Gülün bu bir aylık ömrü, özellikle Klasik şiirimizde, onun Ramazan ayına benzetilmesine neden olmuştur. Peki ya geri kalan on bir ayda bülbülün hâli nasıldır. Şaire göre gülün hasreti ile yanan bülbül on bir ay matem tutmaktadır.

***Güle** karşı bakıp kaddin bükersin*
Gözlerinden kanlı yaşlar dökersin
On bir aylar olur matem çekersin
*Gül açanda artar şanın a **bülbül**. (Emrah 134)*

Baharın gelmesi, gülün açılması ve bülbülün güle konması tabiat olayına Karacaoğlan farklı bir açıdan bakmaktadır. Ona göre, baharın gelmesi, bülbülün kulluğa başlaması demektir.

***Bülbül** ne yatarsın bahar erişti*
Ulu sular bulandığı zamandır
*Kat kat olup **gül** yaprağa karıştı*
Yine bülbül kul olduğu zamandır. (Karacaoğlan 599 / 401-1)

Gülün en güzel olduğu zaman seher vaktidir. Seher yeli, onun kokusunu da alıp çevreye yaymıştır. Bunu gören bülbül ise seher vaktinde daha çok figan etmeye başlayacaktır. Şaire göre bülbülün bu ötüşü gülü de yaralamaktadır.

Bir seher vaktinde indim bağlara
*Öter şeyda **bülbül gül** yarelenir*
Bakmaz mısın şu sinemde dağlara
Derdimi söylesem dil yârelenir. (Türkü 202)

*Soldu **göl** bozuldu Gülşen-i bostan*
***Bölbölün** gözünde muradı kaldı*
Harabe yüz tuttu bezm-i gülistan
Daha o meclisin ne tadı kaldı. (Erzurumlu Emrah 120)

Bölbölün aşkını anlatan bir başka şiirde ise yine bu aşkın engellerinden bahsedilmektedir. Gölün engelinin yanında olduğunu söyleyen şairin kastı dikendir.

Bölböl âşık olmuş şu gonca göle
O gölün yanında engeli bile
Sabahtan karışmış eli el ile
Eğri başlı güzeli var bu çölün. (Karacaoğlan 572 / 350-1)

Her adam ne bilir aşkın hâlından
***Bölböl** vaz geçer mi **gonca** gölünden*
Şeker şerbet damlar tatlı dilinden
Geçti dilber şu yolları dolandı. (Karacaoğlan 417)

Yunus Emre' nin bölböl ile dertleştığı bir şiirinde de göl ile bölbölün ilişkisi dile getirilmektedir.

Kuru dikende göl biter
Hasretinden gine yiter
Dertli m'oldun benden beter
*Söyle **bölbölcüğüm** söyle*

Bölböl** 'âşık durur **göle
'âşkın hâlin kim bile
Göle karşı haş 'ışkıla
*Söyle **bölbölcüğüm** söyle. (Yunus Emre 295 / 343-5-6)*

II.3- Gül ve Yüz, Yanak

Bir insanın, duygu ve düşüncelerini hatta karakterini belli eden en önemli unsur, muhakkak ki, o insanın yüzüdür. Bununla beraber en önemli güzellik ögesinin de yüz olduğu bilinmektedir. Bu denli önemli olmasının yanı sıra âşık için sevgilinin yüzü ulaşılması zor ancak vazgeçilmez bir durumdadır. Çoğu âşık belki de yalnızca o yüzü bir kez görmüş ve onun hayali ile mecnuna dönmüştür. Gördüğü o yüzün düşüncesi ile şiirler yazmış, şarkılar bestelenmiştir. Ancak tabi ki bu yüzü tasvir etmekte bir o kadar önemlidir. Kullanılacak benzetmeler bu yüzün güzelliğine layık olmalı, onu tasvire yetecek kudrete sahip olmalıdır. Bu aşamada çiçeklerin şahı olan gül girer devreye. Sevgilinin yüzü gerek güzellik gerekse renk bakımından gülü andırmakta hatta bazı durumlarda güle üstün gelmektedir.

*Seher zamanı uğradım sana
Görünce **gül yüzlüm** kaldım ben tona
Gafilken bir dolu sundur sen bana
İçirdin ağıyı bal deyi deyi. (Karacaoğlan 466)*

Gülün renk bakımından benzetildiği durumlarda sevgilinin yanağı göz önündedir. Karacaoğlan'ın şiirinde olduğu gibi sevgilinin yanağı bir güle hatta tazelik ve renk bakımından daha üstün olan gonca güle benzetilmektedir.

*Karac'oğlan der ki yandım kül gibi
Gönlümün köprüsü ince kıl gibi
Yanağın açılmış gonca gül gibi
Burcu burcu kokar m'oldun güçücek. (Karacaoğlan 470)*

*Su bağladım karpuz
Akıyor sıza sıza
Küçük yaşta vuruldum
Gül yanaklı bir kıza. (Mani 61)*

Sevgilinin gül yüzü her zaman beklenen ilgiyi göstermez şaire. Bazen gül yüzlü âşığını görünce yüzünü asarak geçip gitmektedir. Bir diğer dörtlükte ise bu kez de gül yüzlü yâr yanağında açan gonca gülleri şairin gönlüne sokup gitmektedir. Bu tabirle kastedilen aslında şairin sevgilinin gül yüzüne âşık olması, onu gönlüne almasıdır.

*Sabahtan vardım da yoluna durdum
Gül yüzünü yere yıktı da geçti
Sen kimin yârisin deyi de sordum
Bir cevap vermeden baktı da geçti. (Karacaoğlan 464)*

*Dilber nerde doğmuş nerde elleri
Ermeni mi yoksa Rum mu dilleri
Al yanakta açan gonca gülleri
Bir hoşça gönlüme soktu da geçti. (Karacaoğlan 464)*

Şairlerin uçsuz bucaksız hayal dünyasında benzetmelerin sınırı yoktur. Yanağın güle benzetilmesi kadar sık kullanılan ve alışılmış bir benzetmeyi şair kendince çok güzel ifade etmiştir. Ona göre sevgilinin güle benzeyen yanağının üzerinde oluşan terler güle yağmış yağmur damlalarına benzemektedir.

*O yâr bize yine nâme yollamış
Âkif olan sözlerinden anlamış
Al yanaklar domur domur terlemiş
Rahmetin **güllere** yağdığı gibi. (Karacaoğlan 436)*

Kimi zaman, şiirde, bu alışlagelmiş kullanımla yetinmeyen şair, güle benzettiği yüzü daha da iyi tasvir edebilmek için parlak oluşu bakımından bir de aya benzetmiştir.

*Dağ başında çift kaya
Gül yüzün benzer aya
Bir gördüm, bir kaybettim
Başladım ağlamaya. (Mani 255)*

Karacaoğlan'ın sıkça kullandığı bu benzetmeye örnek oluşturacak şiirlerinden bölümler şunlardır:

*Karac'oğlan söyler durmam burada
Gül yüzlüm fikrime düştü bu elde
Gayet fikre daldım gönlüm ak yârda
Gözlerimden kan yaş aktı gidiyor. (Karacaoğlan 615 / 431-4)*

*Boyun uzun belin ince
Yanakların olmuş gonca
Salıverirsin kolunca
Beliğin kara değil mi. (Karacaoğlan 449)*

*Dün gece rüyamda bir dergâh gördüm
Gül açılmış dikenleri har değil
Şikayet olmasın **gül yüzlü** yâre
Geldim geçtim eğlenecek yer değil. (Karacaoğlan 478)*

*Çözüp zülfünün bendini
Yavıkladım kend'özümü
Gül yanaklı efendimi
Dün de görmedim bugün de. (Karacaoğlan 407)*

*Karacaoğlan der ki gidelim yâre
Yüreğime saldın onulmaz yare
Baktım ak gerdana ben sıra sıra
Açılmış yanakta gül yavaş yavaş. (Karacaoğlan 631 / 460-4)*

***Kırmızı gül nisbet eder yanağa**
Altın sırma düşmüş sandım topuğa
Gümüş yüzükleri takmış parmağa
Altur burma bayaz kola uydurmuş. (Karacaoğlan 637 / 472-3)*

Yangın Karac' oğlan yangın
Yüksek değil gönlüm engin
Gül yüzlerin döngün döngün
Küskün müsün akça gelin. (Karacaoğlan 545 / 300-4)

Sevdiğim seher yeli kokun getirir
Al güllere misal top yanakların
Âşkın gönlüne nice gam verir
Dermansız hastaya hap yanakların. (Karacaoğlan 539 / 290-1)

Akar yaşum sele benzer 'ömür geçer yıla benzer
Güler yüzün güle benzer ne bilsün geçe bu çağlar. (Karacaoğlan 121
/ 55-2)

Benden selam eylen **gül yüzlü yâre**
Bir saat karşımda dursun da gitsin
Az mı çok mu sinemdeki yaralar
Gelsin gözü ile görsün de gitsin. (Karacaoğlan 561 / 330-1)

Yörü bire Gündüzlü'nün ovası
Hani seni seyrân eden melekler
Görem dedim **gül yüzlümün** yüzünü
Göremezsen bu derd beni helekler. (Karacaoğlan 590 / 386-1)

Yanaklar dopdolu imiş **gülinen**
Aklım aldı serbest serbest salınan
Elin yâri yeşil geymiş al inen
Benim yârim sade geymiş bellidir. (Karacaoğlan 598 / 397-2)

Bellerinde gördüm Lâhur şalını
Yanakları gülden almış alını
Al sıkırma kavuşturmuş belini
Güzelleri bildim bunlar sultandır. (Karacaoğlan 600 / 402-2)

Şiirlerimizde fazlaca rastladığımız gülün yanağa teşbihi türkülerde de kendisini göstermektedir. Dikkat çekici bir husus teşbihin alışılmış olmasının etkisi ile şairler sevgilinin yüzünü ya da yanağını tasvire gerek durmaksızın ondan “gül yüzlü yâr” şeklinde bahsetmektedirler. Bu bir hitap şeklini alarak şiir diline yerleşmiş unsurlardan biri gibi görünmektedir.

Türkülerimizde yer alan söz konusu benzetmeler:

*Dedim dilber yanakların al olmuş
Dedi bugün bana başka hâl olmuş
Dedim dilber **yanakların gül olmuş**
Dedi çiçek soktum gül yarasıdır. (Türkü 28)*

*Kızılırmak gibi çağladım aktım
El vurdum göğsümün bendini yıktım
Gül yüzlü cerenin bağına çıktım
Girdim bahçesine gül bozuk bozuk. (Türkü 175)*

*Selâm ister Beytullah'ın kulları
Dağlar kardır aşamadım belleri
Al yanakta al kırmızı gülleri
Deremedim **gül yüzlü yâr** küstün mü? (Türkü 142)*

*Velim ey der gülşanım var gülzârım
Bülbül güle hasret **gül yüzlü yârim**
Bir canla baş ise meydana korum
Ya meydanda berdâr eder yâr seni. (Türkü 140)*

*Hicrani'yem der ki bakın hâlîma
Dağlar dayanmıyor ahu zarına
Elim ermez oldu kipsi kârîma
Çünkü **gül yüzlümü** elden aldıldım. (Türkü 207)*

Boyun uzun belin ince
Yanakların olmuş gonca
Salıverirsin kulunca
Beliğin kara değil mi. (Türkü 117)

Şairin gül yüzlü sevgili uğruna çektiği çileler bitmez görünmektedir. Bunlardan en zoru hatta âşıkların bunun yerine ölümü tercih edecek kadar çekindikleri durum ise ayrılıktır.

*Elimden aldıldım **gül yüzlü yâri***
Ben bir daha buldum ellere nispet
Severim kötülük değildir kastım
Dili bülbül olmuş güllere nispet. (Emrah 162)

Sevgilinin gül cemali o derece ulaşılmaz olmuştur ki âşığın tek dileği onu bir daha görebilmektir. Bu uğurda göze alabileceklerini sıralarken durumun ne kadar da ümitsiz olduğunu itiraf etmektedir.

Gül cemalün bir dahi görmek müyesser olsa
Bülbül-âsâ gonca-i zibâ haram olsun bana. (Emrah 183)

Hâlk edebiyatımızın en samimi ve bir o kadar da içten ürünlerindendir maniler. Hâl böyle olunca sevgilinin gül yüzünü anlatırken de en içten ve basit örnekler maniler arasından çıkmaktadır. Buradaki basitlik şiirin değersizliğinden değil kullanılan dilin sadeliğinden kaynaklanmaktadır. “gül yüzlü sevgili” benzetmesinin yer aldığı mani örnekleri oldukça fazladır. Bunlardan seçtiklerimiz şu şekildedir:

Gül altında tahtımız
Ne açılmaz bahtımız
Gül yüzlüm, ela gözlüm
Böyle miydi bahtımız. (Mani 312)

Ay doğar sanki sensin
Gül yüzlü yârim sensin
Eller ne der bana ne
Gönlümle yatan sensin. (Mani 188)

Bağa gel küçük hanım
Sana kaynadı kanım
Gül yüzünü göreyim
Sağ olsun hasta canım. (Mani 198)

Gül yüzünü görseydim
Ellerimi sürseydim
Okşasaydım doyunca
Muradıma erseydim. (Mani 43)

Gül yüzü gülmeyince
Yanıma gelmeyince
Ben o yâre yâr demem
Derdimi bilmeyince. (Mani 323)

İstanbul kavakları
Titreşir yaprakları
Sakızlı güle benzer
Yârimin yanakları. (Mani 341)

Karanfil katar oldu
Hasretlik beter oldu
Şu senin gül cemalin
Gözümde tüter oldu. (Mani 384)

Mangal yanar küllenir
Bahçeler sümbüllendir
Bir yâr sevdim a dostlar
Yanakları güllendir. (Mani 396)

Çankırı toprağıyam
Gümüştēn oklavıyam
Al yanakta gül açmış
Ben onun yaprağıyam. (Mani 61)

Güneş aşır gidiyor
Yaşım taşır gidiyor
Gül yüzlü, kömür gözlüm
Dağlar aşır gidiyor. (Mani 113)

Kaşların katar katar
Kirpiğin oklar atar
Yanakların gül açmış
Dudakların bal satar. (Mani 114)

Gül yanaklı Emine
Gel bahçenin dibine
Aldım ona bir kuşak
Sarı versin beline. (Mani 141)

Altın tasın kenarı
İçinde kırdım narı
Küstürdüm yola vurdum
Gül yüzlü kibar yârı. (Mani 150)

Aydoğar sanki sensin
Gül yüzlü yârim sensin
Eller ne der bana ne
Gönlümde yatan sensin. (Mani 150)

Şu gelen kimin kızı
Feracesi kırmızı
Yanağında gül açmış
Sandım seher yıldızı. (Mani 467)

Gül yüzüne mail oldum
Ne söylerse kail oldum
Senin aşkına düşeli
A canıp sararıp soldum. (Mani 323)

O gül yüzün gülecek
Sevecek, sevilecek
Gitti diye üzülme
Yine sana gelecek. (Mani 413)

Odalar dar geliyor
Kafesten kar geliyor
Bülbül gibi gam çekme
Gül yüzlü yar geliyor. (Mani413)

Yastığı kuş tüyünden
Bir kız sevdim köyünden
Gül yüzünü görmezsem
Ölüyorum derdinden. (Mani 505)

Yayladan gel yayladan
Yollar çamur olmadan
Eğil eğil öpeyim
Gül yanaklar solmadan. (Mani 500)

Sevdası başımdadır
Yazısı taşımdadır
Her nereye yönelsem
Gül yüzü karşımdadır. (Mani 89)

Evinin önünde yörüdüm yoldan
Doğrulup baktım da ar ettim elden
Yanakları farksız kırmızı gülden
Kırmızı goncam gayrı açıldı. (Karacaoğlan 417)

II.4- Gül ve Dudak, Ağız

Nâzik, nazenîn ve taze oluşu, güzelliği ve mağrur duruşu sebebiyle sevgiliye benzetilen ve kendisine özel bir kişilik atfedilen gül, aynı zamanda sevgilinin güzellik unsurlarına da teşbih edilmiştir(gül kitabı s. 90) bu güzellik unsurlarından bir tanesi de sevgilinin dudağıdır. Dudak kırmızı rengi, açılmamış ve gizemli olması bakımlarından gülün gonca hâlini andırmaktadır. Yani dudağın güle benzetilmesi gerek rengi gerekse şekli itibarıyladır.

Âşık sevgilisinin en önemli güzellik unsuru olan dudağından gül diye bahsetmekte, onun dudağını bükmesi ile ortaya çıkan şekli gül tomurcuğuna benzetmektedir. Dudağın bükülünce küçülmesi içe doğru kıvrılması bu benzetmenin temelini teşkil etmektedir.

Ay doğar aşmak ister

Gül dudak yaşmak ister

Benim şu garip gönlüm

Yâre kavuşmak ister. (Mani 146)

Saçlarını sökünce

Omzuna dökünce

*Sandım **gül tomurcuğu***

Dudağını bükünce. (Mani 442)

Bir önceki dörtlükten farklı olarak şair bu kez sevgilisinin dudaklarını açılmış bir güle benzetmeyi tercih etmiştir.

Turnamın kanatları

Kırmızı yanakları

Açılmış güle benzer

Yarimin dudakları. (Mani 476)

Sevgilinin dudağının şair tarafından en çok sevildiği durumlardan bir tanesi de onun gülmesidir. Böylece âşık mâşuğunun mutlu olduğunu anlamaktadır. Böyle bir durumda ise dudakların alacağı şekil güle bir gülden başka bir şey değildir.

***Güli hendan kimidir yârin lebleri**
Ceylana benzeyiptir ala gözleri
İki kelime danışıp ayrıldı menden
Ekşimi şöreyledi şirin sözleri. (Türkü 285)*

Bir diğer türküde ise sevgili, “gonca dudaklı” olarak anılmaktadır.

***Ferhat eder ey leb gonca**
Boyu usul beli ince
Yanında huriler bilece
Ya bulunur ya bulunmaz. (Türkü 37)*

Sevgilinin dudağı aynı zamanda bir hazinenin de gizleyenidir. Bu hazine, sevgilinin inciden farksız olan dişleridir. Gonca dudağından sevgilinin inciler göstermesi ancak onun gülmesi ile mümkün olacaktır. Bu ise şairin kullandığı çok etkileyici bir dille şu şekilde verilmiştir.

***Emrahi sermesttir aşkın elinden**
Dürler izhar eder **gonca feminden**
Firkat siteminden gurbet ilinden
Bağrım delik delik naya bedeldir. (Emrah 157)*

Bir başka şiirinde ise Erzurumlu Emrah gonca ağızlı olarak bahsettiği sevgilisinin yabancılara meyletmesinden şikâyet etmektedir.

***Ben feda etmişken can ile teni**
Sen uyup ağyâre terk ettin beni
Ey **gonca dihanum** il kınar seni
Bülbül yuvasında olsa kanarya. (Emrah 10)*

II.5- Gül ve Beniz

Sözlüklerde “ yüz rengi” olarak anlamı verilen beniz kelimesi dilimizde bu anlamını aşan ifadeleri de karşılar durumdadır. Benzin sararması, solması başlı başına bir sağlık probleminin, bedensel bir hastalığın tezahürüdür. Aynı şekilde benzine kan gelmek deyimini sıhate kavuşmak gibi anlamları karşılamaktadır. Bu deyimler de bize göstermektedir ki “yüzün rengi” anlamına gelen beniz insanın o anki durumunu yansıtan önemli bir unsurdur. Bunun yanı sıra beniz de renk bakımından farklı unsurlara benzetilebilmektedir bu benzetmelerin başında ise birçok özelliği ile teşbihlerin birinci kahramanı olan gül gelmektedir .”Gül beniz” kavramı şiirimizde sıkça kullanılan bir benzetme durumundadır. Yukarıdaki açıklamadan hareketle söyleyebiliriz ki gül gibi bir beniz aynı zamanda iyiliğin, sağlığın da habercisidir.

Gül kavramının bu tarz kullanımında göze çarpan bir husus bulunmaktadır ki örnek teşkil eden bütün dörtlüklerde, “ gül benzin solması” tabiri yer almaktadır. Örnekleri incelediğimizde, şairlerin bu tabiri kullanırken iyilik hâlinin ortadan kalkması durumunu, niteledikleri anlaşılmaktadır. Buradaki kötüleşme, ayrılık acısı veya benzer sebeplerle meydana gelmektedir. Birbirlerine yakın olduğu görülen bu kullanım örnekleri şu şekildedir:

Bu dağlar olmasaydı

Gül benzin solmasaydı

Ölüm Allah'ın emri

Ayrılık olmasaydı. (Mani 231)

Çilemiz dolmayınca

Gül beniz solmayınca

Ben yârime yâr demem

Yâr benim olmayınca. (Mani 238)

Yiğit olan gizli sırrı bildirmez

Güzel olan gül benzini soldurmaz

Her olur olmaza meyil aldurmaz

Bir şahan avlar da bazım var benim. (Karacaoğlan 500)

*Güzel olan **gül benzini** soldurmaz
Her olur olmaza meyil aldurmaz
Yiğit olan gizli sırrın bildirmez
Kötüler sevdiğin dile düşürür. (Karacaoğlan 630)*

*Nice sultanları tahttan indirir.
Nicesinin **gül benzini** soldurur
Niceleri dönmez yola gönderir
Bir ayrılık bir yoksulluk bir ölüm. (Türkü 130)*

II.6- Gül Kokusu ve Sevgilinin Kokusu

Edebiyatımızda şekil bakımından güzelliklere yer verilmesinin yanında güzel kokular da sevilmiş ve sıkça kullanılmıştır. Bu güzel kokulardan en önemlisi de gül kokusudur. Gül kokusunun diğer kokulardan önemli bir farkı vardır. Çünkü özellikle tasavvuf inancına göre gül kokusu Hz. Muhammed' in kokusudur. Hz. Muhammed'in güzel bir kokusu vardır. Bu nedenledir ki güzellik bakımından gül kokusu ona teşbih olunmuştur.

Şiirimizde ve inancımızda bu denli önemli bir yer tutan gül kokusu, şaire sevgilisini hatırlatan önemli hususlardan biridir mutlaka. Özellikle Hâlk Edebiyatı ürünlerimizde sevgilinin kokusunun gül ile kıyaslandığı örnekleri bulmak mümkündür. Özellikle bahar aylarında bahçelerden çıkıp bütün etrafı kaplayan gül kokusu, rüzgârın da yardımı ile dağılan sevgilinin kokusuna benzetilmektedir. Bu kokunun benzerliğinden olacak ki şair sevgilisinin bir gül olmasından şüphelenmektedir.

*Melil mahruz dört yanına bakarsın
Nice canlar ataşına yakarsın
Yel estikçe burcu burcu kokarsın
Yaz bahar ayının **gülünden misin.** (Karacaoğlan 541)*

Hâlk Edebiyatı ürünlerinde rastladığımız gül kokusu ve sevgilinin kokusu benzetmesine dayanan dörtlükleri şöyle sıralayabiliriz:

Seherin yeli gibi
Gezerim deli gibi
Yârin kokusu gelir
Baharın gülü gibi. (Mani 449)

Esmerim bûyun bûyun
Güle benzettim kokun
Yağmur yağar yer doymaz
Ben sana nasıl doyum. (Mani 276)

Mendilim nakışlıdır
Yârim hoş bakışlıdır
Gözleri alev alev
Gögsü gül kokuşludur. (Mani 102)

Kokun vardır gülümde
Sesin var bülbülümde
Seni bir cevher gibi
Saklamışım gönlümde. (Mani 350)

Sıkma ince belini
Kırma gönül telini
Koklayım güller gibi
O kınalı elini. (Mani 434)

Ala gözlerini sevdiğim dilber
Kokuya benzettim güller içinde
İnceciktir belin hilâldir kaşın
Selviye benzettin dallar içinde. (Türkü 108)

Karac'oğlan der de lebin bal gibi
Geydiğin elbise sırma tel gibi
Reyhana karışmış gonca gül gibi
Kokup gider bir gözleri sürmeli. (Karacaoğlan 444)

İlahî aşk ile yanarak diğer şairlerden çok daha farklı bakış açıları ile şiirler yazan Yunus Emre’de ise gül kokusunun kullanım tarzı daha farklıdır. İlk bakışta beşeri bir aşk ile yazıldığı düşünülebilecek beytinde Yunus Hz. Muhammed’in kokusuna atıfta bulunmaktadır. İki dünya baştan başa bahçe olsa yine de Hz. Peygamber’in kokusundan üstün bir gül yetişemeyeceğini söylemektedir.(Gül Kitabı s52)

İki cihân toptolu bâg u bostân olurısa

*Senin **kokundan** eyü **gül** bostân içinde bitmeye. (Yunus Emre 91 / 2-6)*

II.7- Gül Kokusu ve Sevgilinin Nefesinin Kokusu

Gül kokusu Edebiyatımızda oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu kadar değer verilen bir kokunun sevgilinin kokusunun yanı sıra onun nefesinin kokusuna da benzetilmesi dikkat çekicidir. Âşık, sevgilinin aşkı ile o derece doludur ki onun nefesine dahi övgü yağdırmaktadır. Sevgilinin gül kokan nefesi şair için onun içinde bir bahçe olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Zira bu kadar güzel gül kokusu ancak bir bahçeden kaynaklanıyor olabilir.

Bu öten serçe midir

Bülbül mü, serçe midir

Nefesin gül kokuyor

İçerin bahçe midir. (Mani 202)

Var geç gönül çe midir

Bülbüle tuzak kurdum

Tutulan serçe midir

Nefesin gül kokuyor

İçerin bahçe midir. (Mani 77)

Bir şey titrer sesinde

Gül kokar nefesinde

Bir sarı kanaryasın

Gönlümün kafesinde. (Mani 191)

Manilerimizin yanı sıra sevgilinin gül kokulu nefesi benzetmesine dayanan bir de türkü göze çarpmaktadır. Şairin bülbül ile dertleştiği bu türküde, âşık sevgilisinin gül gibi kokan nefesinden etkilendiğini belirtmektedir.

*Bahar eyyamından bülbül sesinden
Çıkarır perçemin finor fesinden
Hoşlandım yârimin gül nefesinden
Çekilmez gurbetin cefası bülbül. (türkü 338)*

II.8- Gül ve Dost

“Gül” kavramı şiirlerimize olduğu kadar yaşantımıza, duygularımıza da yerleşmiştir. Eğer bir şeyin eksiksiz ve uygun olduğunu belirtmek istersek “gül gibi” tabirini kullanırız. Böylece uzun uzun övgü cümleleri söylemek yerine kısaca duygularımızı ifade ederiz. Kısa ancak etkileyici bir ifade tarzıdır bu.

Bahsettiğimiz benzetmenin en sık kullanımını ise dost ve gül arasında görüyoruz. Dost, elbette insan hayatında önemli yer tutan öğelerden biridir. Hâl böyle olunca şairlerin dostlarını bir güle benzetmeleri kaçınılmazdır. Çünkü gül değerlidir, hassastır. Bu nedenledir ki şair kırdığı, üzdüğü dostunun ardından “gül gibi dosttan oldum” diyerek hayıflanmaktadır.

*Bağ idim bostan oldum
Dillere destan oldum
O yalancı yüzünden
Gül gibi dosttan oldum. (Mani 202)*

Dost ile gül arasında kurulan benzerlik ilişkisini en çok kullanan şairimiz Yunus Emre’dir. Onun şiirlerinde dost belki de sevgiliden daha fazla konu edinilmektedir. Bu kadar önem verilen dostlar ise gül kavramı ile karşılanmaktadır.

*Benüm dilüm kuş dilidür benim ilüm dost ilidür
Ben bülbülem **dost gülümdür** bilün gülüm solmaz benüm. (Yunus Emre
191 / 175-2)*

*Dostun yüzi **göl** bana âşıkam yol bulana*

Kaykımazan dört yana çün buldum 'ışk erini. (Yunus Emre 329 / 397-

6)

II.9- Gül ve Genç Kız

Hâlk edebiyatımızda Klasik edebiyattan farklı bir kullanımla gül genç kızlara benzetilmiştir. Özellikle manilerde bir şehrin ya da yörenin kızlarının gül olarak adlandırılmasının yanı sıra yaşı küçük kızların da goncaya benzetildiği görülmektedir. Bunlardan bir tanesinde şair kızların tamamını güle benzetirken kaderin bir cilvesi olarak onlardan birine değil de gönlünün bir dikene kapıldığını belirtmektedir.

A benim hindi gözlüm

Tepeden indi göynüm

*Değme **güle** konmazken*

Dikene koydu göynüm. (Mani 168)

Türkülerimizde de benzer kullanım tarzları yaygındır. Kastamonu yöresine ait bir türküde Gıydiva' nın kızlarının birer gonca gül olduğu tabiri kullanılmaktadır. Gıydiva, Kastamonu' nun İnebolu ilçesinde yer almaktadır.

Gıydiva' nın kızları

*Birer **gonca gül** olmuş*

Ufak ufak basta gel

Tahtalar oynamasın. (Türkü 389)

Âşık edebiyatı nazım biçimlerinden bir tanesi olan destan şeklinde yazılmış bir diğer şiir ise yaş destanı olarak adlandırılmaktadır. Yaş destanları insanın doğumundan ölümüne kadar geçirdiği yaşam evrelerini anlatan destanlardır (Dilçin 2000; 331). Bu destanda on yaşındaki bir kız taze bir güle benzetilirken, on bir yaşında ise gonca gül hâlini aldığı belirtilmektedir:

*On yaşımda **taze güldür** kokulur
On birinde **gonca güldür** açılır
On ikide boy gösterir seçilir
On üçünde serv-i revana benzer. (Türkü 504)*

Benzer bir kullanıma da Karacaoğlan'ın şiirlerinde rastlamak mümkündür. Bunlarda birinde on beş yaşındaki kızlar gonca güle benzetilmektedir. Bu benzetmenin temelinde, hiç şüphesiz ki genç kızların da yeni serpilmekte olduğu gerçeği yatmaktadır. Bir başka şiirinde ise Karacaoğlan on yaşına girmiş bir kızın açılmamış bir tomurcuk gül olduğunu ifade etmektedir.

*Yaz gelir de yazı yaban yurt olur
Her yerde de bir alıcı kurt olur
On beşinde kızlar **gonca gül** olur
Vakti geçen güller ağlamasın mı. (Karacaoğlan 424)*

*Sevda sevda derler behey yârenler
Ermeyince bir acâyib hâl olur
Varıp bir kız on yaşına girince
Açılmadık bir **domurcuk gül** olur. (Karacaoğlan 623 / 445-1-2-5)*

Meşhur bir türküde ise şair “Acem kızı” diyerek hitap ettiği sevgilisini seherde açılmış bir güle benzetmektedir.

*Silkinipte Şamova'ya çıkınca
Eğlen Şamova'da kal Acem kızı
Gerdan domur domur rengin kırmızı
Seherde açılmış gül Acem kızı. (Türkü 97)*

II.10- Gül ve Ömür

Hâlk Edebiyatımızda sıklıkla rastlanan kullanımlardan bir tanesi de “ömrün gülü” ya da “ömrün gül bahçesi” tamlamalarıdır. Bu tamlamaların kullanımına esas teşkil eden

gölün çabuk solması, ömrünün kısa olması özellikleridir. Gerçekten de gül çiçeklerin şahı, en kıymetlisi olarak bilinir ancak onun ömrü oldukça kısadır. Bütün ihtişamı ve güzelliği ile bir hayat sürer ve kısa bir süre sonra, bu güzellik, bu ihtişam yerini gazel olmuş yapraklara bırakabilir. İşte gülün bu özelliği, şairlere tıpkı gül gibi çabuk solan insan ömrünü hatırlatmaktadır.

Yunus Emre ömrü ile hasbıhâl ettiği bir şiirinde, ona gül dediğini ifade etmektedir.

Gönlüm sana egleridüm

***Gül** diyüben yıylaridum*

Garibseyüp aglaridum

*Âh n'ideyim '**ömrüm** seni. (Yunus Emre 322 / 384-3)*

Başka bir şiirde ise şair sevgilisine seslenmekte, aslında ona bir nevi sitem etmektedir. Şair, sevgilisinin yolunda ömrünün gül bahçesini soldurmuş ancak yine de karşılık bulamamıştır. Buradaki ömrün gül bahçesinin solması dilimizde çok farklı benzetmelerle de ifade edilebilen bir durumdur. Bu tabirle ifade edilmek istenen bilindiği gibi gençliğin geçmesi, ihtiyarlık döneminin başlamasıdır.

Zincir-i zülfünde şu garip gönlüm

Ne yüz buldu ne kurtuldu ne çare

*Yâr senin yoluna **Gülşen-i ömrüm***

Geçti gazellendi soldu ne çare. (Emrah 117)

Türk milletinin ortak hafızası, ortak duygusu olarak da tanımlayabileceğimiz türkülerimizde de durum benzerdir. “Gülzâr-ı ömür “ tamlaması kullanılarak feleğe sitem edilmekte, bir gül bahçesi gibi ömrün de felek tarafından tarumar edildiği belirtilmektedir:

Beni şad etmedi bu çarkı felek

Bir onulmaz derde giriftar etti

Ağlarım ben âh-u feryâd ederek

***Gülizâr-ı ömrümü** tarumar etti. (Türkü 415)*

Bir diğerk türkûde ise feleğeye isyanın yerini, ömrün sona eriş korkusu ile başlayan bir uyanışın çağrısı almaktadır. Burada ölüm tabiri açıkça kullanılmamış, bunun yerine “ömür bahçesinin gülünün solması” ifadesi uygun bulunmuştur.

*Ömür bahçasının gülü solmadan
Uyan gel gözlerim gafletten uyan
Ecel bir gün bize haydi demeden
Uyan gel gözlerim gafletten uyan. (Türkü 41)*

“Ömrün gülü “ tamlamasının kullanımına bir diğerk örnek de Yunus Emre’ den verilebilir.

*İncidesin âh ideler ‘ömrin gülün kurıdalar
Gözsüz olasın yideler tâ bilesin dervişleri. (Yunus Emre 316 / 374-5)*

II.11- Beddualarda Gül

Güzelliğı, rengi, kokusu ve şekli ile güzelin ve güzelliğın başlıca timsali olan “gül” din, ırk fark etmeksizin bütün milletler için bir iyi niyet ve sevgi belirtisi olarak kullanılmıştır. Güzeli ve iyiyi çağrıştırdığı bu kadar aşıkâr olan bir çiçeğın en alışılmamış kullanımı şüphesiz ki beddualardır.

Klasik edebiyatımızda özellikle gül ve bülbül mazmununu işlerken, şairlerin bazen gülün karşısında olduklarını, bülbülü haklı gördüklerini, gülü vefasızlıkla suçladıklarını belirtmiştik. Ancak Hâlk edebiyatımızda gülün olumsuz kullanımı çok daha farklıdır. Bunlardan bir tanesinde Erzurumlu Emrah sevdiğine beddua ederken, onun gülünün diken olmasını dilemektedir.

*Gam yiyip gam çekme divane gönül
Sana bulunmayan özge yâr olsun
Bizden yüz çevirmiş vefasız dilber
Yeni bir yâr sevmiş gülü hâr olsun. (Emrah 150)*

Gerek Klasik edebiyatımızda, gerekse Hâlk edebiyatımızda “gül “ kavramının en çok sevgili benzetmesi ile kullanıldığını belirterek örneklerini sıralamıştık. Şairler

güzelliği, asaleti ile ün yapmış gülü, sevgililerine hitap ederken sıkça kullanmışlardır. Ancak bu örnekte çok farklı bir sebeple sevgiliye gül demekten kaçınan bir tutum görülmektedir. Şair yârine gül dememekte buna sebep olarak da gülün ömrünün az olmasını göstermektedir.

*Kale dibi saz olur
Gül açılır, yaz olur
Ben yarime gül demem
Gülün ömrü az olur. (Mani 363)*

Karacaoğlan sevgilisine sitem ettiği bir şiirinde gülü değil ancak bahçede güllerin bitmemesini bir beddua olarak kullanmıştır.

*Bahçanda **güller bitmesin**
Dalında bülbül ötmesin
Kapından cerrah gitmesin
Sen d'olasın benim gibi.* (Karacaoğlan 436)

Bilindiği gibi edebiyatımızda “ gül faslı” da denilen bir dönem vardır ki güller bu zamanda açarlar. Bunun dışında, açan güllerin normalden çok kısa bir süre sonra solup, heba olacağı bir gerçektir. Çok önemli tecrübeler dayanan türkülerimizden birinde bu duruma işaret edilmiştir. Şair, kendisinin, çabuk son bulacak şeylere benzediğini anlatmakta ve bunun için tabiattan örnekler vermektedir. Bir denize akan sel, küle dönmüş bir ateş nasıl sona yaklaşmışsa, vakitsiz açılan bir gül de hayatını tamamlamak üzeredir.

*Deryaya yönelmiş sellere döndüm
Vakitsiz açılan güllere döndüm
Ateşi kararmış küllere döndüm.
Dost senin derdinden ben yana yana.* (Türkü 180)

Azeri Türkçesi ile yazılmış başka bir türküde ise sevgiliye “ gülün yarpıza dönsün” diyerek seslenilmektedir. Yarpuz, “ çiçekleri birbirinden ayrı hâlka durumunda, nane türünden, kısa saplı, az veya çok tüylü, güzel kokulu bir bitki”dir. (TDK 2002)

Evleri köndelen yar
Bize gül gönderen yar
Gülün yarpıza dönsün
Menden üz dönderen yar. (Türkü 318)

Tabiatı göze çarpan birçok tezat vardır. Bunlardan bir tanesi de gerek kokusu gerek güzelliği ve gerekse rengi bakımından mükemmel olan bir çiçeğin dikenler arasında bulunmasıdır. Bu durum dilimizde birçok benzetmelere de konu olmuştur. Atalarımız bir güzellik uğruna zahmet çekmek gerektiğini anlatmak için “ gülü seven dikenine katlanır.” diyerek bu sözü vurgulamışlardır aslında.

Atasözlerimize de konu olan gül ve diken tezadı şairlerimiz tarafından da kullanılmıştır. Bazen diken, bülbülle gül arasına girerek kavuşmalarını engelleyen bir düşman, bazen ise güle ulaşmak için çekilen bir zorluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada vereceğimiz örnekte ise kötüler arasında kalmış iyi insanlar diken arasında kalmış güllere benzetilmektedir.

Ay'ınan doğar da gününen aşar
Zahide'yi görenin tebdili şaşar
İyinin kaderi kötüye düşer
Diken arasında kalmış gül gibi. (Türkü 103)

Gül ve diken arasındaki tezata dayalı bir başka dörtlükte ise şair sevgilisine sitem etmekte, onun gül gibi dikenler içinde mesken tutmasını dilemektedir.

Hazreti Mevlâ'dan dileğim budur
Bülbül gibi işin ah u zar olsun
Beddua eylemem sana sitemkâr
Gül gibi meskenin diken har olsun. (Karacaoğlan 565 / 337-1)

12- Gül ve Sevgilinin Rengi

Gül ile sevgili arasında kurulan benzerlik ilişkilerli çeşitli temellere oturtulmaktadır. Gül şekil bakımından, koku bakımından sevgiliye benzetilebilmektedir. Bu benzetme yönlerinden bir tanesi de gülün rengidir. Şair sevgilinin özelliklerini sıralarken bunlar

arasına, renginin güle benzediğini de eklemektedir. Burada belirtilen gülün rengi kırmızıdır. Bu bakımdan sevgilinin yanaklarının renginin gül ile kıyaslandığı düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Sevgili ile gülün renk bakımından benzetilmesi ile ilgili örneklerle genellikle Karacaoğlan'ın şiirlerinde rastlanmaktadır. Bu örnekleri şu şekilde sıralayabiliriz:

*Bir ay doğdu meşeden
Yârim baktı köşeden
Rengini gülden almış
Kokusu menekşeden. (Mani 207)*

*Yüzlerin bahçanın narı
Beyaz gövden yayla karı
Sensin doğan aylar nûru
Kız **irengin gülmü** yoksa. (Karacaoğlan 398)*

*Karac'oğlan berkçe yapış sen dolda
Ben seni severim ta can ü dilde
Yüzlerin portakal **irengin gülde**
Dünyada bulunmaz döşün sürmeli. (Karacaoğlan 445)*

*Kırmızı **gülden rengini** almışsın
Güzellikte kemâlini bulmuşsun
Sallını sallını suya gelmişsin
Güzel senin ziyaretin pınar mı. (Karacaoğlan 452)*

*Senin meskenindir kayalar sengi
Kokusu menevşe **güldür irengi**
Aradım dünyayı bulunmaz dengi
Güzel yatağında biter menevşe. (Karacaoğlan 413)*

II.13- Gül ve Hz. Muhammed

Çalışmanın önceki bölümlerinde de ayrıntılı olarak belirtildiği gibi gül ile Hz. Muhammed arasında kurulan benzerlik edebiyatımızda büyük bir yer tutmaktadır. Bu inancın kaynağında, gülün, peygamberin terinden yaratıldığı düşüncesi yer almaktadır. Bu nedenledir ki Türk hâlkı, mevlitlerden sonra gül suyu ikram etmeyi gelenek hâline getirmiştir. Hâlk arasında yaygın olan “gül koklamak sevaptır” inancı da bu düşünceden doğmaktadır.

*Yoksa sevdiğimin ilinden misin
Yoksa has bahçanın **gülünden** misin
Güzel **Muhammed**'in terinden misin
Cenneti âlâdan hür sefa geldin. (Türkü 187)*

Kullandığı sade ve akıcı Türkçesi ile hâlk arasında çok sevilen, insan sevgisini ele aldığı şiirlerle bütün dünya tarafından kabul görmüş şair Yunus Emre bu inancı kendine has üslubu ile çok açık bir şekilde ifade etmiştir.

***Gül Muhammed** deridür bülbül onun yâridür
Ol gülle ezeli cihâna bile geldüm. (Yunus Emre 207 / 196-8)*

II.14- Gül ve Gönül

İnsan gönlü manevi bir yapı arz etmekle birlikte onu ayakta tutan bütün duygularının temel kaynağı olarak görülmüştür. Bu nedenledir ki şairler sık sık kendi gönüllerine seslenerek onunla dertleşmiş, bazen kötü olaylardan onu sorumlu tutmuşlardır. Bu seslenme durumunda ise farklı benzetmeler işe koşulmaktadır. Bunlardan bir tanesi de “ gül “ benzetmesidir. Ancak gönlün bir güle benzetilmesi, genellikle gülün solması durumu ile karşılanmıştır. Şair gönlünün bir gül gibi solduğunu ifade etmektedir:

*Yiğitliğim elden gitti yel gibi
Damağımda tadı kaldı bal gibi*

*Hoyrat eli değmiş gonca **göl** gibi*
*Bozulmuş bağlara döndün mü **gönl**. (Karacaoğlan 481)*

Ne derttir inleyen Emrahi seni
***Gonca** iken soldu **gönl** gülşeni*
Gel tabip el vurup incitme beni
Senden bu derdime çare görünmez. (Emrah 174)

Gönl hassaslık, kırılganlık bakımından gül kavramı ile karşılaştırılrsa da bu başlık altında değeriendirilebilecek farklı kullanımlar da görölmektedir. Örnekleri sınırlı olmakla birlik kimi durumlarda şair gönlünün bir gül olmasını istemektedir. Bunun sebebi ise sevdiğinin yakasına takılma arzusudur. Sevdiğinin, şairin gönlünü bir gül gibi yakasına takması ona ilgi göstermesi, sevgisine karşılık vermesi anlamındadır:

Darılmam şakasına
Vurgunum cakasına
***Gönlüm** bir **gül** olsaydı*
Taksaydı yakasına. (Mani 269)

III- YENİ TÜRK ŞİİRİNDE “GÜL” KAVRAMININ İŞLENİŞ TARZLARININ İNCELENMESİ

“Gül” kavramı insan hayatındaki anlamına binaen dönemleri de geride bırakan bir şekilde işlenmiş, şiirimizin her alanında kendini göstermiştir. Ancak Yeni Türk Edebiyatında başlayan özgünlük çabası ve bunun sonucunda ortaya çıkan yeni imgeler neticesinde gül kavramını, kullanımı açısından sınıflara ayırmak oldukça zordur. Bu nedenle, çalışmamızda, şairlerin şiirleri kendi aralarında değerlendirilecek, “gül” kavramının işleniş tarzları ana bölümler hâlinde belirlenmeyecektir.

Cumhuriyet sonrası Türk şiirinin önemli şairlerinden olan Necip Fazıl Kısakürek şiirlerinde gül benzetmesini çok fazla kullanmamakla beraber, örnek teşkil edecek kullanımların farklı özellikler taşıdığı görülmektedir. Bunlardan bir tanesinde şair, genel olarak şiirlerinde kullandığı bir tarzda Allah’ a seslenmektedir. Allah aşkının insan için bir ateş olduğunu belirtirken bu ateşin bir gül bahçesini andırdığını vurgulamaktadır. Bu benzetmenin, özellikle Hz. İbrahim’ in atıldığı ateşin gül bahçesine dönmesi sebebiyle, her dönemde, şiirimizde sıkça kullanıldığı görülmektedir:

Rabbim Rabbim, bildim neymiş Türkçesi;

*Senin aşkın ateştir, ateşin **gül** bahçesi. (Kısakürek 51)*

İki insanın gönlünün bir olması gerçekleşmesi zor ancak çok güzel bir olaydır. Şairin bu olaya vurgu yaptığı bir şiirinde, durumun zorluğu ancak gerçekleşme ihtimali ile meydana gelebilecek güzellikler anlatılırken, bozkırların gül olması tabiri kullanılmıştır.

Akıl, akıl olsaydı ismi gönül olurdu;

*Gönül gönlü bulsaydı, bozkırlar **gül** olurdu. (Kısakürek 106)*

Gül, mevsiminde iken son derece gösterişli ve güzel bir çiçektir. Ancak mevsimi geçip de solmaya başladığında yaprak yaprak döküldüğü, o göz alıcı kırmızı renginin yerini bir ölüm sarılığına bıraktığı malumdur. Gonca iken açılıp serpilen gül, o anda insanı hayata bağlayan, varlığının sebeplerini düşündüren bir örnek teşkil eder. Ancak

solmaya başladığında insan ömrünün de bir gün bu şekilde sona ereceği izlenimi uyandırmaktadır. Şairin bu izlenimden hareketle “ömrün gül gibi solması” tabirini kullandığı görülmektedir.

*Göğsümden havaya kattığım zehir,
Solduracak bir **gül** gibi ömrünü,
Kaçıp dolaşsan da sen şehir şehir,
Bana kalacaksın yine son günü. (Kısakürek 199-4)*

*Sana taş attılar, sen gülümsedin,
Dervişin bir çiçek attı, inledin,
Bağrımı delmeye taş yetmez dedin,
Hâlden anlayanın bir **gülü** yeter! (Kısakürek 387-3)*

Kendine has üslubu ve şiir tarzı ile ün yapmış bir diğer şairimiz Orhan Veli ise gül kavramını alışılmış kullanım tarzları ile şiirine katmıştır. Bunlardan bir tanesinde “gülcemal” kullanımı göze çarpar ki gülün yüze teşbihi gerek Klasik şiirimizde gerekse Hâlk şiirimizde sıkça kullanılan bir unsurdur.

*Hanginiz bilir benim kadar,
Karpuzdan fener yapmasını;
Sedefli hançerle, üstüne, **gülcemal** resmi çizmesini;
Beyit düzmesini (Orhan Veli 72)*

Gül, şekil bakımından olduğu kadar renk bakımından da benzetmelere konu olmaktadır. Sevgilinin dudağı ya da yanağı gül gibi kırmızıdır. Bunun yanı sıra ateş, şarap, kan da renk bakımından güle teşbih olunur. Ancak Orhan Veli bunlara bir yenisini daha ekleyerek akşamın ışıklarını gül rengine görmektedir.

*Ey sevgi dalımda ilk çiçek açan tomurcuk,
Kanımın akışını yenileştiren damar,
Gül rengi ışıkları sevda dolu akşamlar
İçime yeni bir fecir gibi dolan çocuk. (Orhan Veli 151-2)*

Benzer bir kullanım tarzıyla akşam yana buhurdanın rengi de gül rengine benzetilmiştir.

*Akşamla bak yandı **gül rengi** buhurdan
Bin bir hülyaya açık penceremin camından
Sukût örüp bu sıcak sonbahar akşamında
Bir âlem doğdu yine giden günün ardında.(Orhan Veli 176-1)*

Necip Fazıl Kısakürek, şiirlerini incelediğimiz şairler içinde gül kavramını en çok kullanan şairdir. Bu kullanımlarda alışılmış benzetme unsuru olarak kullanılmasının yanı sıra, yeni ve farklı kullanımlar da göze çarpmaktadır. Şairin, şairleri anlattığı bir şiirinde şairlerin bülbülün sevdasını ve gülün güzelliğini fark ettikleri vurgulanmaktadır. Gerçekten de gül ve bülbülü bu kadar meşhur eden belki de şairlerin onları sıklıkla konu edinmeleri olmuştur.

*Eşyayı tanırken hepimiz sade dışından
Esrârına yol bulduk onun anlatışından.
Cemşîd eli dökmüşse nasıl câma sabûhu,
Manayı odur lafza koyan, maddeye ruhu.
Bir mucizenin lütfuna ermiş, gibi yer yer,
Can buldu asasıyla dokundukça şekiller:
Bülbüldeki sevdayı sezip **gül**deki hüsnü
Nakşetti onun kudreti dünyaya ledünnü. (Çamlıbel 35)*

“Gülistan” redifli bir şiirinde şair gül bahçesi ile ilgili çok sayıda benzetme yapmaktadır. “Aynı” benzetme edatı kullanılarak yapılan bu benzetmelerde benzetme yönü belirtilmemiştir. Üç dörtlükten oluşan şiirde dörtlüklerin son dizeleri bu benzetmelere ayrılmıştır. Gündüz, gece, derya, kenar ve sevgilinin gül bahçesine benzetildiği şiirde en ilginç benzetme son mısrada yapılmaktadır. Şaire göre, sevgilinin de bulunduğu bir mezar gülistana benzemektedir:

*Meyden boşalıp doldu şafaklarla piyalem;
Hâlketti bir âlem ki bahar, aynı gülistan.*

*Efsun değil, efsane değil gördüğüm lem:
Gündüz, gece, derya ve kenar, aynı **gülistan**.*

*Salkımlar açar kuşların ahengi sesinde,
Gllerden uçan rayihlar var nefesinde,
Kumral başı bir saksı ıtır penceresinde;
Hliyle, hayaliyle o yr, aynı **gülistan**.*

*Takibe koşar buse-yi cm, işret-i sohbette;
Her şeyden emel rahlesi, her yerde muhabbet.
Cennet görünür şaire bugün elbet:
Canan ile birlikte mezar, aynı **gülistan**. (Çamlıbel 38)*

Sevdiğinin yanında olması ile, insana bir soğukluk veren mezarı dahi gl bahçesi gibi gören şair yine o sevdiğinin renginin ve kokusunun meftunudur. Öyle ki bahçesinde bir gl bile açmasa dert etmeyecektir. Çünkü sevdiğinin rengi ve kokusu gülleri aratmayacak kadar güzeldir.

*Bir baharsın ki, Nef'is ıtırın bin rengiyle
Veremez bir yere toplansa bütün Hint ile in.
Derde dşmem bu bahar bir **gl** açılmazsa bile,
Rengin, ıtırın yetişir bahemi doldurmak için... (Çamlıbel 46-1)*

*Hazan ersin de bülbül duymasın **gl** görmesin canlar
Açılmış gonca kalsın Gülşen-i hatırda cananlar. (Çamlıbel 58-1)*

Bir başka şiirinde ise şair, gözlerinin gl kadar derin olduğunu söylediği sevgilisini izlerken onu bir gl bahçesi yerine koyduğunu belirtmektedir.

*Gl sanırdık ne zaman dalsak ela gözlerine,
Seyrederdik seni günlerce **gülistan** yerine. (Çamlıbel 63-2)*

Çiçeklerin her türü, özellikle gül, Türk kültüründe çok önemli bir yere sahiptir. Tarih boyunca fethettikleri her yeri bir çiçek bahçesine çevirmiştir Türkler. Bu gerçeğe, atıfta bulunan şair çöllere bülbul ve gül efsaneleri işlendiğini söylemektedir.

*Bir ömür gömdük o üç bu'du serâb ellere biz;
İşledik çöllere **bülbul ve gül** efsaneleri.
Tilkiler, diktiğimiz bağlara sahip çıktı;
Kargalar topladı hep döktüğümüz taneleri. (Çamlıbel 78-1)*

Gülün gonca hâli, küçüklüğü, saflığı ve rengi ile şairlerin dikkatlerini çekmiştir. Gonca, bu sımsıkı sarılmış hâli ile dünyaya henüz gelmemiş bir durumdadır. İç kısmı güneş görmez. Bu durum şaire de onun sanki hiç açmayacağı izlenimi vermektedir.

*Göğsüne hiçbir ı ışık sızdırmayan konca,
Ömrünce açmayacak bir **gül**ü andırırdı
Rüyasız uykusundan onun sabah olunca
Sürekli şarkısıyla kuşlar uyandırırđı. (Çamlıbel 145-2)*

Şiirimizin bütün safhâlarında gül, güzelliğı ve belki de atalarımızın da ona atfettiğı önem neticesinde geleneksel olarak, hep iyiye ve güzele benzetilmiştir. Atasözlerimiz, deyimlerimiz gülü hep güzel duyguların temeline yerleştirmiştir. Ancak gül rengi bakımından kırmızıdır. Kırmızı rengin ise çağrışımlarından en önemlisi kandır. Bu çağrışımdan faydalanan şair, yarasının kızıl güller açacağını belirtmektedir.

*Zindana düşsem bile susmak için bir ara
Kızıl güller açacak boynumdan sızan yara
Resmini çizmek üzre kanımla dört duvara
Karalanmış taşları yaşımla sileceğim. (Çamlıbel 164-2)*

Divan edebiyatında şairlerin sevgiliye “ gül yüzlü, gül dudaklı” diyerek hitap etmeleri oldukça yaygın bir durumdur. Yeni Türk Edebiyatında nadiren görülen bu kullanımın örneklerinden birinde şair, sevgilisine “gül dudaklım” hitabını kullanmaktadır.

*Kan gider yüzünü görsem içimden,
Görmesem çileden çıkar bu aklım.
Nağmeden tesirli sükûtunla sen
Bülbülü susturdun, ey gül dudaklım! (Çamlıbel 186-1)*

Dudak ve gül arasındaki benzerlikten faydalandığı başka bir şiirinde şair, dudakları renk bakımından kızıl bir gül yaprağına teşbih etmiştir.

***Kızıl gül yaprağı dudaklarına**
Bırakmış sesini en içli kuşlar,
Ve beni alacak kadar bağrına
Gölgeli, uzun, gür kirpiklerin var!* (Çamlıbel 198-2)

Şairin, geleneksel tarzdaki gül benzetmelerine bir örnek de Hâlk edebiyatı ile yakından ilgilidir. Hâlk edebiyatı şairlerinin sığa kullandıkları yaş destanlarında, yeni yetişmekte olan genç kızların bu dönemi goncaya benzetilmektedir. Şair, benzer bir kullanımla, sevdiğinin on beş yaşındaki hâlini goncaya benzetmiştir.

*Göğsümde başka nefes damarımda başka kan!
Kalbimi aydınlatan senin altın başındır.
Seviyorum... Dereden benim ruhumdur akan...
Seviyorum... **Goncalar senin on beş yaşındır!** (Çamlıbel 190-3)*

Gül ve bülbül, Leyla ve Mecnun; aşkın en etkileyici iki örneği...Mecnun ve Leyla beşerin aşkını en güzel şekilde simgelerken, gül ve bülbül insan emeğiyle ve hayal gücüyle oluşturulmuş efsanevî bir aşkı temsil ederler. Bir aşkı anlatıyorsa bir eser bu kahramanlara değinmeden konuyu etkileyici kılamaz. Bir bu kahramanlar bir arada kullanılmışsa sonuç elbette derinden etkileyici bir şiir olacaktır.

*Denizle bir renkte mi, demezdim, gökle dağlar?
Bahara naz ettiren eşsiz bir eşim vardı:
Onun üzgün sesinden Mecnun bülbüller ağlar,
Onun süzgün yüzünde **Leyla güller açardı.** (Çamlıbel 206-1)*

İki etkileyici aşk hikâyesinin birlikte kullanıldığı bir başka dörtlükte şair, kişileştirdiği çoban çeşmesinin bir gül arayışı içinde olduğunu vurgulamaktadır.

*Leyla gelin oldu, Mecnun mezarda,
Bir susuz yolcu yok şimdi dağlarda.
Ateşten kızaran bir **gül** arar da
Gezer bağdan bağa çoban çeşmesi. (Çamlıbel 217-5)*

Sevilen bir gül kadar değerli, narin ve hassastır. Hele bir de bir bağın bir tek gülü ise onun ne derece değerli olduğu aşikârdır.

*Sen, dedim sevgiliye, **tek gül**üsün bir bağın,
Solacaksın sanırım başlarsam okşamaya.
Erimiş bir alevken elin, göğsün, yanağın
Nedir yürek yerine taşıdığın bu kaya? (Çamlıbel 207-4)*

Asırlar boyunca oluşturulmuş ortak düşünce dünyamızda seven ve sevilen adeta gül ve bülbüldür. Maşuk gül ile benzetilirken, o , güzellikte gülü geride bırakmakta ve bu nedenle gülün kendisini kıskanmasına neden olmaktadır. Bu kıskançlığın bir başka nedeni de âşığın sevgilisini, bülbülün gülü sevdiğinden daha çok sevmesidir. Öyle ki âşık, gecedен sabaha dek gül için yanıp yakılan bülbülün bu içli nağmelerini dahi bastırmıştır.

*Yıllar geçti, ne gelen var, ne giden
Gurbet elde kaldı boynum bükülü.
Ne gülleri soldurdun sen hasetten
Ne susturdum ben sazımla bülbülü. (Çamlıbel 220-4)*

Gül ile bülbülü dahi kıskandıracak derecede sevdiğine bağlı olan şairin elbette ki en önemli özelliği başka bir sevdayı kabul etmemesidir. Bu özelliğini dile getirirken anlatımı en etkileyici şekilde yapan şair sevdiğine “gülüm” demektedir.

*Kalbinde keder ben, ruhunda gam ben,
Her sabah ağlayan ben, her akşam ben,
Bana son teselli ölüm olsa da
Gülümün üstüne gül koklamam ben! (Çamlıbel 236-1)*

Şair, “gülüm” redifli bir şiirinde güle seslenmekte ve onun solmasından duyduğu üzüntüyü ifade etmektedir. “Solgun Gül” adını verdiği bu şiirde bir gül mevsiminin sonunun gelmesi ve bu sebeple gülün solması, yaprak yaprak dökülmesi anlatılmaktadır:

*Bahçemde bir bahar günü açarak
Daha yaz geçmeden sarardı **gülüm**.
Ne hazin duruyor saçlarında ak,
Böyle tez solacak ne vardı, **gülüm?***

*Karşında duyanlar vuran kalbimi
Demişler: “Seviyor...Bilseniz kimi!”
Anlat ki bu kadar çağın geçti mi?
Daha dün mevsimin bahardı **gülüm!***

*Omzuma dayansın ağarmış başın,
Sonunda ben kaldım demek yoldaşın...
Acı rüzgârları her geçen yaşın
Seni yaprak yaprak kopardı, **gülüm!** (Çamlıbel 254)*

Faruk Nafiz Çamlıbel’in gelenekleşmiş tarza yakın tarzda işlediği gül kavramı, Ahmet Muhip Dıranas’ta yerini daha sade bir kullanıma bırakmaktadır. Renk bakımından kullandığı bir benzetmede ufkunu saran bir altın devirin rengini güle benzetmiştir:

*Ve sanki ufkuma baştan başa **gül rengi**
Kanatlarını açmada bir altın devir.
Başlıyor ömrün ve ölümün güzelliği
Söyleyecek şimdi zaferlerini şiir. (Dıranas 15-2)*

Bir başka kullanımda ise şairin çok kötü bir günü tasvir ederken, o gün bahçedeki güllerin bile kan ağladığını belirttiği görülmektedir. Bu kullanımda da gül renk bakımından kan ağlar gibi görülmektedir:

Bahçede güller kan ağlıyordu tek mil;

Bir fena gün ki olası gibi değil.

Yapışkan, kekre, pis bir gün, öldürücü.(Dıranas 50-1)

Cahit Sıtkı Tarancı da gül kavramını çok sık kullanmamakla beraber alışılmışın dışında örnekler vermiş bir şairdir. Bunlardan en göze çarpanı yıldızlı bir gökyüzünü gül dolu bir kucağa benzetmesidir. Burada güle benzetilen unsur yıldızdır:

Bütün güzelliğiyle gece çırılçıplaktı;

*Yıldızlarıyla **sema gül dolu bir kucaktı,***

Dünya saadet tüten neşeli bir ocaktı.

Bütün güzelliği ile gece çırılçıplaktı;

Ve bir ses;”- Bülbül böyle bir gece öter!” dedi. .(Tarancı 50-1)

Gül ile gönül arasında kurulan benzerlik ilişkilerine temel teşkil eden gönlün de gül gibi açılmasıdır. Bu açılma aşağıdaki dörtlükte, keyiften kaynaklanmaktadır:

Bir havuz kenarında yan yana oturmuşuz;

Bu su bizim gölgemiz, biziz şeffaf ve temiz.

Su sesine uyarak bir şarkı tutturmuşuz;

Açılan güller gibi suda gönüllerimiz.(Tarancı 68-1)

Alışılmış bir diğer kullanım örneğinde şair gül ve bülbül mazmununa gönderme yapmaktadır:

Açmaz mı sandın gülü?

Dinle öten bülbülü

Hâllettik her müşkülü

Gönül zaviyesinden.(Tarancı 115- 1)

Geleneğe bağılı şiirleriyle tanınan Sezai Karakoç ise güle ayrı bir önem vermiştir. Onun en büyük amacı, şiirdeki yenileşme hareketleri ile itibarını yitiren güle eski itibarını kazandırabilmektedir. Çünkü ona göre gül, “dirilişin muştusu” dur. “Gül Muştusu” adını verdiği kitap da bunun en önemli göstergesidir. Bu amacını gerçekleştirmek için Mona Rosa’yı kaleme alan şair şiire de gülleri anarak başlamıştır. Ancak bu şiirde gül kavramı alışıldığı üzere teşbihlere konu olmamıştır. Şairin şiirlerinde gül farklı fikir bağlantıları içinde verilmiştir:

***Gül** yaprağından kubbe*

***Gül** fidanından çatı*

***Gül** kokusundan anne*

***Gül** şurubundan aşk sanatı. (Karakoç 90- 2)*

Gülü bu derece değerli sayan ve ona olduğundan çok farklı anlamlar yükleyen şair, düşüncelerini şiire yansıtmayı başarmıştır. Onun düşüncesinde gül, bir ölüyü dahi diriltmeye yetecek güce sahiptir. Burada mecazlı bir kullanım olduğu şüphesizdir. Ancak yine de şairin güle atfettiği önemi göstermesi açısından önemli bir kullanım örneğidir:

*Ölülerin üstüne dikilen **güller***

Onları diriltmeye yeter

Yeter ki insanın canını yeşertecek

Yaradılış baharının soluğu üfürülsün yüceden. (Karakoç 90-4)

Ahmet Haşim de “ gül” kavramını kullanan şairlerdendir. Bir şiirinde şair Klasik şiirde sıkça yapılan bir benzetmeye atıfta bulunarak, kadehin gül sanılmamasını istemektedir. Buradaki benzetmede de esas gülün rengidir:

*Zannetme ki **güldür**, ne de lâle,*

Âteş doludur, tutma yanarsın,

Karşında şu gülgün piyâle. (Haşim 59)

Şairin hayal dünyasının zenginliğinin bir ürünü olan şiirlerinde, güllerin yere eğilerek kanadığı tasavvur edilmektedir. Bülbüller ise bu alevden dallarda durmaktadır:

*Eğilmiş arza, kanar, muttasıl kanar **güller**,
Durur alev gibi dallarda kanlı bülbüller,
Sular mı yandı, neden tunca benziyor mermer? (Haşim 65)*

Şairin “Bülbül” adını verdiği bir şiirinde gül ve bülbül ilişkisinden hareket edilmiş ve bülbüle hitaben, bir bahçeye benzetilen kalpteki bülbülün öldüğü ifade edilmiştir.

*Bir gamlı hazânın seherinde,
Isrâra ne hâcet yine bülbül?
Bil kalbimizin bahçelerinde
Cân verdi senin söylediğin **gül**.*

*Savrulmada **gül** şimdi havâda
Gün doğmada bir başka ziyâda (Haşim 72)*

Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun gül ile ilgili dikkat çekici bir ifadesi özellikle gülün tasavvuftaki yerini de çok güzel ifade etmektedir.

***Güle** sormuşlar:- Niçin kokarsın?
-Bu benim ibadetimdir, demiş. (Eyüboğlu 9)*

SONUÇ

Bu çalışma, şiirimizde “gül” kavramının nasıl ele alındığını görmemizi sağlamıştır. Bu kavramın yansıttığı anlamlar Türk insanının estetik duygusunu ve tabiata atfettiği önemin kavranması bakımından önemlidir.

Yaptığımız çalışmada, milletimizin asırlar süren ortak duyuş ve düşünüş ile bir çiçeğe yüklediği, hayal gücünün sınırlarını aşan benzetmelerle ortaya çıktığı görülmüştür. Dikkat çekici olan husus, bu benzetmelerin dönemler arasında gösterdiği benzerliktir. Bunlardan çıkarabileceğimiz sonuç ise, toplumda değer verilen unsurların, şiirlerde asırlar boyunca yaşatıldığıdır.

Çalışmada Türk şiirinin üç dönemi esas alınmıştır. Bu üç dönem arasında gül kavramının en geniş kullanımı klasik Türk şiirinde görülmektedir. Dönemin önemli şairlerinin eserleri incelendiğinde kırk iki farklı kullanım şekli olduğu görülmüştür. Bu kullanım şekillerinden en yaygını “gül bülbül” mazmununa dayanan kullanımdır. Bundan sonra ise gül sevgili, sevgilinin dudağı ve yanağı arasında kurulan benzetmeler en sık rastlanan kullanım şekilleridir. Bu dönem şairlerinden şiirinde gül kavramını en sık kullananlar Fuzûlî ve Şeyhülislam Yahya’dır. Şeyhî ve Şeyh Galip’in şiirlerinde ise çok az sayıda kullanım örneğine rastlanılmaktadır.

Klasik Türk Şiirinde gül ve Hz. Muhammed arasında kurulan benzerliği şiirlerine en çok yansıtan şair Fuzûlî’dir. Bunun dışında şair kavramı daha çok tasavvufî anlam ilişkileri ile ele almaktadır. Ancak dönemin şairlerinden Nedim’in şiirlerinde gül kavramı daha çok beşerî ilişkilerle sunulmuş, özellikle sevgili ve onun güzellik unsurları ile sıkı bir ilişki içerisinde kullanılmıştır.

Klasik Türk şiirindeki bu kullanım zenginliğine karşın halk şiirinde gül kavramının kullanıldığı benzetmeler daha sınırlı görülmektedir. Çalışmada halk şiirinde tespit edilen farklı kullanım şekilleri on dört maddeden ibarettir. Bu kullanım şekillerinde ağırlıklı olarak gül ve sevgili arasında kurulan benzetmeler göze çarpmaktadır. Özellikle manî, türkû ve Karacaoğlan’ın şiirlerinde bu ilişki ağırlıklıdır. Diğer taraftan gülün tasavvufî anlam ilişkileri ile kullanıldığı şiirler Yunus Emre’ye

aittir. Gül ve Hz. Muhammed arasındaki benzetmenin de halk şiirindeki önemli kullanıcısı Yunus Emre'dir.

Yeni Türk Şiirine gül kavramının kullanımı açısından bakıldığında ise, kullanım çeşitliliği bakımından çok daha sınırlı verilerle karşılaşılmaktadır. Önceki dönemlerden taşınan gül- bülbül, gül- sevgili, gül- sevgilinin güzellik unsurları gibi benzetmeler dışında genele mâl edilebilecek yeni kullanım örnekleri yok denecek kadar azdır. Dönemin şairleri arasında gül kavramını en çok kullanan Faruk Nafiz Çamlıbel'dir. Bu dönemde gül ile ilgili benzetmelerin azalmasına rağmen, Sezai Karakoç'un gülü kullanımı ve şiirde bu kullanımı arttırma çabası da dikkat çekicidir. "Gül Muştusu" bu çabanın bir yansıması olarak önemli bir şiirdir.

Gül kavramının şiirlerimizde üstlendiği anlamları incelediğimiz bu çalışma, toplumumuzun düşünce ve inanç yapısına dair önemli bilgiler açığa çıkarmanın yanı sıra Türk şiirinin farklı dönemleri arasında bu kavramın nasıl değişikliğe uğradığını göstermesi bakımından da önemlidir.

KAYNAKÇA

- Ağakay, Mehmet Ali (1959), *Türkçe Sözlük*, 3. baskı, Ankara. Yeni Matba Yay.
- Akkuş, Metin (1993), *Nef'i Divanı*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- Alp, Ali Rıza, vd. (1958), *Büyük Osmanlı Lügati*, 4 cilt, İstanbul.
- Alptekin, Ali Berat (2004), *Palandöken'in Zirvesindeki Âşık Erzurumlu Emrah*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- Atılgan, Hâlil (2003), *Türkülerin İsyanı*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- Ayvazoğlu, Beşir (2007), *Güller Kitabı*, İstanbul, Kapı Yayınları.
- Banarlı, Nihat Sami (1982), *Şiir ve Edebiyat Sohbetleri*, İstanbul, Kubbealtı Neşriyat.
- Çamlıbel, Faruk Nafiz (2008), *Han Duvarları*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Çavuşoğlu, Mehmet (2001), *Necatî Bey Divanının Tahlili*, İstanbul, Kitapevi.
- Devellioğlu, Ferit (1992), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi İstanbul.
- Devellioğlu, Ferit (1982), *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara, Aydın Kitabevi.
- Dilçin, Cem (1983), *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara, , TDK Yay.
- Dilçin, Cem (2000), *Türk Şiir Bilgisi*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ertem, Rekin (1995), *Şeyhülislâm Yahyâ Divanı*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- Eyüboğlu, Bedri Rahmi (2006), *Dol Karabakır Dol*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Güngör, Zülfikar (2005), “Edebiyatımızda Gül Sembolü ve Peygamberimiz”, *Gül Kitabı* (Gül Kültürü Üzerine incelemeler), s.29-38, Isparta Belediyesi.
- Haşim, Ahmet (2004), *Savrulmada Gül*, İstanbul, Adam Yayıncılık.
- İpekten, Hâluk (1998), *Nef'i Hayatı Sanatı Eserleri*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- İslamoğlu, Abdulmecit (2005) *Gül Kültürü ve Cevat Rüştü*, Gül Kitabı (Gül Kültürü Üzerine incelemeler), s.259-270, Isparta Belediyesi Yayınları.
- Karakoç, Sezai (1996), *Şiirler II*, İstanbul, Diriliş Yayınları.
- Kalkışım, Muhsin (1994), *Şeyh Gâlib Dîvânı*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- Kanık, Orhan Veli (2003), *Bütün Şiirleri*, İstanbul, Yapı kredi Yayınları.

- Kartal, Ahmet (1998), *Klasik Türk Şiirinde Lâle*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- Kartal, Ahmet (2005), “Klâsik Türk Şiirinde “Gül”ün Kullanımı ve Rüyada Görülüş Şekline Göre Yorumu”, *Gül Kitabı* (Gül Kültürü Üzerine incelemeler), Isparta Belediyesi Yayınları.
- Kavakçı, Y. Ziya (1991), *İslâm Araştırmalarında Usûl*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara
- Kemikli, Bilal (2005), “Güle Ayana Tutmak Ya Da Bülbülün Gül Tasavvuru”, *Gül Kitabı*, Isparta Belediyesi Yayınları
- Kısakürek, Necip Fazıl (2007), *Çile*, İstanbul, Büyük Doğu Yayınları.
- Kurnaz, Cemal (1996), “Gül”, *İslam Ansiklopedisi*, C. XIII, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Macit, Muhsin (1997), *Nedîm Divanı*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi (1981), C. V, İstanbul, Meydan Yayınevi.
- Oktürk, Şerif (1998), *Türk Manileri Antolojisi*, İstanbul, Kastaş Yayınları.
- Pakalın, Mehmed Zeki (1946), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yay., İstanbul.
- Pala, İskender (2004), *Gül Şiirleri*, İstanbul, Kapı Yayınları.
- Pala, İskender (2004), *Su Kasidesi*, İstanbul, Kapı Yayınları.
- Pala, İskender (2000), *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul, Ötüken Yayınları
- Polat, Nazım Hikmet (2001), *Türk Çiçek ve Ziraat Kültürü Üzerine Cevat Rüştü den Bir Güldeste*, İstanbul, Kitapevi Yayınları.
- Püsküllüoğlu, Ali (1995), *Türkçe Sözlük*, YKY, İstanbul.
- Sakaoğlu, Saim (2004), *Karacaoğlu*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- Sanat Ansiklopedisi (1957), C II, İstanbul, Maarif Basımevi.
- Şemseddin Sâmî (1989), *Kâmûs-ı Türkî*, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- Şentürk ,A. Atillâ – Kartal, Ahmet (2004), *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergah yay., İstanbul.
- Tarancı, Cahit Sıtkı (2008), *Otuz Beş Yaş*, İstanbul, Can Sanat Yayınları.
- Tarlan, Ali Nihat (2001), *Fuzûlî Divanı Şerhi*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- Tarlan, Ali Nihat (2004), *Şeyhî Divan ’nı Tetkik*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- Tatçı, Mustafa (2005), *Yûnus Emre Dîvân ve Risâletü ’n-Nushiyye*, İstanbul, Sahhaflar Kitap Sarayı.

Tolasa, Harun (2001), *Ahmet Paşa'nın şiir Dünyası*, Ankara, Akçağ Yayınları.

T kel, Dursun Ali (2000), *Divan şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Ankara, Akçağ Yayınları.

Yazım Kılavuzu TDK Yay., Ankara 2005.

ÖZGEÇMİŞ

9 Ekim 1981 tarihinde Aksaray'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini aynı ilde tamamladıktan sonra 1999 yılında Erciyes Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde öğrenimine başladı. 2002 yılında Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Bölümünü kazanarak 2006 yılında bu bölümden mezun oldu. 2006 yılında Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Öğretmenliği Ana Bilim Dalında Yüksek Lisansa başladı. Aynı yıl Aksaray ilinde Türkçe öğretmeni olarak göreve atandı. Hâlen bu görevini devam ettirmektedir.